

Хроніка

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

* Німецькі пролетарські письменники на Україні. 11-го квітня ц. р. до Харкова прибула делегація німецьких пролетарських письменників: Курт Клебер, Ганс Лорбеер, Карл Грюнберг; Курт Петерсон, Ганс Мархшвіце, разом з делегацією прибули і угорські пролетарські письменники Белла Ілеш і Мате Залка та представник бюро інтернаціонального зв'язку пролетарської літератури т. Грунська.

Курт Клебер — найвидатніший сучасний пролетарський письменник Німеччини. Автор збірки новель „Барикади Руру“ та „Революціонер“, в яких надзвичайно виразно змальовано будні робітничого побуту та епізоди рурського повстання. Головний образ, що його подає Клебер у своїх творах — це „Органічний революціонер“. Герой Клебера завжди є носій революційної стихії. В своєму великому романі „Пасажири третьої класи“ Клебер яскраво викриває міщанські нашірвання у робітничому побуті.

Ганс Лорбеер молодий пролетарський письменник і поет, автор відомих повістей „Жінка промовляє“, „Моя путь за Мартою“ і роману „Людина буде покарана“. Основний засіб творчості Лорбеера — малопомітний зовнішньо факт побуту піднятий на височині великого явища. Художник вміє показати героїчне й величне в повсякденному. Його твори завжди просякнуті ширістю і кожна річ його агітаційна.

Карл Грюнберг написав роман „Рур палає“, в якому художньо подає підсумки трагічних рурських подій.

Курт Петерсон і Ганс Мархшвіце — пролетарські белетристи, що почали свою письменницьку кар'єру, як робкори.

Згадані пролетарські німецькі письменники мало не всі колишні рурські шахтарі, що їх капіталісти звільнили з роботи за їхню революційну письменницьку діяльність.

Цього ж дня — 11 квітня ввечері делегація німецьких письменників разом з українськими відвідала Державний драматичний театр „Березіль“, де виставляли історичну п'єсу „Сава Чалій“.

13-го квітня в будинку літератури імені Блакитного делегація німецьких пролетар-

ських письменників й угорські письменники зустрілися з українськими письменниками. Зустріч мала теплий, дружній характер і дозволила літературним робітникам України, Німеччини й Угорщини взаємно ознайомитися з шляхами розвитку пролетарської літератури у нас і на Заході.

Збори письменників обрали всіх чужоземних гостей за почесних членів будинку літератури ім. Блакитного.

Делегація пробула в Харкові 4 дні; оглянула харківські музеї, відвідала клуби, побувала на підприємствах. Німецькі письменники побували і в Деркачівському Зоотехнікумі, де зазнайомилися з учбовим закладом, студентським життям, навчанням. Тут на честь гостей в клубі відбулися загальні збори Зоотехнікуму, в яких жваву участь взяла делегація німецьких письменників.

15-го квітня делегація відвідала ЦК КП(б)У і мала довгу розмову з зав. Агітпропом т. Хвилю про організаційні і художні форми розвитку пролетарської літератури в Німеччині, про висвітлення у ній національного питання, про участь спілки пролетарських письменників у Німеччині в роботі кваліфікації робкорів і вростання їх в літературу, про практичні заходи та найбажаніші форми зв'язку між українською й німецькою пролетарською літературою.

Тов. Хвиля вказав на потребу організації плановим порядком перекладу кращих творів пролетарських письменників Німеччини на українську мову та обізнання німецького робітничого читача з українською пролетарською літературою.

Цього ж дня делегація відвідала Інститут Марксизма і була присутня на об'єднаному засіданні Інституту ім. Шевченка та Інституту Марксизму, що саме відбувалося того дня. Промову, що виголосив на цьому засіданні Народний Комісар Освіти т. Скрипник про роботу катедри літературознавства на прохання делегатів перекладено їм на німецьку мову.

16-го квітня ввечері через Київ делегація відбула до Німеччини.

В Києві пролетарські письменники гостинно зустріли своїх німецьких товаришів. На честь гостей київські письменники влаштували

товариську вечірку, що обернулася на демонстрацію пролетарської солідарності та демонстрацію досягнень Жовтня.

На вечірці були зачитані деякі твори з німецької пролетарської літератури, вперше перекладені українською мовою.

У Харкові та Києві німецькі пролетарські письменники налагодили щільний зв'язок з українськими пролетарськими письменниками й об'їзди організувати видання їхніх творів німецькою мовою.

* Ленінградські письменники на Україні. В травні одвідала Київ, Дніпропетровськ, Одесу й Харків група ленінградських письменників в складі т. т. Лавренева, Лебедінського, Федіна, Садоф'єва та інших.

Крім того майже одночасно з цією групою одвідала Київ група єврейських письменників з Москви, Харкова й Менська в складі т. т. Добрушина, Кушнірьова, Квітки, Аксельрода.

* Мистецькі сили у складі міських рад. До складу Харківської Міської Ради обрано від мистецьких кол поетів Павла Тичину, Антона Дикого, режисера Харківської Державної Опери—т. Каргальського і режисера Харківського Державного Червоно-Заводського театру Василя Василька.

* Літературні вечори для фабрик і заводів. Комісія для переведення трьохмісячника української культури розробила плян переведення низки вечорів,—зустрічів читача з письменником. На різних виробництвах за пляном були влаштовані спеціальні вечори, в яких брали участь українські письменники різних шкіл і напрямків. В будинку літератури ім. Блакитного 11 травня відбувся літературний вечір для представників найбільших фабрик і заводів.

* Загальноміська конференція читачів у Харкові. 6—7 квітня відбулася загальноміська конференція читачів робітничих бібліотек.

Після доповіді зав. культвідділу ВУРПС тов. Рабичева про місце книжки в розгортанні культурної революції, відбулася широка дискусія.

Промовці, що склалися переважно з робітників від варстату, висловлювали своє ставлення до останніх видань українських видавництв, зокрема вимагали посилити видання книжок наукових.

Потім—зосереджено увагу на роботі бібліографічних гуртків харківських клубів та великих підприємств. З осені минулого року біля бібліотек утворено бібліографічні гуртки. Кількість їх перевищує цифру 15. Кожен гурток об'єднує в собі від 15 до 25 активістів-читачів і провадить регулярне обговорення новин літератури. Часто обговорення провадилось з участю авторів книжок. Так обговорювали такі видання: „Без ґрунту“—Епіка, „Фальшива Мельпомена“—Смолича, „Вуркагани“—Микитенка, „Голубі ешелони“—Панча та інші.

Закінчили конференцію постановою утворити новий журнал робітничої критичної думки.

В конференції брали участь українські письменники—Петро Панч, С. Пилипенко, В. Коряк, Л. Первомайський.

* Конкурс на найкращого читача. В клуб „Металіст“ в Харкові в кінці квітня відбувся конкурс на найкращого читача. Визначено три премії: Перша—поїздка до Ленінграду за найкращу аналізу пожовтневої української літератури. Друга—поїздка до Києва—за найкращий розбор книжок: Петра Панча—„Голубі ешелони“, Гр. Епіка—„Без ґрунту“, Ів. Микигенка—„Вуркагани“, Ів. Кириленка „Кучеряві дні“ і Андр. Головка—„Бур'ян“ і третя—поїздка на Дніпрельстан за розбор двох книжок на бажання самого читача.

На змагання записалось до п'ятидесяти душ, взяло ж участь тільки тринадцять. Жюрі, в склад якого входили робітники і письменники, присудило чотири премії (одну додаткову), а саме: три других—т. Михайловичу (робітник ДЕЗ'у), т. Шехтер (робітниця штамповочних майстерень), т. Галзевичу (робітник ДЕЗ'у), третю премію одержав Єременко (робітник ХПЗ).

Читачі, що брали участь в змаганні, виявили гарне знання літератури, а дехто зробив таку глибоку аналізу (т. Михайлович), що ця рецензія могла б бути прикрасою кращих бібліографічних журналів.

* Бібліотека Харківського Циркулю (ХЦРК). Бібліотеки ХЦРК охоплюють понад 25.000 читачів.

Українських книг в бібліотеках ХЦРК 25% до загальної кількості книг бібліотек. За останні місяці цей відсоток значно збільшився.

Читаність української книжки сягає 35% усіх книг. Значно зріс попит на пожовтневу українську книгу. На книгу Андр. Головка—„Бур'ян“ записуються до черги; ця книжка ніколи не на полиці.

Таким же успішном користуються книги: Івана Микитенка—„Вуркагани“ та Петра Панча—„Голубі ешелони“ і т. д. Читаються і старі українські клясики. Не спадає інтерес до Винниченкових творів.

Бібліотеки перевели цілу низку масових вечорів української культури, на яких виступали українські письменники.

* Праця літературно-мистецької комісії дому вчених у Києві. Минулого сезону 1928 року (до жовтня) було організовано 12 доповідей та літературних вечорів на такі теми: „Літературна творчість Ольги Кобилянської“ (проф. П. Филипович); „Літературна творчість Толстого Л. М.“ (проф. Г. Олександровський—дві доповіді); „Червона армія в художній радянській літературі“ (проф. Б. Якубський); „Літературна творчість Т. Г. Шевченка“ (проф. Якубський); „Нова українська музика“ (проф. М. Грінченко); „Літературна творчість Коцюбинського“ (проф. М. Зеров); „Новітні білоруські письменники“ (проф. М. Драй-

Хмара); „Літературна творчість М. Горького“ (проф. Е. Перлін); „Донжуанізм і проблема статі“ (Микола Вороний). За той же час відбулися диспути: 1) про „Сонячну машину“ В. Винниченка, з вступним словом М. Івченка; 2) про досягнення оперового сезону 1927 — 28 року з вступним словом М. Грінченка.

В жовтні організовано літературно-мистецьку комісію, до складу якої увійшли представники з різних галузів мистецтва.

Тоді ж відбулися вечори: київських сучасних поетів і вечірка, присвячена творчості Л. М. Толстого з нагоди 100-літнього ювілею.

В листопаді відбулися такі вечори: диспут на тему про дві перші вистави в театрі ім. Франка, а саме: „Пригоди бравого салдата Швайка“ та „Над“, доповідачем був Ю. Меженко, а співдоповідачем Гн. Юра та Я. Савченко; доповідь М. Рильського з нагоди 35-літнього ювілею Миколи Вороного; доповідь Як. Савченка про „Живе й мертве в українській поезії“, по доповіді поети Микола Бажан і Микола Терещенко прочитали свої поезії; доповідь про ф. Ф. Ернста — „Українське барокко в минулому й сучасному“. Крім того в листопаді літературно-мистецька комісія брала діяльну участь в організації свята Жовтневої революції. З цієї нагоди в Домі вчених відбувся вечір, на якому т. Нирчук прочитав доповідь.

17-го Грудня відбувся вечір, присвячений творчості Ст. Васильченка, доповідь прочитав Ф. Якубовський а студенти Інституту ім. Лисенка ілюстрували доповіді художнім читанням та декламаціями. Проф. О. Дорошкевич прочитав доповідь „Чернишевський в українській літературі“.

За участю літературно-мистецької комісії відбувся вечір на користь політв'язнів Західної України, 29 грудня вечір, присвячений польській поезії.

Всіх доповідів та вечорів літературно-мистецька комісія організувала за рік 21 із загальною кількістю одвідувачів 4 тис. чоловіка.

* Літературний бюлетень Ратау. Ратау розпочало видавати Літературний бюлетень, що його надсилатиме до робітничих та селянських газет на Україні. Потреба в такому виданні дуже велика й відчувалася вона давно. Провінційна преса досі або зовсім не задовольняла потреб свого читача в галузі художньої літератури або користувалась передруками з наших центральних газет.

Отже „Літературний Бюлетень“ і має на меті обслуговувати провінційні газети літературно-художнім матеріалом кращих наших поетів та письменників.

Бюлетень виходить щотижнево, кожне число розміром до одного аркуша і містить

поезії, оповідання, фейлетони, статті, літературну хроніку, нотатки про нові книжки тощо.

Вийшло вже Бюлетеню більш 10 чисел. Адреса редакції: Харків, вул. Лібкнехта 11, Ратау „Літературний Бюлетень“.

* Відкриття готелю-клубу біля могили Шевченка. За участю представників уряду, партії, Академії Наук, літератури, мистецтва та великої кількості селян 9-го Червня ц. р. відбулося урочисте відкриття готелю-клубу на березі Дніпра під Чернечою горою.

Закладини цього нового вогнища радянської культури відбулися 2-го травня минулого року.

Готель матиме велике культурне значення. В ньому за проектом Шевченківського Комітету, буде велика бібліотека, радіомовник, школи лікнепу, кіно та ін. Готель вмістиме понад сотню екскурсантів одноразово, де вони матимуть притулок на кілька днів.

Проекта готелю на завдання Шевченківського комітету виготовив молодий український архітект Петро Головченко, що закінчує Київський Художній Інститут.

Готель-клуб має просторі світлі кімнати з верандами на Дніпро, світлі коридори, розкішну простору їдальню теж з великою верандою і чудовим краєвидом.

Все художнє оформлення кімнат, а саме вестибюлю, бібліотек, великої залі та їдальні, всі меблі, все устаткування готелю виконав архітект Головченко.

Вся садиба готелю належно оформлена художніми клумбами, посадкою декоративних кущів, дерев тощо.

* Всесоюзна книготорговельна нарада. Низка видавничих організацій СРСР висунула думку про скликання Всесоюзної наради в справі книжкового торгу, бо поширення книжки набирає особливого значення, надто в зв'язку з завданням культурної революції.

Нарада має розглянути питання про культурну революцію і масову книжку, стан книжкового ринку та його регулювання, побудову книготорговельної сітки, про книжкову продукцію та її асортимент, про кадри книжкових робітників т. ін. Українським організаціям доручено прочитати доповідь на тему про методи просування та пропаганди книжки.

Всесоюзну книготорговельну нараду назначено скликати між 1-м та 15-м Червня. Підчас наради (за 2 тижні перед відкриттям її) в Москві буде відкрита виставка преси й книги, в якій візьме участь і Україна.

* Всемолдавська конференція єврейських культробітників. В другій половині квітня в Балті відбулася перша всемолдавська конференція єврейських культробітників. Конференція була скликана для поліпшення культурного обслуговування єврейської людності в Молдавії.

ВИДАВНИЧА ХРОНІКА

* Нові видання в-ва „Західна Україна“. Вийшли і продаються: — Іван Ткачук „Смереківі шуми“. Оповідання. В цій книзі подано такі оповідання — Смереківі шуми, Шпiон, Прострілений декрет. Стор. 70. Ціна — 75 к.

Стефан Цвайг. Збірка творів. том I-й. Треба зауважити, що перед цим в-цтво видало двома окремими книжками новелі Стефана Цвайга, це „Амок“ і „Лист незнайомки“. Але, як бачимо, видавництво не вдовольнилося цим і заходилося коло видання зібрання творів цього чи не найпопулярнішого на сьогодні письменника. Перший том видано пристойно невеличкою книжкою з передмовою та вступною статтею. В цей том увійшли такі твори Цвайга — Амок, Лист незнайомки, Злами серця, Місячна вулиця. Стор. 195. Ціна 1 крб. 40.

* Альманах „Літературний ярмарок“. В найближчих №№ „Літературного Ярмарку“ будуть видрукувані: п'єси Миколи Куліша — „Мина Мазайло“, „Народний Малахій“, „Так загинув Гуска“. Уривки із драми Павла Тичини — „Григорій Сковорода“; повість Аркадія Любченка — „Вертеп“; оповідання Миколи Хвильового — „Ревізор“, п'єса Івана Дніпровського — „Шахта Марія“.

Номер сто тридцять п'ятий альманаху „Літературний Ярмарок“, що вже вийшов із друку інтермедіями оформив проф. Інституту Марксизма В. Юринець, а номер сто тридцять шостий буде оформляти Остап Вишня.

* Перший Український робітничий часопис в Аргентині. В лютому м. ц. р. в Буйнос-Айресі (Аргентина) вийшло перше число нового українського часопису в Південній Америці саме в Аргентині — „Пролетар“, „Proletario“).

Газета „Пролетар“ має на меті поширення і познайомлення українських робітників з роботою літературою, наукою, організацією, і ідеєю комунізму.

Адреса редакції: „Пролетар“ — „Proletario“ Calle Bmé. Mitre 4.456, Buenos Aires, Rep. Argentina).

* „Літературная газета“. З 22-го квітня с. р. в Москві почала виходити велика щотижнева літературно-громадська ілюстрована газета нового типу „Літературная газета“: орган федерації об'єднань радянських письменників. Відповідальним редактором — С. І. Канатчиков.

Газета за своїм програмом має ставити найважливіші проблеми художньої творчості та провадити дискусії на різні найпекучіші питання літературної сучасності.

„Літературна газета“ містить твори найкращих радянських і чужоземних письменників.

Крім того газета має постійні відділи критики, бібліографії, театру, кіно, музики та образотворчих мистецтв.

* Нове видання поезії Павла Тичини російською мовою. А. Гатов, редактор збірника „Избранные стихи П. Тычины“ — російською мовою, що вийшов 1927 року, зараз готує для ГІЗ-а РСФРР друге значно поповнене і перероблене видання поезій Павла Тичини. В книзі буде понад 3000 рядків, в перекладі Багрицького, Светлова, Ушакова, Асеева, Сологуба і інших.

* Жозеф Конрад — „Олмейрова примха“. ДВУ здало до друку книжку відомого англійського письменника Жозефа Конрада — „Олмейрова примха“ (історія „Східної річки“). З англійської переклала Марія Лисиченкова.

* „Джунглі“ Кіплінга. Недавно вийшов з друку і пішов у продаж Кіплінгів твір „Джунглі“, в перекладі на українську. Переклад зредагував і звирив з оригіналом Микола Іванов. Книгу добре і рясно ілюстровано. Видало Державне Видавництво України.

* Пуцу Дгебуадзе Пуларій — „На руїнах щастя“. ДВУ видало повість Пуцу Дгебуадзе Пуларія — „На руїнах щастя“. З грузинської переклав Я. Пахаревський. Повість знайомить читача з боротьбою грузинського пролетаріату за встановлення радянської влади на Кавказі.

* Новини єврейської літератури. Накладом Державного Видавництва України вийшло друком: Опоташу — „Потой бік мосту“, збірка оповідань про побут єврейської еміграції в Америці. Своїм головним героєм автор бере деклясовану емігрантську масу.

* Десять років від смерти єврейського класика Менделя Мойхера Сфорима. В зв'язку з десятими роковинами смерті єврейського письменника Менделя Мойхера Сфорима (Абрамовича), Укрнаука ухвалила встановити щорічну премію в сумі 1000 карб. за найкращий художній або науковий твір єврейською мовою.

Премія в поточному році буде видана за твір, що малює життя і боротьбу пролетаріату УСРР та висвітлює новий побут і соціалістичне будівництво на Україні. На премію можуть претендувати твори, що вийшли в світ між 1 липня 1928 р. і 1 липня 1929 р. До складу журі для присудження премії включено представників єврейських літературних і наукових організацій. Вирок журі буде оголошений 15 серпня ц. р.

НАШІ ПОЕТИ Й ПИСЬМЕННИКИ ЗА РОБОТОЮ

— Куліш Микола. Драматург Микола Куліш написав нову п'єсу-сатиру „Мина Мазайло“. П'єсу цю виставляють державні театри: „Березіль“, „Франківці“ і „Шевченківці“.

— Шевченко Йона. Видав накладом ДВУ „Сучасний український театр“ (збірка статей). Головні статті цієї збірки такі: „Десять років українського театру“, „Березіль“,

„Критика в нашому театрі та її завдання“, „Театральна політика“, „Державний Червонозаводський театр“, „Веселий театр“ і інші.

— Епик, Гр. Випустив у ДВУ збірку оповідань — „Облога“. Збірка містить чотири оповідання: „Радіо-аматор“, „Непія“, „В осени“, „Чорний Борух“ і повість „Зустріч“.

— Лісовий П. здав до друку в ДВУ книжку, що містить такі оповідання: „В революцію“, „Свиня“, „Редактор Муха“, „Партизани“, „Більшовизм“, „Руїни“.

— Чечвянський Василь. У в-тві ДВУ вийшла книжка, під назвою „Між іншим“. Книжка містить 45 гуморесок.

— Шмигельський Антін написав кілька поезій на галицькі мотиви. Працює над великим поетичним твором „Галицький землероб“. Уривок з останнього твору видруковано в журналі „Життя й Революція“ кн. № 4 за 1928 рік.

— Ле Іван друкує в ДВУ великий роман „Міжгір'я“.

Працює над великою повістю „Смерть штабів“.

Він же редагує „Альманах Узбецької літератури“, що має з'явитися в осени у виданні ДВУ.

— Лан О. Виготовив до друку другу збірку поезій „Назустріч сонцю“. Скінчив дві поеми — „Хліб“ та „Обличчя“. Працює над циклами поезій: „Сьогодні“, „Дні в уличях“, „Степові акварелі“.

— Микитенко Іван — працює над закордонною подорожжю під назвою „Голуби мира“ що друкується в журналі „Гарт“ починаючи з № 2 1929 р. „Голуби мира“ пізніше вийдуть окремою книжкою.

Закінчив повість „Диктатура“, що освітлює сьгоднішню класову боротьбу, показує класового ворога на селі, що намагається зривати хлібозаготівлі і вустами затурканого й темного Малоштану запитує робітника, старого кітляра, Григорія Дуларя: „Як так, що власть робочих і селян, а диктатура пролетаріату... Дайте ясний ответ...“

Продовжує працю над романом з студентського життя.

— Масенко Терен. Накладом ДВУ вийшла збірка поезій „Південне море“. Працює над циклом поезій „Рештування“.

— Биковець М. Виготовив і здав до друку ДВУ словник-календар діячів мистецтва (література, кіно, театр, музика, критика).

Найповніше в словникові подано відомості про сучасних діячів мистецтва.

— Жицький Володимир закінчив і здав до друку ДВУ роман з алтайського життя „Чорне озеро“.

— Головка Андрій працює над романом „Три сини“. У в-цтві „Плужанин“ видав повість „Зелені серцем“.

— Пилипенко Сергій виготовив до друку збірку байок (перекладів і переробок) з російської за назвою „Батракові байки“; вийдуть у виданні ДВУ.

— Кириленко Іван — автор книги „Кучеряві дні“ — працює тепер над новим романом, що має охопити час імперіалістичної і громадської війни. В цьому творі автор гадає звернути увагу на зростання революційних сил на селі і в місті та на ролі комуністичної партії в боротьбі за диктатуру пролетаріату.

— Мисик Василь здав до ДВУ збірку поезій „Блакитний міст“. Книжка незабаром вийде.

— Панч Петро — випускає у вид-ві „Укр. Роб.“ окремою книжкою повість „Білий вовк“.

— Голота Петро недавно видав накладом в-тва „Научная Мысль“ свою книгу „Аль-Кегаль“; у в-цтві „Український робітник“ вийшла повість „Домна“, а в-цтві „Рух“ видало збірку його повістей. Уклав догвір з юнсектором ДВУ на видання п'єси „Зелений змій“. Готує для в-цтва „Книгоспілка“ збірку оповідань. У 2 та 3 числі місячника „Червоний Шлях“ видрукував свою нову повість — „Бруд“.

— Сорока А. Накладом ДВУ видає збірку віршів — „Кимак“. Працює над перекладами на українську грузинських письменників. Вже переклав і здав до друку роман К. Мордкипанідзе, а також оповідання Надірадзе — „Продавець часу“, Татішвілі — „Праля“.

Закінчує два великих твори: роман — „Подружжя на Орчику“ і оповідання — „210“ (з життя українських санаторій). Розпочав і працює над поемою — „Агар“.

— Минько В., Шиманський А., Ковальчук Я. та Вільховий В. (плужани) виїздили на огляд колгоспів, комун, артілей та радгоспів. Письменники мають на меті вивчити роботу колективних господарств України в зв'язку з кампанією за підвищення врожайності і відбити цей загальний процес реконструкції сільського господарства в художній роботі. Подорож тривала місяць.

— Кулик Іван випустив у виданні ДВУ поему з життя негрів в Америці „Чорна Епопея“. Накладом в-тва „Укр. Роб.“ вийшла збірка віршів „Пісня“.

— Христюк Павло здав в-тву „Рух“ критичну працю: „Письменницька творчість Винниченкова“.

ХРОНІКА ЗАКОРДОННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

АМЕРИКА

* Пам'ятник Амундсенів. Поблизу Сан-Франциско (Сполучені Штати) поставлено яко пам'ятник Амундсенів невеличке судно „Гйос“, на якому славетний дослідник полярних країн 1901 року про-

плив навколо північного узбережжя Америки через північно-західний прохід.

* Вищі українські курси в національній українській будинку. В Вінніпезі, в Канаді, засновано в Націо-

нальним українським будинку вищі українські курси: курси історії літератури, географії, історії музики та театру, політичної економії та української філології. Тут же існують і вищі комерційні курси, курси наук політичних та соціологічних.

ГОЛЯНДІЯ

* Соціалістичне мистецтво в Голандії. Клуб соціалістичного мистецтва Голандії організує цього року велику міжнародну виставку сучасного соціалістичного

* Новий український журнал. З січня в Вінніпезі почав виходити новий український журнал „Правда і воля“. Цей журнал призначено для робітників та фермерів.

мистецтва: рисунків, плакатів, прапорів, карикатур. Тепер клуб організував пересувну виставку гравюр своїх членів; вона буде виставлена для огляду по всіх містах країни.

ГРЕЦІЯ

* Сучасне літературне життя. Сучасна література Греції подає багато імен як поетів так і прозаїків. Серед них із поетів старого покоління як найцікавішу постать називають поета Костаса Палемаса, що наприкінці свого віку став з революційного поета впертим консерватором. Серед молодих поетів панують два напрямки: перший характеризується традиційним наслідуванням старих форм еліністичної літератури. Перше місце займає тут Ангелос Сікеліанос, поет з великою звучністю вірша і великим описовим талантом. Поети другого напрямку зламали традицію, і поезія їх проймає атмосферою сучасності, колективізмом, відображає життя, почуття мас. Найцікавіший з цих поетів Костас Вамаліс. Його поезія, це гострі сатири проти сучасних ідолів: патріотизму, буржуазної моралі, буржуазної естетики.

Ці два напрямки помітні і в прозаїчній художній літературі. З буржуазних письменників виділяються два: Грегоріо Ксенопулос і Павлос Нірванас. Але перше місце безсумнівно належить двом молодим новелістам, незалежним від впливу буржуазної критики: Демостенові Воутірасі і письменниці Галантеї Казантсакі.

Перший всю свою творчість присвячує життю бідноти, „низів“ сучасного суспільства Греції, його творчість робить велике враження силою відображення. Друга — переважно описує життя і психологію сучасної жінки, переносить на своїх героїнь свою ненависть до буржуазії, міщанства, псевдореволюціонерів.

Ії новелі — становлять собою одне з найкращих явищ ново-еліністичної літератури Греції.

ДАНІЯ

* Данська література за минулий рік. Данська критика в своїх оглядах за минулий рік відзначає значне піднесення в літературному житті країни. З нових книжок, що заслуговують на увагу, на перше місце висувають книгу Гаррі Сойберга „Sokongens Datter“, що становить собою продовження попередньої книги „В країні живих“.

Далі називають: „Hugleik den haardt sylende“ — Гуннара Гуннарсона, „Fra min bittetid“ — автобіографічні мемуари Йерре Аакіє, ютландського поета і романіста, „Byen mellem de to Taarne“ — Ерлінга Кристенена, „Freyas Rok“ — роман з пів-

нічної старовини Тогера Ларсена, що помер минулого літа. З поезій відзначають збірки Кнуда Гйорто, Аллана Бока. Карін Міхаеліс випустила четверту частину свого великого роману під назвою „Synd og sorg og Fare“.

Як цікавий факт указують на велику кількість видань, присвячених мандрівкам. Крапп Нільсен друкує свою мандрівку до Нової Гвінеї та до папуасів; Олаф Лінек випустив книгу про зулусів; Еббе Коснеруп — про Сіам; Петер Фрейхен та Петер Тутейн видають удвох великий твір про ексимосів і книгу про рибу ловлю в Льодовому Океані.

ІТАЛІЯ

* Італійська Академія. З дєкрету короля засновано італійську академію, про відкриття якої вже давно повідомляла італійська преса. Організовано її на зразок французької. Членів має бути тільки 30. Десять з них призначає Муссоліні, решту король. З письменників ввійшли Луїджі Піранделло, Антоніо Бельтрамеллі, автор біографії Муссоліні, Альфредо Пандіні і Альфредо Тромбетті.

* Італійські видання про світову війну. Цікаво відзначити, що в Італії при загальній книжковій кризі кількість видань, присвячених світовій війні все зростає. При цьому багато з них носять вузькоспеціальний характер, розглядаючи події світової війни або з боку військової техніки, або військової тактики. Прим., на цей рік видавництво Мондаторі анонсує такі книжки: Карачіоло — „Італійське військо у Франції“, Фе-

ліче де Скоран — „Як армія вийшла у війну“, Гаetano Джардіно — „Армія Граппа“ Арриго Сольмі — „Дипломатичні нариси з історії європейських переворотів“, А. Тості — „Як ворог нас побив“. Поруч з тим те саме видавництво Мондадорі

випускає кілька перекладів, теж присвячених війні.

Найцікавіші з них: Лавренс „Повстання в пустелі“, Масарик „Падіння Австрії і Чехословацька нація“, Фредерик Стивс — „Німеччина і Європа“.

ЛАТВІЯ

* Організація т-ва культурного зближення з СРСР. Недивлячись на всілякі перешкоди з боку влади та фашистської преси в Ризі затверджено статут — „Товариства культурного зближення з СРСР“. Фундаторів „Т-ва культурного зв'язку з СРСР“ права преса вживає зрадниками

держави. Потребу цього Т-ва найкраще усвідомили кола письменницькі та мистецькі, що виявляють особливий інтерес до культури народів СРСР.

Статут Т-ва підписали видатні літератори, поети, художники і театральні діячі.

НІМЕЧЧИНА

* Новини красного письменства. — Клара Фібих написала новий роман під назвою: „Та, що з тисячю дітей“ (Die mit tausend Kindern) Ляйтмотив роману — глибоке соціальне чуття. Зміст — життя берлінської народної вчительки, що жертвує своїм власним материнським щастям ради свого поклонання.

— Роберт Найман випустив великий роман з повоєнних часів „Потоп“ (Sintflut). В центрі роману — інфляція з відбитком її у всіх галузях життя. Критика визнає „Потоп“, за сдин з найкращих романів з повоєнного життя Німеччини.

Прихильно ставиться критика і до появи нового роману Густава Голлендера „Рай Мартина Крессандера“ — роман між Європою та Америкою, як зазначено в підзаголовку.

Цілу низку нових книжок присвячено світовій війні, причім художня вартість їх, як зазначає літературна критика, дуже зросла, в порівнянні з першими повоєнними роками. Серед них на перше місце висувають: „Воєнні листи полонених студентів“ (Kriegsbriefe gefangenen Studenten) видані Філіпом Віткопом, „Хорунжий Волькенборн“ (Fahenjunker Volkenborn) — роман Георга Грабенборна, „Війна“ (Krieg) Людвіга Ренна, „Гінстерн“ — роман написаний ним самим. Під „Гінстерн“ криється ім'я відомого письменника.

Die Aufbruch - Bücherei друкує цікаве зібрання творів молодих німецьких письменників, що відбивають як найяскравіше сучасну епоху з її стражданнями і непокоєм. Тут знаходимо „Mitmenschen“ — Ганс Юргена Вілле, „Hafen im Süden“ — Отто Ромбаха, „Berechnungen“ — Ганса Кафса, „Vom Ende einer Kreatur“ — Віллі Шефердика. Всі подані твори присвячені життю, повному злиднів та нещастя. Такого самого змісту і поезії, що оспівують так само бідкування робітників, вулиці без сонця, темні гнітючі помешкання. В „Ruhrstaedte“ Вальтер Кордт описує величезне місто, як

якусь жорстоку тварину, що пожирає людей. Георг Цемке подає гнів і муки людини, що перебуває в полоні свого ремесла, своїх злиднів, даремні зусилля, які він робить, щоб зламати свої кайдани. Фридрих Норден описує „вулиці без кінця“, що є доля тих, які підпали під владу міста. Всі поезії перейняті найглибшим песимізмом, повною безнадійністю, гнівом.

* Курт Тухольський і Анрі Барбюс. Курт Тухольський, один з редакторів „Weltbühne“, тижневика, що бореться в Німеччині проти реакції, організує цілу низку конференцій по містах Німеччини. В Берліні був улаштований на його честь ранок, в якому взяв участь Анрі Барбюс. Анрі Барбюс у вступному слові відзначив значення літератури, як засоба боротьби. Нарешті були виконані поеми Курта Тухольського в інтерпретації найкращих берлінських артистів. Курт Тухольський, що пише під п'ятьма різними іменами, є талановитий поет і так само талановитий критик.

* Інтернаціональний конгрес нової архітектури. Другий інтернаціональний конгрес нової архітектури призначено на вересень 1929 р. Відбудеться він в Франкфурті. Завдання конгресу розв'язання сучасних проблем архітектури і встановлення зв'язку між робітниками в цій галузі мистецтва всіх країн.

Одне з основних питань, що стоять в програмі конгресу, є: „дешеві помешкання, технічні і соціальні можливості їх будування з погляду сучасної архітектури“.

* Новий журнал на есперанто. Редакція соціалістичного німецького часопису „ISK“ почала видавати трьохмісячник на есперанто. Стаття від редакції в першому числі знайомить з напрямком і характером цього журналу. „Залишаючись незалежним від будь-якої партії, він подаватиме критику з соціалістичного погляду. Він не буде ні соціал-демократичним, ні комуністичним, але намагатиметься бути широким пролетарським органом“. (? Ред.).

УГОРЩИНА

* Сучасна література на Угорщині. Угорська література в загальній своїй масі залишається поза великими сучасними ідеями і течіями, що починають майже всі літератури інших країн. Традиційність форм, шаблонність змісту і ідей — це її найхарактерніші риси. Але серед цього загального занепаду можна вилучити невелику групу письменників, що порушує в своїх творах і великі проблеми сучасності і відбиває дійсність нашої епохи.

За останній рік їх діяльність виявилася в кількох романах, які слід відзначити.

— Белла Ревеш описує в своєму збірнику новель „Пролетарі“ постаті з робітничої класи.

— Роман Луї Барта — „Чорний палець“ присвячено тяжкому життю хліборобів.

— Сандор Гергелі, одна з найвидатніших постатей молодого покоління письменників, проголошує в своєму романі „Вони будуть міст“ (Hidat vernek) необхідність братерства між пролетарями великих міст і пролетарями сел.

— Луї Кассак описує життя робітничого передмістя Будапешту.

До цих письменників належить і Родіон Маркович, автор роману „Сибірський гарнізон“.

З журналів, що навколо них купчують ці письменники на першому місті стоїть „Наша епоха“ (Korunk), що виходить під проводом Ладіслава Діенес і Габрієля Гаала. Програма „Korunk“ наближається до програми „Mond'у“ і носить широкий міжнародний характер. З інших треба назвати „Працю“ (Munka) під проводом Луї Кассака, що пропагує найновіші тенденції в мистецтві; і „Наш вік“ (Szazadunk), що присвячений спеціально питанням соціології, але цікавиться і літературним життям.

Але треба сказати, що низка найкращих угорських письменників (Бела Ілеш, А. Гідаш, Мате Залка та ін.) позбавлена фашистським режимом змоги жити в Угорщині, перебуває в СРСР і дає зразки дійсно пролетарської літератури.

ФРАНЦІЯ

* Новини французького красивого письменства. Особливу увагою французької критики тішаться роман Андре Мальро „Переможники“ (Les Conquérants). Сюжет взят з життя Китаю останніх часів.

— Морис Мартен випустив роман під назвою „Кохання, невідома земля“, що має великий успіх у публіки і який визнають як найкращий психологічний роман останніх часів.

— Роже Мартен дю Гар закінчив шостий том свого великого роману „Les Thibault“. Цей том вийшов під назвою „Смерть батька“ (La Mort du Père).

— Леон Доде в своїй новій книзі „Paris vécu“ знов повертається до тієї теми, якій присвятив він свої „Спогади“ (Souvenirs), себто Парижу в його недавнім минулім. Цікаві, жваві картини життя „літературного світу“, життя письменників, їх взаємодію з видавцями, подає „La chose littéraire“ Бернарда Грассе.

* Колоніальна література. За останні часи у Франції розвинулась так звана колоніальна література. Інтерес до колоній, до Африки зокрема, поклав ще 1926 р. Андре Жід своєю відомою книгою „Подорож до Конго“ (Voyage au Congo) —

наслідок його подорожі до Африки. Його наслідувачем був Поль Моруа, що так само опублікував свої враження від подорожі до Африки. Недавно в Парижу вийшла ще одна книга про африканські колонії, яка мала не менший успіх, ніж попередні. Це „Земля ебенового дерева“ (Terre d'Ebène, відомого репортера Альберта Лондра (Albert Londres). Вона описує його переживання, враження і спостереження на Слоновому Березі, які становлять собою цікавий і навіть важливий документ щодо стану тубільців. Книга носить багатозначний підзаголовок „Торгівля рабами“ і містить в собі надзвичайно неприємні відкриття про пригноблення тубільців, яке панує в країні.

* „Гінкеман“ в робітничому театрі. Театральне робітниче об'єднання, під назвою „La Phalange artistique“, що познайомило публіку з такими п'єсами, як „Лілюлі“ — Ромен Роллана, „Ніч“ — Марселя Мартіне, „Пісня в'язниці“ — Антона Сінклера, поставило тепер перший раз у Парижі нову п'єсу Ернеста Толлера — „Гінкеман“ (Hinsckemann). П'єса Толлера ставить одну з найпекучіших проблем людства, а саме проблему війни.

ЧЕХО - СЛОВАЧЧИНА

* Смерть чеського поета Отакара Брезіни. В Празі помер в перших числах квітня відомий чеський поет Отакар Брезіна. Він народився 1868 року і все життя провів в маленькому місті Моравії, де працював в школі як учитель. Цієї осені святкували його шостидесятиліття і він одер-

жав в зв'язку з цим велику національну літературну премію. Між іншим всю премію Отакар Брезіна віддав цілком на освіту сиріт письменників, хоч сам жив дуже скромно, навіть бідно. Творчість Брезіни відзначалась містичним характером. Він не займався ні речами, ні людьми сучасності. Його найкращі

збірки: „Віддалення таємне“, що вийшла ще 1895 року, „Від зорі до заходу“, „Вітри бігунів“, „Будівельники храму“.

* Пісня про криголам. Чеський поет Колта написав поему „Píseň o ledoborci“, де оспівав героїський подвиг криголама „Красина“, яким захоплений був увесь світ.

На поемі помічається чималий вплив Єсенина.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

* Художня виставка в Дніпропетровську. Окружна Художня Виставка, організована ОРПС, з 17-го лютого по 20 березня цього року містилась у Музеї Революції в Дніпропетровську. З 1-го по 16 квітня була пересунута в Амур-Нижнедніпровськ до клубу при заводі К. Лібкнехта. Під час перебування виставки в Дніпропетровському її одвідало 4.650 чол. робітників, службовців та учнів середніх і вищих шкіл. За час перебування на Амурі — 6.693 переважно робітників. Виставка мала понад 400 експонатів. Крім суто-художнього відділу був досить широко репрезентований відділ фотографії. Скульптура була представлена роботами тільки одного скульптора Теннера. Порядком розташування експонатів — від реалізму до футуризму.

У виставці брали участь такі художники: Воробйов, Дідик О. О., Дишлевич І. М., Євсєвський І. Д., Євген Слюсаренко, Змудь М. С., Козлов, Лисенко В. О., Мейстер А. Л., Молочний М. Н., Мельников Ф. І., Носок І. П., Погрібняк М. С., Пронін М., Розова-Олександрова М. П., — Резніков Г. С., Сапожников М. І., Сівачок П., Татарінов В. В., Яковенко, Кримчар З. (орнамент, шовк), Маникін-Невструєв (декоративні оформлення до п'єс), Теннер Г. С. (скульптура). Крім художників-професіоналів цілу окрему кімнату мали художники-самоучки.

Велике значення цієї першої в місті виставки полягає в тім, що вона: 1) об'єднала художні сили Дніпропетровська, 2) притягла до участі молодих художників-самоуків, що складаються головним чином із робітничого молодняка, 3) своєю тематикою відбила життя великого індустріального центра Дніпропетровська, що заступає одно з перших місць у соціалістичному будівництві нашої країни.

Індустрія та життя індустріального міста — лейт-мотив усієї виставки. За це свідчать самі назви таких картин: „Бессемер“, „Плавка чавуна“, „Прочищают лютку“ — Резнікова, „Мартенівський цех“, „Індустріальний пейзаж“, „Обличчя заводу“ — Мейстера, „Димарі“, „Тартак“ — Проніна, „Шахтар“ — Молочного, „Завод“, „Обличчя заводу“ — Лисенко та багато інших.

Значно менше розроблено теми: війна та революція. Крім символістичної картини Сапожнікова „1905 рік“, картини Резнікова „Газі“ (війна) та Змудя „Розстріл Нікопільської делегації“, можна знайти тільки кілька дрібних художніх творів на ці теми та скульптуру Теннера „Махновець“.

Досить широко репрезентований пейзаж. Тут перш за все знайшли своє відображення

Дніпро та околиці Дніпропетровська й саме місто. Сапожников — „Етюди міста“, Мельников — „Шляхівка“ та інші, Сівачок „Пороги“, „На Дніпрі“ та ін., Євсєвський „Поріг Вовче горло“ та ін., Етюди Татарінова. В імпресіоністичному дусі писані роботи Розової-Олександрової відбивають кримський пейзаж, Носок — „кавказький пейзаж“.

Ілюстрації та обкладинки представлені були на виставці роботами Погрібняка.

Орнамент — Кримчар.

Про значіння виставки найкраще говорить те велике зацікавлення, що викликала вона серед робітничих мас. Амур-Нижнедніпровськ із робітничим населенням дав за 2 тижні в півтора рази більш відвідувань ніж Дніпропетровськ за місяць.

Г. Н-к

* Виставка книжкової графіки. 21-го квітня ц. р. в приміщенні Державного музею українського мистецтва (Харків) відкрито Всеукраїнську виставку книжкової графіки, що влаштована з ініціативи директора музею проф. С. Таранушенка та за допомогою наших видавництв (ДВУ, „Пролетарій“, „Книгоспілки“ та ін.).

На виставці зібрано більш тисячі репродукцій окладок, ілюстрацій, заставок, фронтисписів, кінцівок тощо. Виставлено частину оригіналів, що дає можливість глядачеві порівняти передачу оригінала в репродукції.

Виставка становить цікаве явище на нашому фронті мистецької культури: це поперше, огляд українських графічних сил, художників-графіків України, а частково й знайомство з графіками Західної України (Ковжун, Кульчицька, Холодний).

На виставці репрезентовані наші видавництва, їхні смаки, тенденції щодо графічного мистецтва, погляди на книжку взагалі, на її оздоблення, на книжку як художній твір, на книжку з комерційного боку і т. ін.

На виставці представлено ілюстрації для дитячої книжки відомого художника Анатолія Петрицького, кілька графічних робіт проф. В. Кричевського, малюнки І. Падалки, його ж ксилографії до гуцульських оповідань, ксилографії молодої художниці Сахновської (до „Вія“).

Виставлені графічні роботи художників Західної України — Ковжуна, Холодного, Кульчицького, кілька праць талановитого графіка Лозовського, учня Нарбута.

* Друга Всеукраїнська художня виставка. 12-го травня в Києві відкрилася друга всеукраїнська художня виставка. В ній взяли участь художники з усієї України.

* Альбом портретів сучасних українських діячів мистецтва. Державне Видавництво України уклало договір з художником Анатолем Пет-

рицьким на видання його роботи „Альбом портретів сучасних українських діячів літератури й мистецтва“. Альбом містить сорок портретів.

МУЗИКА, ТЕАТР, КІНО

* Концерт української симфонічної музики. 28-го квітня в Харкові на відзнаку трьохмісячника української культури, „Укрфільм“ організував симфонічний концерт, присвячений невиконуваним ще творам композиторів — членів Всеукраїнського Т-ва Революційної Музики, а саме М. Вериківського, Драненка, Л. Лісовського, Літвінова (Харків) та М. Скорульського (Житомир).

Основними номерами програму були: симфонія *fis — moll* Скорульського (2 частини), українська увертюра Лісовського та симфонічна поема „Вій“ — Драненка.

* Концертна подорож по Лівобережній Україні. Прем'єри харківської столичної опери — Марія Сокіл, Микола Серeda і диригент Антін Рудницький в кінці травня виїхали в концертну подорож по Лівобережній Україні. Подорож має на меті ознайомити широкі маси з українською та західно-європейською музикою. Концерти відбуватимуться по містах Лівобережжя, по робітничих клубах та підприємствах.

* „Березіль“ у Києві. В другий половині квітня Державний Драматичний театр закінчив свій сезон в Харкові і від'їхав на гастролі до Києва.

30-го квітня театр „Березіль“ на вокзалі „Київ“ зустрічали військові та робітничі організації, представники Окрпрофради. Палко вітаючи перший український робітничий театр, що здійснив Жовтень у мистецтві, делегати ОРПС висловили певність, що цей переїзд ще більше зміцнить зв'язок між трудящими Києва та „Березолем“.

З вокзалу всі актори тачанками, увітченими першотравневими гаслами, в супроводі військових частин рушили до театру.

* Приїзд театру ім. Франка до Харкова. 5 травня з Києва до Харкова прибула в повному складі трупа українського театру ім. Франка. На вокзалі артистів зустріли численні делегації харківських заводів, Окрпрофради, школи червоних старшин, письменників, різних військових частин, спілка Робмис і інші організації.

Артистам влаштували овацію. Після привітальних промов Зав. Агітпропу Окружкому КП(б)У т. Гірчака, представника Окрпрофради, письменника Остапа Вишні й інших, художній керівник франківців Гнат Юра виступив з відазовим словом, де зупинився на досягненнях театру за останні два роки і підкреслив перспективи подальшого зростання українського театрального мистецтва УСРР.

По закінченні мітингу на Вокзальному майдані, артисти в супроводі делегацій, що їх зустрічали, демонстрували містом.

6-го травня відбулася перша вистава франківців, що поставили з великим успіхом „Пригоди бравого салдата Швайка“; інсценізація за романом Гашека тої ж назви.

В репертуарі франківців крім згаданої інсценізації: „Сон літньої ночі“ — В. Шекспіра, „Над“ — В. Винниченка, „Мина Мазайло“ — М. Куліша, „Ділок“ — В. Газенклевера, — Фурманова „Заколот“, „Сигнал“, „Митька на троні“, і інші.

* Ювілей Фросини Зарницької. 7-го квітня ц. р. минуло сорок років артистичної діяльності на українській сцені артистки Фросини Зарницької.

Прекрасна співачка, талановита артистка Фросина Зарницька одразу ж звернули на себе увагу знавців і аматорів театру; перші її кроки зв'язані з такими іменами як от Федір Левицький та Марко Кропивницький. Останній одразу ж відмітив талант Фросини Зарницької і запросив її до своєї групи.

Почавши свою сценічну кар'єру в аматорському гуртку Федора Левицького 1888 року, Фросина Зарницька 26 січня 1889 року вже співала в Катеринославі в приватному театрі. Партія Кулини в Чорномор'ях це був перший крок.

Ф. Зарницька перебувала в Суслова, Суходольського, Кропивницького, Прохоровича, Деркача і інших антрепренерів. Разом з цими трупами вона відвідала багатьох міст України, Росії, Варшаву. Виступала в Парижі, Бордо, Марселі... І скрізь мала заслужений успіх. З молодечим захопленням з тою ж бадьорістю і відданістю, що й за молодих своїх літ, Фросина Зарницька працює і тепер в Харківському робітничому Червонозаводському театрі.

* 25-тарічниця смерті драматурга М. Старицького. 27 квітня ц. р. минуло 25 років з дня смерті основоположника старого українського театру, драматурга артиста й поета Михайла Старицького.

З п'єс його найвидатніші: „Не судилось“, „Остання ніч“, „Маруся Богуславка“, „Ой, не ходи, Грицю“ і інші. Чимало його п'єс так і не побачили світу, лишившись „достоянием“ архівів царської цензури.

Артист О. Долінін

10-го травня мистецькі кола столиці й радянська суспільність ховали артиста державного театру „Березіль“ О. Е. Долініна. Долінін нагло помер 2 травня в психіатричній лікарні, в якій перебував недовгий час.

На українську сцену О. Е. Долінін перейшов з російської. Спочатку працював у театрі ім. Франка, а потім останні два сезони в „Березолі“. Тут він виступав в цілій низці вистав, виконуючи перші ролі: Зіновія в „Яблуновому полоні“, абата в „Жакерії“, Каляева в „Пролозі“, запільника-комуніста в „Бронеполізі“.

В особі О. Долініна український радянський театр загубив талановитого артиста. Долінін помер на 34 році життя.

НАУКОВА ХРОНІКА

* До виборів нових академіків ВУАН. Ухвалена постановою Раднарком УРСР про поповнення Всеукраїнської Академії Наук новими членами. Наступні до вибори академіків мають насамперед завдання поповнити склад Академії новими молодими силами, зокрема представниками марксистської наукової методи. Зараз в складі дійсних членів Академії майже немає представників марксистської наукової методи в науці; серед наукових співробітників Академії марксистки також нараховуються одиницями. Другим завданням є зосередження в Українській Академії всіх видатних українських вчених. Вибори до Всеукраїнської Академії Наук мають стимулювати процес повернення на Україну тих наукових сил, які за царату були переведені в центр Росії. Відповідне місце в Академії буде приділене також вченим західно-українських земель. Для зміцнення зв'язку з народами СРСР та науковими робітниками інших союзних республік, Всеукраїнська Академія Наук має встановити зв'язки з ученими РСФРР, БСРР, Грузії та інш.

Кандидати до Академії передусім повинні мати великі наукові заслуги і з суспільного погляду являти собою певну цінність. Крім того, велике значення матиме при цих до виборах зв'язок виставлених кандидатів в академіки з українським культурним процесом та взагалі їх ставлення до розвитку української науки.

Всього передбачається обрати 30 нових академіків. Нові вакансії будуть оголошені на ті дисципліни, що зв'язані з індустріалізацією країни, реконструкцією сільського господарства, розвитком української культури і т. ін. Важливе значення надається питанню про порядок виборів. Рада Народніх Комісарів у своїй постанові ухвалила якнайбільше притягти до виборів у ВУАН широкі наукові кола, наукову суспільність та робітничо-селянські маси. Отже вибори являтимуть собою справу всієї держави і широкої наукової суспільності.

* Кандидати до Академії від київських наукових установ.

— Пленум ОМБІТ'у в Києві визнав за потрібне висунути кандидатури т. т. Скрипника, Шліхтера, Затонського, Кржижановського, проф. Опокова (директора Водного ін-

* Фільм про СРСР в Америці. В Нью-Йорку та інших містах П. А. С. Ш. в квітні показувано фільм про СРСР під назвою „Десять тисяч миль з камерою по СРСР“.

Фільм показує поступ єдиної держави робітників та селян світу на всіх ділянках культурного й господарського життя.

Демонстрування фільму в Америці налагоджено заходами Т-ва Культурних Зв'язків з СРСР.

ституту в Києві), проф. Кравчука (математик — Київ), Усенка (КПІ — Київ), Гольдмана (фізик — Київ), Соколовського (грунтознавець), Патона (Київ).

— Правління Інституту цукрової промисловості, бюро секції наукових робітників, Київський кооперативний інститут та правління інституту народньої освіти, крім кандидатур, що їх висунув пленум ОМБІТ'у висунули ще таких кандидатів: проф. Сапегіна (директор українського інституту генетики та селекції — Одеса) Любименка (директор українського інституту прикладної ботаніки), Холодного (ботанік та мікробіолог — Київ), Богомолова (Москва), Вавілова (Москва), Возняка (історик української літератури — Галичина), Ігнатівського (президента Білоруської Академії Наук), Янка Купала (білоруський письменник), А. Леонтовича, проф. Паладіна (хемік — Харків), Рудницького (географ), Слабченка (історик — Одеса), Тичину, Юринця (соціолог — Харків). Яворницького (історик — Дніпропетровське), Яворського (історик — Харків)

— Київський відділ Уторнітсо крім згаданих кандидатів висунув кандидатуру проф. Білоусова (Харків), Маковського (Дніпропетровське), Янати (ботанік, заступник директора інституту прикладної ботаніки).

— Поширене засідання управи Київського Медінституту спільно з професурою та інститутським активом висунуло на кандидатів до ВУАН т. т. Скрипника, Затонського, проф. Ігнатівського, Гольдмана, Паладіна, Богомольця, проф. Воробйова (Харків) і директора Київського бактеріологічного інституту проф. Нещадименка.

— Кандидати від науково-дослідчого інституту економіки сільського господарства. Наукові робітники науково-дослідчого інституту економіки й організації сільського господарства обговорювали недавно постанову раднарком УРСР про поповнення ВУАН новими членами. Наукові робітники вітають постанову уряду і визнають, що вона є конче потрібна щоб якнайповніше втягти найвищий науковий центр України до будівництва соціалістичного господарства й української радянської культури.

Наукові робітники українського науково-дослідчого інституту економіки й організації сільського господарства висувують так

кандидатури на членів Всеукраїнської Академії Наук:

З галузі соціально-економічних дисциплін: Кржижановський член Всесоюзної Академії Наук, голова Держплану, О. Шліхтер;

З галузі наук філософічно-соціологічних: М. Скрипник — директор українського інституту марксизму, В. Юринець — голова катедри соціології українського інституту марксизму, Проф. С. Семковський — керівник катедри філософії українського інституту марксизму;

З циклу історичних наук. Проф. М. Яворський — д-р історії української культури, керівник катедри історії України при українському інституті марксизму, Ігнатовський — президент Білоруської Академії Наук;

З наук фізико-математичних і хемічних, В. П. Затонський — фізик, голова комітету хемізації сільського господарства УСРР;

З наук сільсько-господарських: проф. Вавілов, ботанік, проф. Гедройц — (грунтознавство), проф. Любименко — (ботанік), проф. О. Соколовський — (грунтознавство), проф. Опоків — (гідрологія), проф. Висоцький — (лісництво);

З циклу наук біологічних: проф. Білоусів — (фізіологія), проф. Паладин — (біологія);

З геологічних наук: проф. Рудницький — (географія);

З літератури: П. Тичина, Янка Купала.

— Всеукр. наукова асоціація сходознавства. Відбулося поширене засідання правління Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства разом із членами асоціації, де обмірковано справу про вибори до Академії Наук. Збори цілком приєдналися до резолюції харківської секції наукових робітників у цьому питанні. Щодо кандидатур до Академії Наук, то асоціація ухвалила висунути з-поміж своїх членів таких кандидатів:

Проф. О. І. Томпсона (Одеса) — мовознавство; проф. П. Г. Ріттера (Харків) — мовознавство та література Сходу; П. Тичину (Харків) — східна література; проф. І. Яворського (Харків) — історія України, зокрема, історія України з Туреччинською.

Крім того, з пропозиції відділу політико-економічного асоціація висунула кандидатури М. О. Скрипника, Кржижановського (голова Держплану СРСР), О. Шліхтера (кол. голову асоціації), як провідних діячів соціалістичного будівництва по лінії соціально-економічній.

* Кандидати до Академії Наук з галузі музичної. Президія ЦП ВУТОРМ — у, (Всеукр. Т-во Револуційних музик) ухвалила висунути таких кандидатів; на академіків:

Д-р Філарет Колесса (Зах. Україна) автор капітальних розвідок про укр. народні

думки й пісні. Ф. Колесса перший перевів фонографічний запис мелодій кобзарських дум та речитатив і є автор теорії походження дум з похоронних голосів, а також дуже цінних досліджень саме ритмічної структури укр. фольклору.

Климент Квітка, керівник кабінету музичної етнографії при ВУАН, видатний етнограф та дослідник укр. фольклору з європейським ім'ям.

— Постанова зборів педколективу ХІНО. Загальні збори педагогічного колективу Харківського Інституту Нар. Освіти та робітників науково-дослідних кафедр при ньому ухвалили такі кандидатури до ВУАН:

З галузі соціально-економічних наук: Кржижановський Г. М. Голова Держплану СРСР. Шліхтер Г. А. — Наркомзем УСРР, Голова Науково-Технічної Ради НКЗ ему, дослідник аграрних відношень.

З галузі наук філософічно-соціологічних: Скрипник М. О. — НКО УСРР, Директор Українського Інституту Ленінізму і Марксизму, Юринець В., голова катедри соціології Укр. Н-д Інституту Марксизму-Ленінізму, Семковський С. Ю., голова катедри історії європейської культури ХІНО і катедри філософії Укр. Н-д Інст. Марксизму — Ленінізму.

З циклу історичних наук: Яворський М. І., голова катедри історії України Укр. Н-д Інституту Марксизму — Ленінізму, Ігнатовський В. М., історик Білорусі, президент Біл. Ак. Наук, Слабченко М., історія України, проф. Одеського ІНО Яворницький Д. І., історія України, археолог — Дніпропетровське.

З наук фізико-математичних та хемічних: Гольдман О. Г., фізика, д-р Н-д фізичн. Інституту в Києві, Йоффе, — член Союзної Акад. Наук, Рожанський, — голова Н. Д. катедри фізики в Харкові, Затонський В. П., голова Укр. Комітету хемізації, Орлов Е. І., проф. ХТІ, Синцов Д. М., голова Н. Д. катед. метрич., Кравчук М., математик, проф. Одеського ІНО.

З сільсько-господарських наук: Вавілов — ботаніка, член Всесоюзної Академії Наук, Соколовський О., — Грунтознавство, Опоків Є., — гідролог, директор Інституту Водного Господарства, Висоцький Г., — лісовод.

З циклу біологічних наук: Третьяков Д., — зоолог, Одеське ІНО, Холодний М., — фізіолог, Київське ІНО.

З геологічно-географічних наук: Рудницький Ст., — географія, директор Н. Д. Інституту географії та картографії, Лебедев М., — геолог, проф. Дніпропетр. гірн. Інституту.

З красного письменства: Тичина, П., — поет України, Купала Я., — народний поет БСРР.

Кандидатури на академіків з вчених Західньої України: Колеса Філарет, — етнографія, Возняк М. — іст. укр. літератури, — Львів.

* До ювілею Всеукраїнської Академії Наук. Передбачається видати такі ювілейні видання: — „10 літ наукової діяльності ВУАН“, популярну брошуру — „Роля ВУАН в культурній революції“ (двома мовами — українською і французькою). Крім того, має бути виданий короткий звіт про діяльність ВУАН за 10 років українською і кількома чужими мовами.

Спеціальна виставочно - екскурсійна підкомісія готує цілий ряд виставок почасти присвячених ювілеєві, почасти виставки тих музеїв і кабінетів, що вже існують при Академії.

* Трьохмісячник української культури. Президія Укрнауки запропонувала всім науково - дослідницьким установам України взяти найактивнішу участь у трьохмісячнику українського національно - культурного будівництва. Працівники науково - дослідницьких кафедр і інститутів регулярно виступатимуть підчас трьохмісячника з доповідями про наукову працю перед масовими робітничими аудиторіями. Крім того, науково - дослідницькі заклади організують низку культурних походів робітників до музеїв та наукових закладів.

* П'ятирічний план науково - дослідницької роботи на Україні. Укрнаука опрацювала перспективний п'ятирічний план розвитку науково - дослідницької роботи на Україні. Пляна, погоджено з п'ятирічним планом розвитку народного господарства на Україні. Висунуто такі головні комплексні проблеми: Дніпрелъстан, Донбас, проблема Близького Сходу і т. д.

Протягом найближчих п'яти років передбачається заснувати 53 нових науково - дослідницьких інститутів, більшість на початку п'ятиріччя. Має бути організовано спеціальні академії, в першу чергу, сільсько - господарську. Роботою цих спеціальних академій керуватиме Всеукраїнська Академія Наук. Протягом п'яти років число наукових аспірантів має дійти 5.500 чоловіка (тепер маємо 1.500).

На працю науково - дослідницьких установ протягом п'ятиріччя передбачається витратити 337 мільйонів карбованців.

* Пленум українського комітету охорони пам'яток матеріальної культури. 1-го і 13-го травня ц. р. відбувся в Харкові під головуванням Ів. Кулика перший пленум Комітету охорони пам'яток матеріальної культури. На порядку денному стояло: 1) „Завдання охорони пам'яток матеріальної культури на Україні“. — Вступна доповідь голови комітету т. Кулика Ів.; 2) „Звіт за охорону пам'яток культури на Україні за 1926/28 р. р.“ — доповідь головного інспектора НКО проф. Дубровського В.; 3) „Архітектурні пам'ятники України та заходи для їх охорони: а) Стара кам'яна архітектура на Україні, — проф. Мор-

гилевський, б) Типові пам'ятники архітектури України та заходи для їх охорони, — проф. Таранущенко; 4) „Дослідження території Дніпрелъстану і знахідки на дослідженій частині“. — Доповіді проф. Яворницький Д. і наук. співроб. Добровольський; 5) поточні справи.

Голова Комітету т. Кулик Ів. у вступному слові повідомив, що в роботі комітету взяли участь понад 40 найвидатніших учених - істориків, археологів, архітекторів та культурних діячів України; зазначив, що дотепер справі виявлення, реєстрації і охорони пам'яток революції не надавалося належної уваги.

Україна надзвичайно багата на цінні пам'ятки різних епох і народів. На українській території різночасно перебувало кілька десятків народів. Всі вони залишили глибокі сліди і значні пам'ятки свого перебування, на місцях масами нищать ці пам'ятки. Потрібно мобілізувати громадськість, утворити потужну сітку наукових кореспондентів і відвернути руйнування і розкрадання цінних пам'яток старовини.

Охорону пам'яток треба зосередити в окружних музеях, при яких будуть утворені для цього спеціальні комісії.

Пленум поставив перед Наркомосом питання про заведення курсу охорони пам'яток культури до навчальної програми художніх та педагогічних ВИШ'ів.

Ухвалив домагатися видання законодавчим порядком розпорядження про те, щоб усі установи передали пам'ятки культури та історично - художньої цінності у відання Наркомосу й Комітету. Визвано за потрібне оголосити острів Березань державним заповідником і порушити клопотання перед відповідними інстанціями про звільнення його території від зоостанції.

Пленум особливо підкреслив потребу забезпечити при охороні пам'яток культурного походження правильний науковий підхід.

Наприкінці відбулися вибори бюро комітету. Обрано на голову — тов. Кулика Ів., на членів бюро — проф. Федоровського, проф. Зуммера, художника Порай - Кошиця, проф. Дубровського В. та на ученого секретаря — т. Тихого. На кандидатів до бюро обрано: проф. Моргилевського та проф. Карпенка.

* Скликання Мечніковського Конгресу. Укрнаука і Народний Комісаріят Охорони Здоров'я вирішили скликати черговий Мечніковський конгрес в 1930 році на території України. Для переведення відповідної роботи щодо скликання конгресу, утворено організаційний комітет, під головуванням проф. Білоусова і в складі професорів Златогорова, Маркова, Палладіна, Рубашкіна та Янати.

* Цінне придбання. Український Географічний Інститут в Харкові отримав від заступника повпреда ССРР в Празі т. Н. Калюжного цінний дарунок. Це старовинна мапа Східньої Європи, видана Герардом Гаселем 1614 року. Ця мапа є перший дарунок для Українського Географічного Музею,

який саме засновується при українським Географічним Інституті в Харкові.

* Експерсія пароплавом до берегів Туреччини. Харківська Окружна професійна Рада візьме участь в експерсії, що її організовує Радторгфлота вздовж узбережжя Чорного моря Радянського Союзу та Туреччини.

Експерсію назначено перевести на пароплаві „Ілліч“, що візьме на борт 700 екскурсантів; на початку червня „Ілліч“ виїде з Одеси за маршрутом Коваки — Константинопіль — Зонгульдак — Іноболі — Сінап — Самсун — Каразунд — Трапезунд — Батум — Сухум — Гагри — Сочі — Туапсе — Новоросійськ — Феодосія — Ялта — Севастопіль — Одеса.

На Близньому Сході пароплав проходитиме якнайближче до берегів, але не заходитиме до портів.

* Товариство „Старий Харків“. В Харкові є багато пам'яток старовини, що майже не знайомі широким колам трудящих. Рештки колишньої харківської фортеці, наприклад, і частина її — Покровський монастир становлять собою велику історичну цінність. Окружний Виконавчий Комітет доручив Інститутові Народної Освіти опрацювати справу про організацію в Харкові, за прикладом інших міст, товариства „Старий Харків“. Перед Радою Народніх Комісарів

та Народнім Комісаріатом Освіти порушено питання про асигнування коштів на ремонт кол. Покровського монастиря, як пам'ятника старовини.

* Ювілей Академіка П. Тутковського. Цього року минає 70 років з дня народження і 50 років наукової діяльності Академіка П. Тутковського, голови Українського Геологічного Комітету, а також — голови комісії для дослідів природних багатств України при Всеукраїнській Академії Наук.

Гнат Житецький

9-го Квітня в Києві помер Гнат Павлович Житецький (син відомого філолога Павла Житецького) видатний дослідник, а також не абиякий організатор. Довгий час він був за секретаря „Київської Старини“.

З часу революції небіжчик увесь час працював у Всенародній Бібліотеці України, завідуючи її рукописним відділом, а також діяльно співробітничав у журналі історичної секції ВУАН „Україна“, де вмістив багато розвідок, зокрема з історії Української Громади.

* Пам'ятник Амундсеніві на його батьківщині. На батьківщині Амундсена поблизу Сарисборгу відкрито пам'ятник великому дослідникові.

УКРАЇНІКА

* „La Nervie“. В нашому журналі зазначалося вже, що под ійне 4—5 число (numéro double IV — V — 1928) бельгійського часопису французькою мовою „La Nervie“, було присвячено виключно Україні, її літературі, музиці, мистецтву (Numéro spécial consacré à l'Ukraine). Так само Україні присвячено і 7 (VII — 1928) число того ж часопису, але виключно вже українській літературі; це число має і назву „Antologie de la littérature ukrainienne“ (Антологія української літератури).

Добір матеріалу зроблено так, щоб дати найповніше, скільки це дозволяв обсяг видання, ознайомлення з українською літературою.

Матеріал поділено на три частини: середовіччя, нова і сучасна доба, народня поезія (думи).

В першій частині подано коротенький уступ з найдавнішого київського літопису „Слово о полку Ігореве“; „Казання святого Феодосія“ та дві колядки.

Друга частина значно ширша. Тут подано одну з найпопулярніших пісень Григорія Сковороди „Всякому городу нрав і права“, „Розмова Павла Полуботка з Петром Великим“, далі „Мар'яна“ та „Заповіт“ Т. Шевченка, уривок з історії українського народу Костомарова, поезії Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Лесі Українки, Агатангела Кримського, Спиридона Черкасенка, Павла

Тичини, Павла Филиповича, „Маланка“ Михайла Коцюбинського.

Нарешті, в третьому розділі подано три думи: „Невільницький плач“, „Буря на чорном морі“, „Смерть козака“.

Переклади зроблено або безпосередньо з оригіналів відомим лінгвістом Ангваном Мартелем, професором Лільського Університету, або взято з видання Українського Соціологічного Інституту (Institut Sociologique Ukrainien).

Твір „Мар'яна“ Т. Шевченка був раніше приміщений в „Revue de deux Monde“ в статті Еміля Дюрана (Червень, 1876).

Добір матеріалу зроблено старанно. Згадані числа IV — V та VII — 1928 „La Nervie“ продаються по книгарнях ДВУ.

* „Asia“ Травень 1929 рік (місячник). В американським часописі „Asia“ (Травень, 1929 р.) приміщено статтю Мориса Гіндуса „Козак сьогодні і вчора“ (Maurice Hindus. The Cossak today and yesterday). М. Гіндус подає свої враження від відвідання станиці на Кубані, свої побіжні (навіть занадто побіжні. Ред.) спостереження над сучасним життям, побутом козаків. Друга частина статті присвячена історичним спогадам про минуле кубанських козаків, та взагалі козаччини. Автор зупиняється на Запорізькій Січі, житті козаків в Січі, козацькому побуті, повстанні Стеньки Разіна, Пугачовщині тощо. Статтю багато ілюстровано

головне фотографіями з сучасного, але є й фототипії з відомих картин українських художників (Січ, Запорозький козак, Козак гуляє...) подано і „Запорозців“ Репіна.

* „На рубеже Востока“ під такою назвою в Тифлісі виходить літературний щомісячник, орган Закавказької асоціації пролетарських письменників.

Журнал в основному має 6 розділів: I — художній (поетія і белетристика); II — На черки; III — Теорія і Критика; IV — Мистецтво; V — Бібліографія; VI — По літературних організаціях.

В бібліографії № 3 за березень одведено цілу сторінку, під оглавом „Україна“; вміщено нотатки з поля національно-культурного життя України; в № 4 за квітень вміщена рецензія на книжку Петра Панча „Голубі ешелони“ в російському перекладі.

* „Октябрь“ Літературно-художественний і общественно-политический журнал кн. II-ая, 1929. В цьому числі руського журналу українській літературі приділено значне місце; вміщено переклади поезій Павла Тичини — „Осінь“ (переклад С. Олендера); Миколи Терещенка — „Мета й межа“ (переклад Ник. Ушакова) і оповідання Івана Микитенка — „Брати“ (переклад А. Д.).

В кінці книги подано бібліографічні довідки про українських поетів і письменників, саме — Павла Тичину, Микола Терещенка, Івана Микитенка, Бориса Коваленка (критик).

* „Новий Мир“ в кн. № 3, 1929 р. видрукував статтю Тимофеева: „Украинская современная литература“, в розділі „Книжное обозрение“ видрукувано рецензію на книгу Петра Панча — „Голубые эшелоны“ — збірник рассказов в переводе с украинского Н. А. Хоменко и Н. М. Рудина, изд-во „Федерация“. Друга рецензія на книгу: „Михаил Коцюбинський“ — „Сочинения“, том I. Избранные произведения. Перевод с укр. под ред. Ф. Конара. ГИЗ.

* „Маладняк“ штомесячна літературно-мастаккая, громадзка-політычная часопісь, № 3 за 1929. орган Білоруської асоціації пролетарських письменників, вмістив оповідання Ів. Микитенка — „Брати“, в перекладі на білоруську В. К.-ля. В цьому ж числі подано статтю В. Мачульського — „Сучасний стан літературознавства на Україні“; в розділі — „книгопис“ — уміщено рецензію Мік. Аляхновича на літературний альманах „Нова Білорусь“, що вийшов за редакцією С. Пилипенка, у виданні ДВУ, 1929 р.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КИЄВА

(допис)

Справи музично-вокальні останніми часами набрали широкого розголосу в Києві; їм і наше перше слово. Чулисмо дотепер, що музична справа у нас якось підкульгує. Часто чути було прилюдні заяви, що стара музика й її жерці чи не можуть, чи нездатні обновилися й в українській одежі піти, з віком на рівні*. З опорою особливо стояла й стоїть справа прикро, про що не раз доводилося говорити. І на цей раз не доведеться говорити про якийсь цілковитий злам у цій ділянці, але зате багато маємо прикмет на те, що тут справа „заворушилася“. А це вже дає надію на те, що не за горами той час, коли на цій мистецькій ділянці повинне стати творче оживлення.

За три роки існування української радянської опери аж оце останнього часу організатори київської опери виступили зо звітом перед організованим масовим глядачем. Це явище громадські кола вітали, бо конференції оперових глядачів — один з найкращих засобів наблизити оперу до гущавини робітничих мас. Характерна особливість зазначеної конференції полягає в тому, що в ній брали участь і представники від робітників. Багато почули організатори прикрих закидів, чому, наприклад, дирекція й художня рада не робили звітів на підприємствах, чому в українізованій опері друкували лібрето російською мовою, чому абонементи часто попадали й непманам і т. д. Константовано, що в організації художньої та мовної справи не

беруть участі ВУАН та Муз.-Др. Інститут ім. Лисенка. Конференція висловила побажання, щоб надалі опера ширше охопила кола робітничого глядача, налагоджуючи тісніший зв'язок з робітничими клубами; удосконалила абонементну систему; встановила щільний зв'язок з мистецькими ВИШ'ами, на підприємствах подавала звіти про свою роботу.

Не зважаючи на відзначення великої кількості хиб, ця перша прилюдна конференція й єднання опери з широкими колами організованого громадянства показували на певний злам в сторону оздоровлення в Києві цієї ділянки художньо-культурного життя. Це особливо відчувається в Києві в зв'язку з іншими явищами. В зв'язку з „Днем музики“ музичне життя особливо забило свіжими струмками в центрі й на околицях в робітничих клубах. Як наслідок такої музично-ілюстративної роботи з'явилися референції в місцевій пресі про музичні перспективи в Києві.

У всьому цьому музичному рухові визначну роль відіграє згаданий вже Музичн.-Драм. Інст. ім. Лисенка. Цей науково-педагогічний заклад вступив у нову фазу своєї діяльності. Крім виховання музично-драматичних фахівців, він став на широкий шлях виконавчих виступів, на шлях пропаганди симфонічної музики перед широкою аудиторією. Силами цього інституту утворено такі художні одиниці, як Симфанс (оркестр без

диригента), Хоранс (хор без диригента). Ансамблі ці досягають незвичайної художності в виконанні.

Мимо таких висококваліфікованих одиниць цього року при інституті працювала виробничо-концертна комісія, що організувала групи для виступів по робітничих клубах під час громадсько-політичних кампаній. Таких виступів цієї зими відбулося понад 20. Досягає робота інститута і до села. На районному з'їзді рад Жуківського району від інститута влаштовано виступ (хор, скрипка, фортеп'яно). Особливо позначилася участь художніх сил інститута в переведенні „Дня музики“.

При такому інтенсивному розгортанні художньої роботи інститута не може залишитися в стороні й опера. Вона мусить втягнутися в загальне річище об'єкту роботи. Закінченню її сезону ілюстрований журнал „Глобус“ (№ 7) присвятив досить уваги, подавши інтерв'ю видатних діячів з цієї ділянки.

Цього сезону минає 10 років існування театру ім. Франка. Театр обслуговує переважно організоване робітництво. Кількість відвідувачів цієї категорії все більшає. Так, в сезоні 1927/28 р. відвідало театр 40.000 організованого робітництва, а в сезоні 1928/29 р. ця кількість сягнула аж на 90.000. Роботу театру ставлено на обговорення робітничого глядача. На конференції розгорнулися дебати в двох напрямках: якість репертуару й його технічне виконання. Щодо репертуару, то конференція визнала, що він не завжди стояв на ідеологічній висоті часу. Складають вини на репертуарну кризу. Щодо виконання, то конференція одностайно визнала, що театр має значні досягнення в своїй художній роботі.

Чималу роботу зробив театр ім. Франка в напрямі організації робітничого глядача. Поточного сезону було влаштовано на найбільших підприємствах Києва 14 доповідей, 19 диспутів і 4 вистави, що в них брали участь 40 чол. артистів.

М. Я. МОВ

Існує в Києві „Театр малих форм“, організований ОРПС. Завдання його боротися з халтурою на естраді; він має заповняти обідню перерву на підприємстві художнім змістом. Отже цей театр має обслуговувати виключно робітничого глядача. Гасло театру: „малі форми й великий зміст“. В завдання його поставлено популяризувати класичну літературу, а також українську пісню й музику. Головна вимога щодо виступу — конкретність. Найголовніша проблема — відбивати злободенні питання сучасності. Перші виступи показали, що „Темаф“ не завжди утримується на висоті своїх завдань. На перші ж виступи дали стару п'єсу Кляйніста „Розбитий глек“ та „Боротьбу з прогулами“. Через такий невдалий добір матеріалу „Темаф“ зразу ж відчув і відповідне до нього ставлення робітничого глядача, що переріс уже подібну „творчість“.

Шевченкові дні в Києві цього року проходили, можна сказати, досить організовано. Значну роль в цьому відіграла філія інституту Шевченка, що разом з О. Р. П. С. розробила план переведення днів у робітничих клубах, давши на доповідачів своїх співробітників. Відбулися вечори в центрі міста — в колонній залі ОРПС, в Домі вчених, в філії інст. Шевченка. По клубах проходили тематичні вечори на такі теми: „Пролетаріат та Шевченко“, „Чий Шевченко“, „Шевченко та його доба“, „Соціальне та націон. в Шевченкових творах“.

На закінчення варто згадати виставку української книжки. Виставка зв'язана з місяцем української книжки. На виставці подано до 10 тисяч книжок дореволюційних видань і пореволюційних. На час виставки організовано на підприємствах кредитування на укр. книжку. Під час місяця укр. книжки відбувалися радіодоповіді, що ознайолювали радіослухачів з новою українською книжкою, з її змістом, ціною тощо.

Л. Гайка

КУБАНЬ

(нарис)

Кубань... багатий край на природу: гори, ріки, ліси, степи, плавні, і багатий на народності: адиге — шапсуги, абадзехи, убиhi..., потім — росіяни, карачаї, осетини, вірмени; а більшість українців, нащадків січовиків, що сидять тут компактною масою — станицями й разом із вихідцями з України — неказачками становлять приблизно 76% всього населення кубанської округи. Це переважно хлібороби, майже з таким веденням господарства, як і на Україні.

Шістдесят років тому воювали козаки з черкесами. Скрізь понад Кубанню через кожні 3—5 верст стояв козацький пікет (місце варти на високих палях, із наметом), стежив ворога; те й робилось, що на сотні верст, наче по радіо, з пікета на пікет передавалось невгамовне: „Слу-у-у-хай“ і докочу-

валось до моря й хвилює верталося назад. Тепер тільки могили стоять. Де були пікети, — гойдається висока пшениця. Станичники насаплюють тамби, орють плавні, висипають багна. По станицях виростають школи, обслуговує станиці електрика. Іржавіє козацька шабля й кинджал. Тільки гірський карачай не схиляється перед культурою, і косити сіно на узгір'я йде в чекмені, шапці й при кинджалі, як і п'ятсот років тому. Але й там зникають абреки (розбійники), натомість бачимо читальні, лікнепи. Вчиться карачай, адиге. Козак посилає свого сина до школи, бо не навчити дитини письма — ганьба. Та й не той уже козак, що ганяє табуни коней, на коні гарцює, або виключно хліборобить; тепер можна побачити: козак чоботарює, чинбарює, козак ковалює.

З козаків виходять лікарі, агрономи, вчителі, тощо.

І забутими здаються ті давно минулі роки — роки боротьби кубанського козацтва з кубанською козацькою старшиною. Смішними здаються отамани. Згадаймо такий факт. Ще перед імперіалістичною війною збори станиці Старо-Корсунської делегували козаків — М. Лінивого та, коли на пам'яті стає, Гарнагу, до Наказного Отамана Кубанської Области Бабица за дозволом завести в станиці гімназію. Бабиц здивувався: „Как?! В станице?.. Для кого гімназію?.. Казакам?! Разве из казака будет учитель?.. Казакам только на лошадях ездить!..“ Делегати вернулися ні з чим... У станицях дозволяли лише початкові та за імперіалістичної війни вище-початкові школи.

Століттями вивокували з казака ката, та ті століття уже відійшли в минуле.

Політосвітня робота

У більшості хат-читалень можна побачити якийсь із опих часописів, чи журналів: „Знання“, „Глобус“, „Радянська Освіта“, зрідка „Червоний Шлях“; потім „Червона Газета“, „Радянське село“, рідше „Пролетарську Правду“, „Вісті“ та „Всесвіт“. З українських авторів популяризовано Остапа Вишню, Сосюру, Хвильового та ін. Хати-читальні постачаються (хоча недосить) революційним репертуаром. У деяких станицях поширюється українська революційна пісня. В Краснодарі організовано курси українських хатачів. Хати-читальні частково переводять роботу на місцеву мову. Є українські гуртки: робкорівські, сількорівські, педагогічні. При хатах-читальнях стінні часописи російською й українською мовою. Розповсюджено кіно; поруч із „Логовищем разбойников“ бувають і „Укразия“ й „Лісовий звір“... Проте, кіно часто „набрида“ за висловом станичних аматорів; збирається драматичний гурток і роблять вистави. Виставляють упереміш: „Мартин Боруля“, „Воскресення“, „Мазепа“, „Циганка Аза“, „Нахмарило“, „Січовий Орел“, „Куди вітер віє“, „По ревизії“, „97“ Куліша та ін. Як дивно переплелось старе з новим! У театрі поруч із скрипкою, піаніно, мандоліною побачиш кобзу. Кобза в повазі серед людности. Під час вистав українських п'єс театр переповнено, чого ніколи не буває на виставах російських п'єс. Грають хлібороби, комсомольці, вчителі. Особливу увагу приймають українські школи на Кубані.

Шкільна справа

Десять років тому за часів Денікіна була на Кубані „демократична“ Кубанська Краєва Рада. Вона почала українізувати в станицях школи. Але смішно було „виводити“ із забуття націю, коли над головою висів меч феодалів! (Денікінщина). Тепер немає Денікіна, немає й Ради, а українські школи зростають. Правда, траплялись і такі випадки як,

наприклад, у хуторі Вербицького. Довідавшись, що в постанові Агітпропу Крайкому за протоколом ч. 33 від 11—12 листопада 1925 р. (Див. „Радянський Станичник“ з 4 грудня 1925 року) є артикул: українізувати школи за згодою батьків учнів, — батьки закричали вчительці: „Вчіть дітей, як і нас учили!“ Критеріум один: учить, як і нас учили. Це, звичайно, зв'язане з побоюванням нового, із загальною реакційністю. Цей артикул Агітпропу був на руку темній силі — реакції... І школу з вересня 1926 року перевели на російську мову... Вороги українізації раділи цьому артикулові й скрізь, де можна, агітували проти українізації.

А колись були ще й такі явища: комосередок станиці ухвалює перевести школу з української мови на російську, бо в установах російська мова. Інколи батьки учнів крикнуть трохи не в один голос: „Давай українську школу!“ Але це було рідко. Національна свідомість кубанського козака низька, бо всім відомо, як за царату їм вбивалося національну свідомість на військовій службі та на зборах, прищеплюючи розуміння верстви. Українську книжку похпатем конфіскували. Через те можна й зараз почути: „Ми козаки, хахли, а не українці і не русаки“.

Вороги українізації (Денікінщина залишила тут глибоке коріння) шкіль серед української людности Кубані всілякими способами шкодили. Ось у серпні 1927 року на вчительській конференції вони одверто заявляли: „Мы зашли с этой украинизацией в такие дебри, что...“ Інші підтакують, останні мовчать. Окружний центр особливо не наполягав. І вчителі йшли з конференції з неясним уявленням про потребу українізації.

Мова кавказьких українців — це мова Слобожанщини, Полтавщини, Київщини... Ріжниця тільки та, що дієслівне закінчення „ти“ вимовляється, як „ть“, напр.: співають замість співати.

Станиці — це українські села, а частіше — слободи, містечка; тільки відрізняються своєю буйною зеленню, струнками, високими акаціями та фруктовими садами, де серед яблунь, груш, тощо є бросквина, жерделі, черешні... Звичайно, відрізняються й деякими побутовими рисами, характерними для козака, як представника верстви...

Справа українізації шкіль ускладнялася ще й відсутністю підручників місцевого характеру, але і в цьому відношенні уже дещо зробили.

Тепер, особливо, коли минула доба „Емельяновщини“ (освітньою справою завідував Емельянов, який, траплялося, давав деяким школам розпорядження „украинизацию прекратить“) справу українізації шкіль кінець-кінцем розпочинають, як треба.

З боєм, із ступнями назад українська школа йде наперед, бо за цим пильно стежать: українська секція парткому, український відділ освіти Краю і кубанської округи, а також редакція єдиного українського краєвого часопису „Червона Газета“, бо цього

вимагає саме життя. Зникає гонор козацької верстви; натомість приходить національно-клясова свідомість, а в наслідок — українізація шкіл і установ.

Преса, книга, письменник

Колись кубанські просвітяни видавали українського часопису „Кубанська Зоря“ (1919) в Катеринодарі. Не стало просвітян, не стало й „Кубанської Зорі“, і український рух ніби завмер. Старе вмирало, нове народжувалось. Так було до 1925 року. І аж тоді, як усталилась клясова диференціація, підросла незаможницька й клясово-стала молодь, — краснодарський „Советский Станичник“ під їхнім тисненням „обертається на „Радянського Станичника“, — окружний хліборобський часопис. Сталось диво! Одні раділи рідному слову, інші дивились, як на якийсь злочин. І під кінець 1925 року навколо „Красное Знамя“ та „Радянського Станичника“ розгоряється палка дискусія. Найшлися смільці — лишки колишнього суспільства, ново-підфарбовані „обрусители“, як якийсь гр. Чорний та Малько, що намагалися довести „обрусення Кубані на 80%“. Це були шовіністичні вибрики приспаної „єдиної-неділюмої“, коріння якої зразу оголилось, як тільки в повітрі пролунав мотив не тільки соціальної, а й національно-соціальної волі. Редакція „Радянського Станичника“ разом із читачами-хліборобами, робітниками й трудящою інтелігенцією дали добру одсіч цьому наскокові. „Радянський Станичник“ одвоював собі місце; а трохи пізніше перетворено його на краєвий український часопис, і він перейшов до Ростова. А в тім, кубанці хочуть мати свого окружного часопису. „Радянський Станичник“, а пізніше „Червона Газета“ сталичитаделью українізації північного Кавказу, зокрема Кубані, й організатором літературного руху на Кубані.

Раніше літературні організації з'являлися в станицях: УЛГ (українське літературне товариство) в Старо-Корсунській, згодом „Куб-Гарт“ у Полтавській, і, нарешті, за „Радянського Станичника“ — „С і М“ (Село і Місто) у Краснодарі. Один по одному виростають літературні гуртки, і вже на початку 1927 року біля „Червоної Газети“ утворюється літературна сторінка. Замість поодиноких дореволюційних імен: Жарко, Кирій, Півень, виростають десятки молодих імен. Пишуть поезії, оповідання, повісті. Літературний рух набув масового характеру. Дехто з кубанських авторів виступив і в журналах УСРР — „Червоному Шляху“, „Житті й Революції“, кол. „Валліте“ тощо, а саме: Ю. Литовченко, І. Луценко, Н. Щербина та ін.

Вимога на українську книжку зростає; в Краснодарі є філії ДВУ та „Книгоспілки“. Але кубанці досі не мають своєї кубанської книжки, писаної українською мовою, ні з красивого письменства, ані з сільського господарства, історії, ані з інших галузей науки. Кубанцям треба мати своє українське видав-

ництво, яке охоплювало б усі потреби в українській книзі, пристосованій до умов та побуту Кубані.

Верства

Верства в побуті ще живе. Козак незадоволений наділом землею „городовиків“ („городовиками“, або „гамселами“ козаки називають неkozаче населення, виходців із Росії та України), які перебували на Кубані останніми роками. Із розумінням верстви зв'язане дещо з побуту, напр., одяг. Козак не любить кашкета, і парубки ловлять та б'ють, особливо вночі, хлопців, котрі одягають кашкета. Так само пояс, штани не повинні бути „городовицькими“.

Узимку козак ходить у шапці, бешметі (зверхній теплий довгий одяг на бавовні), в кожусі, або в жакеті. Улітку шапку замінює солом'яний бриль, чоботи — низькі черевики; кожух та бешмет замінює сорочка, а в святкові дні — балахон (зверхній тонкий довгий до колін одяг; іноді надівають і під бешмет, чекмінь, кожух); у святкові дні знову шапка; дехто йде до церкви, на базар, чи до виконкому в черкесії. Але черкеска тепер не обов'язкова, і відсутність дешевих сукон зменшила їх виробництво.

Вулиця

Вулиця — це Україна. Коли ви заплещите очі і не дивитесь, а тільки слухаєте, як співають, — ви подумаете: це Слобожанщина, а може й Полтавщина. Правда, „Кубань плаче“ ще й ридає, Рябовола та й немає — нова пісня про голову Кубанської Ради, якого в Ростові застрелили денікінські агенти, — заставить вас задуматись: „ні, це не Україна“. Але останнє: „Козак Нечай“, „Ой, у полі озерецько“, „Ой там за Дунаєм“, „Коло млину, коло броду“, „Тече річка невеличка“, „Ой Морозе Морозенку, ти славний козаче“, „А вже більш літ двісті, як козак у неволі“, „Ой сів пугач на могили“ — хіба це не Україна? Правда, інде заб'ється якась військова частушка, або „Ах зачем ти мене полюбіла?“ — і все замре.

Вулиця раптом зашумить, грюкне по дошках; це хлопці з одного „краю“, озброївшись цеглою, гонять хлопців із „другого краю“, потім стихнуть. А завтра тут пройде весілля: ті ж гільця і вкруг обрядові пісні. Потім пройдуть жінки в черкесках, шапках, а чоловіки в циганському вбранні, або в спідницях; матір та батька везуть у човні по калужі осідланими коровами й частують. Це догулюють весілля, а на майдані бігають спортсмени.

*

Шумить Кубань. Летить пароплав по бістрі і вдивляється на сніжні шпилі Ельбрусу. По станиці проходить фортзон. Гудуть на полі молотарки. У кожного хлібороба на полі шумить вишня, акація біля куреня, або садок; біля куреня кури, гуси... Хлібороб улітку днює й ночує більше на полі... Де колись

цвілі панські економії й висмоктували з заробітчан кров, — тепер хліборобські колективи. Де гуляли отамани, прославлялась „козацька слава“ й душилась національна свідомість, — тепер зросли українські школи: факультет Кубанського Педагогічного Інституту, педагогічний технікум у станиці Полтавській, II ступінь у Краснодарі та багато початкових.

Багато ще не зроблено, напр., станичники кажуть: „Якби в ісполкомі писалось українською мовою, я оддав би сина до школи, а то вивчать, а служби ніякої не дадуть“. Установи не українізовані.

На Кубані роботи непочатий куток.

Н. Щербина

УКРАЇНЬСЬКА КНИЖКА НА КУБАНІ

* Інтерес до української книжки на Кубані, де сконцентрувалася основна компактна маса українського населення Північного Кавказу, особливо помічається по Жовтні.

Про те, що на Україні існувала книжкова українська фабрика широкі маси на Кубані не знали. З пропозиції НКО РСФРР — ДЗУ присилає на початку 1924 року свого представника для ознайомлення із станом культ-освітнього життя українського населення Північного Кавказу з метою поширення своєї книжкової продукції.

Що ж виявилось?

Насамперед те, що зацікавлення українською книжкою було і не абияке. Станичани здивовано запитували: „А що ж це таке ДВУ? Та невже ж воно друкує наші книжки? А де ж їх можна купити?“. Лантух зразків видань ДВУ, привезених представником уміть розібрали. Повставало питання, що ж роблять місцеві, книго-видавничі та книготорговельні заклади, що як гриби після дощу повиростали в Краснодарі (кол. центрі Кубано-Чорноморського краю).

Політосвітня робота серед українського населення Кубані стала більш-менш помітна аж в 1922-23 року. Але робота ця обмежувалася лише українізацією шкіл совику, що в значній мірі гальмувалася браком української книжки. Часто-густо всі пляни Відділу народньої освіти залежали від того, чи погодяться місцеві книго-торговельні заклади придбати українських книжок. Частенько траплялося, коли лише за браком українських книжок закривалися українські школи.

Українські книжки, головним чином підручники для шкіл молодшого концентру, надсилав Раднацмен РСФРР у плянному порядку для задоволення політосвітних потреб нацменшостей, але в дуже обмеженій кількості.

Стихійний зріст українізації не лише по лінії молодшого концентру шкіл совику, а й таких як Педтехнікум і організація при Робфаці та ІНО українських відділів вимагали української книжки, а разом із тим і найтіснішого зв'язку з українськими видавництвами.

Беручи це до уваги, ДВУ в 1924 році відкриває свою філію в Краснодарі.

Про зріст українізації на Кубані говорять такі дані.

В 1922 — 23 р. ми маємо	52	укр. школи
„ 1923 — 24 „ „ „	104	„ „
„ 1924 — 25 „ „ „	152	„ „
„ 1925 — 26 „ „ „	205	„ „

В 1928 — 29 р. ми маємо 258 укр. школи „ 1927 — 28 „ „ „ 192*) „ „ „

Цій мережі українських шкіл треба було постачити не лише підручники та допоміжну літературу, а й літературу для інвентаризації шкільних бібліотек та хат-читалень, що до цього часу мали переважно літературу стару — національно-релігійного характеру. Але української книжки потребували не лише школи а й індивідуальний читач, що вимагав переважно літературу з красивого письменства, обмежуючись творами старих українських письменників та драмлітературою побутового характеру. Згодом, поволі читач зацікавлюється і новою літературою, але чимало довелося попрацювати, щоб заохотити читача до нової книжки.

Багато перешкод щодо розповсюдження української книжки на Кубані чинила поширена серед станичан думка, що їхня мова не українська, а „кубанська“ і що коли б ви, мовляв, друкували книжки на „нашій“ мові, вони були б нам зрозумілі і ми купували б їх.

Коли ж станичанин, що поділяв таку думку, заходячи до книгарні випадково потрапляв на цікаву українську книжку, він переконувався, що помилявся і що та мова, якою написано книжку зрозуміла для нього.

Про темп поширення української книжки на Кубані свідчать такі дані: (див. таблицю).

Ця таблиця говорить про те, що на Кубані попит на українську книжку є, а динаміка руху книжки дорівнює пересічному обігові нашої округи.

Щодо періодичної літератури, то Кубань обмежується майже виключно науково-популярною, громадсько-політичною педагогічною та дитячою літературою.

Періодику передплачувалося в такому розмірі: в 1925 — 26 році на 900 карб., в 1926 — 27 році на 7000 карб., в 1927 — 28 році на 6200 карб. (заокруглено).

Слабий темп поширення періодику на Кубанщині слід віднести на рахунок розповсюдницького апарату українських видавництв. В даному разі треба погодитися з товаришами, що висловлювалися на сторінках періодичної преси за те, щоб мати представництво українських видавництв на Північному Кавказі з місцем перебування в адміністративному центрі Північного Кавказу — в Ростові і звідти

*) Кількість українських шкіл зменшилася завдяки деукраїнізації в Сіверсько у, Ново-Ілківському і Краснодарському районах.

обслуговувати не лише Кубань, а й інші округи, як Армавірську, Ставропільську, Чорноморську, Майкопську, Терську, Донецьку, Шахтинську, та українців, що мешкають в гірських автономних країнах — Адеге — Черкеській, Кабардино-Балкарській та інші.

Українське вчителство Північного Кавказу на своїх конференціях і з'їздах підкреслювало, що українська книжка, яку постачає кубанським школам ДВУ не має матеріалу місцевого характеру. Особливо підручники для шкіл першої ступені не мають відповідного матеріалу, що відбивав би місцеве життя. І не раз висловлювано побажання, щоб ДВУ видавало підручники з краєзнавчим матеріалом. ДВУ справді взялося за видання таких підручників (Буквар і Читанка), але на цей рік, за браком паперу, припинило видання їх

і таким чином не пощастило розвинути цю роботу.

Взагалі ж треба констатувати, що на Північному Кавказі є ґрунт для організації власного українського видавництва, але щоб здійснити це, потрібна допомога Наркомосвіти РСФРР.

Треба також зазначити, що тиражі українських підручників номіналом не вищі за російські підручники, але на шляху власного видавництва стоїть небезпека збільшення вартості підручника українського супроти вартості російського підручника, через що навчання українською мовою коштуватиме дорожче, ніж російською. Отже, кожний підручник потребуватиме чималої дотації на здешевлення, а це має першорядне значення для забезпечення нормального розвитку українізації Кубані.

З серпня 1924 р. по жовтень 1925 р.		1925 — 26 р.	1926 — 27 р.	1927 — 28 р.	Половина 1928 — 29 операц. року
В к а р б о в а н ц я х					
Н/видан.	33.283	24.869	50.095	37.047	23.926
Ч/видан.	51.185	29.470	16.718	36.180	22.415
Разом	84.468	54.339	66.812	73.227	45.331

Ол. Панченко

РІЗНЕ

* Робота комісії ВЦВК і ЦВК в справі українізації Кубані. 17 липня 1928 року в м. Краснодарі відбулася нарада комісії ВЦВК і ЦВК разом з представниками культосвітніх радянських і громадських організацій округи. Комісія поставила на обговорення наради такі питання.

1. Чи є серйозні відміни в культурно-побутовому укладі і мові місцевого українського населення (місцевий говір, епос тощо) проти мови та побутового укладу українського населення УССР, в чому саме полягають ці особливості, який їх характер і об'єм?

2. Коли місцевий говір помітно відрізняється від загальної української мови, то якою мірою доступні для місцевого українського населення стара і нова українська художня література, підручники, учбові підсоби, нова термінологія та інше?

3. Коли є окремий місцевий говір, то наскільки він існує незмінно протягом довгого періоду часу, чи не відбувається в ньому яканебудь безперервна еволюція і в який саме бік?

4. Чи є серйозні ознаки загальної і спеціальної мовної асиміляції; чи розвивається це явище, коли воно є, і чи стоїть на одному рівні? Чи не помітно навпаки, що за роки революції збільшується виявлення і підсилення елементів національної мови та культури?

5. Які групи і які шари українського населення (за соціальним складом) є прибічниками і які ворогами українізації і з яких мотивів?

6. Які групи вчителства і з яких саме мотивів є вороги чи прихильники українізації?

7. Чи однаково ставиться до проблеми українізації корінне українське козацтво і українське „іногороднє“ населення; коли ні, то в чому полягає різниця в підході до українізації і на чому вона заснована?

8. Чи можна визнати зроблену до цього часу роботу українізації школи за вдачу, чим пояснюється незадоволення певної частини населення українською школою і чи має будь-яке серйозне виправдання факт деукраїнізації 15 шкіл?

9. Чи можна ставити задачу українізації тільки однієї школи і культосвітніх установ

без українізації всього низового радапарату і апарату громадських організацій?

10. Чи є в краї потрібні кадри наукових культурних і технічних сил серед самих українців, на які можна було б, в разі потреби, опертися під час переведення пляну українізації?

11. Який може бути темп повного переведення українізації на Кубані і в других округах П. К. Краю з погляду технічної можливості, педагогічної і політичної доцільності.

Всі підтвердження або заперечення потрібно ілюструвати прикладами або фактами.

На всі питання повістки, щодо потреби, доцільності і можливості та своєчасності українізації на Кубані, комісія одержала цілком позитивні дані. (Усі промови учасників наради застенографовано).

Нарада констатувала, що метода, за якою провадилася українізація, була не зовсім вірна, бо українізація проходила не планоно і обмежувалася лише однією школою. Населення не бачило практичних наслідків і користі від такої українізації, — і тому ставилося до неї не зовсім прихильно. На підставі даних наради і попередніх обслідувань справи українізації на місцях, комісія прийшла до висновку, що українізація Кубані зміцнює радянизацію її, що бідніші шари місцевого населення в масі своїй стоять за українізацію, що на майбутнє потрібно унормувати, підсилити і пожвавити темп українізації, а також провести її по всій лінії кубанського життя, цебто: українізувати не тільки культосвітні установи, а й радянський та громадський апарат, що обслуговує українське населення Кубанської округи.

В наслідок роботи Комісії ВЦВК'у за директивами центру при Кубокревикомі утворено постійну комісію, яка мусить практично розв'язати питання українізації радянського апарату і культосвітних установ Кубані.

* До реорганізації журналу „Новим Шляхом“. Досі на Північному Кавказі, в Краснодарі, видається лише один український журнал „Новим шляхом“ (педагогічний). Донині він виходив один раз на два місяці, розміром на 4 др. аркуші. Тепер редакція порушує питання перед Наркомосом РСФРР про реорганізацію журналу в суспільно-політичний педагогічний і літературний орган, з виданням раз на місяць і збільшенням до 6 друкованих аркушів.

Безумовно потреба на Північному Кавказі в такому журналі давно і гостро відчувається.

* Українська катедра при П.-К. Д. У. У № 23 Північно-Кавк. краєвої української газети „Червона Газета“ проф. Воскресенський порушує справу про організацію при Північно-Кавказькому Державному Університеті української катедри.

Маючись відомості, що на відкриття української катедри при П.-К. Д. У. Наркомос вже дав принципову згоду.

* Перед українізацією шкіл. Край ВНО замовило ДВУ 20.000 українських букварів та інші підручники потрібні для

шкіл Краю, що українізуватимуться з початком нового навчального року.

* Ювілей композитора і українського етнографа Кубані Г. Концевича. Цього року відбувається 65 років з дня народження і 45 років музично-педагогічної діяльності композитора і українського етнографа Кубані Г. М. Концевича.

Григорій Митрофанович народився 17 листопада 1863 року в бідній козацькій сім'ї станиці Старо-Нижє-Стеблівської на Кубані.

19 літ він закінчив кубанську вчительську семінарію і два роки учительовав в народній школі, керуючи разом з тим народнім і шкільним хором. Потім Концевича, як талановитого диригента, запрошено на викладача співів у вчительську семінарію. Після п'яти років педагогічної і диригентської діяльності при кубанській учительській семінарії Г. М. вступає до Петроградської співочої придворної капелі, де під проводом Н. А. Римського-Корсакова, М. А. Балакирева і інших визначних музик успішно закінчує диригентські (хормейстерські) курси.

Далі Концевич працює, як диригент кубанського військового хора і викладач співів по школах та різних диригентських курсах. Ввесь цей час Г. М. шляхом самоосвіти підвищував свою музичну кваліфікацію.

З відкриттям в Краснодарі Музконсерваторії він вступає туди на роботу, як викладач теоретичних дисциплін.

1920 року Художня Рада Консерваторії кубанського філармонічного товариства, при якій тов. Концевич був за керівника хоркурсів, присудила йому, як визначному знавцеві і фахівцеві диригентського діла, і як композиторові, що написав понад 2,000 музичних творів, звання професора, яке за ним затвердила Московська експертна комісія.

1924 року спілка робітників мистецтва (Кубанська філія) в пошану до славної 40-літньої музично-педагогічної діяльності Г. М. дала йому звання героя праці. Тепер тов. Концевич працює за викладача музичних дисциплін в кубанським державнім Музтехнікумі, керує постійними двоохрічними диригентськими курсами при Музтехнікумі, читає теорію музики у Краснодарській Робітничій Консерваторії.

За 45 літ своєї музично-педагогічної діяльності Г. М. підготував декілька сот диригентів хорів і викладачів співів.

Разом з тим Г. М. весь час невтомно провадив етнографічну і науково-педагогічну роботу. Кубань знає Концевича, як визначного етнографа і автора багатьох музичних творів, уложених для одиночних, квартетних хорових співів. Українські народні пісні в художнім обробленні Концевича дуже поширені в наших школах і клубних народніх хорах. З великим успіхом їх виконували і виконують по всіх містах Радянських Соціалістичних Республік. Вокальний квартет МХАТ'а, московський вокальний квартет ім. Сафарова, кубанський державний вокальний квартет і інші.

С. Баклаженко.

Бібліографія

Гео Шкурупій. Двері в день. Роман. Видавництво „Пролетарий“, 229 стор. Ціна 2 крб.

Автор книги — представник і активний захисник футуризму. Принципові засади цього напрямку давно вже виразно сформульовані так устами відомого поета Семенка, як і самого Г. Шкурупія на сторінках „Нової Генерації“ та „Семафору в майбутнє“. — Комунізм, урбанізм, інтернаціоналізм характеризують ідеологічний напрямок футуризму, а „деструкція фактури“ — його формально-технічні шукання. Що правда, під „фактурою“ футуристи розуміють щось більше за форму, заперечуючи навіть цей розподіл — форма — зміст і пропонуючи термін „фактура“ як еквівалент водночас форми, змісту й матеріалу. Оскільки такий — суцільний підхід до художнього твору відповідає загальним тенденціям сучасної марксистської критики, ми цілком погоджуємось розглядати новий роман Г. Шкурупія саме в такому пляні, відокремлюючи лише питання про ідеологію і з'єднуючи елементи так стилістичні й композиційні, як і фабульно-сюжетні в понятті „фактури“.

Що саме треба розуміти під загальним гаслом „деструкції“ фактури, і як саме деструкція по лінії застарілих традицій минулого повинна на думку ідеологів футуризму сполучатись із конструктивними елементами, що спрямовані на майбутнє — про ці теоретичні питання чимало говорено так на сторінках вище названих органів як і інших. Не дарма сказав колись Семенко, що „теорія нас урятує“ (Мистецтво як культ, Червоний Шлях, 1924, № 3). — Але чи справді врятує теорія і чи щасливо стоїть справа з практикою художньої творчості, зокрема в галузі нової для футуристів великої романної форми — про це надійшов час поставити питання.

Теоретики футуризму, на жаль, не дали майже жодних вказівок, які саме ознаки характеризують — чи повинні характеризувати фактуру „лівого“ роману. Маємо лише деякі натяки на фактурну аналізу лівої „малої форми“ (О. Полторацький „Практика лівого оповідання“, Н. Г. 1928, № 1). Що правда, під ті визначення, які подає Полторацький, підійдуть далеко не самі ліві, футуристичні новели, але й багато дечого цілком чужорідного, а тому ці визначення — не точні. Але, з метою іманентної критики, треба пам'ятати про них, підходячи до літературних творів футуристичних. Отже, головні з визначень лівого стилю в О. Полторацького це 1) гостра сюжетність, ц. т. конденсованість і динамічність дії, 2) авантюрна композиція (несподіваність закінчення, раптовий почин, таємниці, тощо) і 3) стислість і виразність словесного оформлення (так в стилі „називному“, як і в „сказовому“).

Чи переведені ці „добрі побажання“ в життя в романі „Двері в день“? І коли так, то чи утворено цим новий стиль „лівого роману“? І, нарешті, чи відповідає фактура роману його ідеології? Остаточню й повно визначити соціальну вартість цієї ідеології і художньо-літературну функцію „фактури“ роману — це завдання поглибленої критичної праці, що лежить за межами вузьких рямок рецензії, тим більш, що складність композиційних засобів даного твору потребує доволі докладної аналізу. Отже, в дальших рядках ми накреслимо лише деякі характерні риси цього цікавого „деструктивно-конструктивного“ твору.

Основні „деструктивні“ змагання Г. Шкурупієві в цьому романі скеровані по лінії композиційній, а саме — проти хронологічної „натуральної“ послідовності викладу: роман побудовано за принципом зміщення часової перспективи. Основний сюжет переривається не тільки „історичними розділами“, щебо розділами, що присвячені попереднім подіям, але й паралельними (позачасовими) сюжетами; маємо певну багатоплановість викладу. Не зважаючи на широке й послідовне запровадження цього деструктивного композиційного принципу Г. Шкурупій не пробиває тут будь-яких нових шляхів. За наших часів вже не треба бути футуристом, щоб вживати композиційних ускладнень, паралелізмів та ретроспективних перспектив (нагадаймо таких різних авторів, як М. Пруст, Каверин, Федін, Яновський).

Отже, позитивна роля композиційних трюків полягає не тільки в „руйнації канону“, а в конструктивній функції своїй: відкидаючи рамки хронологічної послідовності, автор дістає можливість компоновання матеріалу навколо теми. Щоб з'ясувати, як саме тема

стає за конструктивний чинник роману, спробуємо цю тему сформулювати в її основних мотивах:

1) Чоловік, молодий і працездатний, з мужнім характером, підпадає владі кохання; 2) це веде його до тяжкого, негативного оточення; 3) він прагне вирватись з цього оточення — шукає „двері в день“. 4) „Лише праця, творча праця... може захопити людину, може зробити життя людини повним і цікавим. Боротися з природою, перемагати її — це завдання й мета вільної людини“ (ст. 149) — „двері в день“ знайдені.

Отже, цю тему розроблено в декількох планах:

1) Конкретно і суцільно тема втілена в основному сюжеті (розд. I, XXIII — XXV і VII — XIII — героєве минуле). Конкретна характеристика героя — робітник, активний борець за часів революції. Любовна інтрига — зустріч з дочкою куркуля, одруження. Далі — стихія міщанства, бездіяльність, відрив від колективу робітників. Шукання виходу з цієї „ночі“: — міркування в пивній і рішучий крок — виїзд до Дніпрельстану: „З вузького оточення в простір оновленої України, в простір шукань, руху вперед і завзятої боротьби“ (ст. 194).

2) Частково мотив боротьби з природою алегорично-імагінативно поданий в розділі „Річ“ (опис картини — пейзаж допотопного лісу). Підкреслено силу природи.

3) Той самий мотив боротьби з природою публіцистично трактований в розд. „650.000 К. С.“. (Лекція про Дніпрельстан і загальне культурне значення індустріалізації).

4) Мотив боротьби з природою й мотив кохання трактований в розділах XIV — XVII та XIX — XXI (роман з життя первісної людини).

5) Мотив „утікання“ і зміни форм життя поданий у вигляді авантюрної новели з крадіжкою трупа (розд. IV — VI та XXII).

Сам автор дає доволі чітке розмежування „справжньої дії“ (цебто основного сюжету) і „фальсифікованої дії“ (цебто вставних новел, що їхня дія відбувається лише в уяві героїв).

„Безліч різноманітних планів, один дивовижніший за другий, спадали на думку Гаєві. Безліч інсценіровок і театральних інтриг, запозичених з авантюричних романів і карколомних фільмів, ввижалися йому, як втомленому пловцеві ввижається земля чарівних островів... Гай фальсифікував дію. Фальсифікована реальність розсипалася на звичайний порошок мрій“... (12 стор.).

Отже, читач з повним правом чекає від цих „інсценіровок“ і „фальсифікованих“ авантур певної пародичності: різні „варіації“ на ту саму тему — це ж улюблений і надзвичайно зручний захід всіх пародистів (порівн. хоч би віршовані пародії „Парнасс дубом“). На жаль, Г. Шкурупій досить непевно поставився до цього літературно-художнього завдання, і пародичний тон оповідань про труп і про дикунські пригоди залишається під знаком запитання. Це залежить, насамперед, від непевності стилістичного оформлення викладу: адже пародія неможлива без чіткого й навіть гіпертрофованого відчуження словесної форми (лексики, синтакси, стилістики) і технічно-літературних засобів (портрет, характер, пейзаж, діалог тощо). Увага Г. Шкурупія, як романіста, така сконцентрована на композиційному боці твору, що всі інші елементи оформлення залишаються більш менш на волю випадку.

Для автора „великої форми“ можливі два протилежних шляхи щодо загального напрямку стилістичного оформлення: 1) єдність принципу подавання матеріалу (за винятком, звичайно, мовної характеристики дієвих осіб у запровадженні діалогу) або 2) мотивовані (конструктивно зв'язані з різними мотивами) відміни стилю в різних частинах роману. Що правда, цей останній шлях ще не пробитий в літературі: але чи не „ліві“ романісти повинні його пробивати? Така спроба деструкції традиційної одноманітності стилю оповідання і конструкції словесного оформлення в зв'язку з сюжетом („льокальний принцип“ конструктивістів) була б цікавою новиною в галузі романної форми і обіцяла б дальший розвиток „фактури“ футуристичної прози.

Втім, Г. Шкурупій на цей шлях не вступив, але й першим шляхом — вже досить пробитим — він іде з непевністю й ваганнями. Єдності художніх заходів і словесного оформлення ми не помічаємо, але відміни й строкатість форми немотивовано. Жоден з заходів літературного оформлення не усвідомлений автором остаточно в його функціональній ролі, жоден з них не загострений до того ступеня, коли його починаєш сприймати естетично. І, що є найголовніше, — жоден не зв'язаний з сюжетом і ідеологією твору.

Декілька прикладів, щоб не бути голословними. Зв'язування одного розділу з другим відбувається іноді за традиційним мотивом спогадів:

Розд. VI кінчається словами „Довгий гудок паротягу під семафором нагадав йому знайомий гудок майстерень...“

Розд. VII починається так: „З чорного і тонкого як палиця гудка...“ (ст. 35 — 36).

В розд. VIII (ст. 46) автор запроваджує вже цілком традиційний захід. „Перед тим як з'ясувати дивне поведіння Оксани... ми мусимо забігти трохи назад, щоб з високостів попередніх пригод та подій можна було широко розглянути обрії цієї історії“.

Поруч із такими традиційними заходами подибуємо в низці розділів „футуристичні“, цебто несподівані переходи з одного плану дії в інші.

Виразна, хоч де-не-де шабლოва, образність мови сполучається з „називною” формою викладу і з веломовністю традиційного сумлінного докладного опису. Так от, джаз-банд у першому розділі змальований в таких тонах:

„Хворий на пропасницю, він тримтів і здригався Хворий на подагру, він похитувався на кволіх, тонких ногах, випинаючись котячим криком і нявканням у метушливе життя вулиці”. Так само — але з дешевою ефектністю, — змальовано й основний ідеологічний момент твору:

„Він одшвартував від нудної пристані і пішов у далекий рейс, як ходять лише кораблі й зорі” (? — Л. Л.). Поруч із цим: портрет героя поданий занадто просто, щоб не сказати — спрощено:

„... чоловік у синьому костюмі, в кепі, що його одягають майже всі в нас... Це був Теодор Андрієвич Гай, що в його міцній постаті відчувалося безсилля й байдужість людини, яку закружило життя в своїй метушні й своїх примхах”. В такому безбарвно-побутовому тоні розказано більшу частину подій основного сюжету, а так само й роману з життя дикунів, який до того ще й неймовірно розтягнутий і цілком позбавлений „гострої сюжетності”.

В „називний” конспективний формі подано чомусь один із найважливіших (соціально) розділів — про військові події (розд. XII „Розгром”).

Можна було б ще багато говорити й про зразки романтичного стилю (зустріч Гая з Марією) і про публіцистичні міркування з приводу користи індустрії, і про змагання дати реалістичний малюнок села („Історичний розділ”). Можна було б зупинитись на лексичній і синтаксичній стороні авторської мови, що в ній занадто мало так деструкцій, як і конструкцій, а більш — просто літературних наслідувань.

Але межі рецензії не дають нам змоги поглиблювати цю аналіз: час перейти до сюжетно-фабульного й ідеологічного боку роману.

Про сюжетну загостреність, конденсованість і динамічність дії в романі в цілому говорити не доводиться вже з тої причини, що за основний момент дії автор бере перехідне становище героя — момент закінчення одного роману (з Марією) і початку нового життя й роману з Оксаною (в останньому розділі). Роман здається прологом і епілогом, а не самим твором, і в очі впадає певна циклічність побудови: все починається, спочатку як в Скрипниковому „Інтелегентові”. Проблема переважає над сюжетно-фабульною стороною, ідеологія відривається від фактури.

„Кохання — опіум, що замакітрує розум і волю людини”. Це біологічне узагальнення сформульоване устами героя в листі до Марії: „Звичка жити з однією жінкою призводить до утворення власності й зміцнення капіталістичних традицій. Чоловік стає рабом свого власного добробуту” (ст. 196). От соціальне тлумачення загального біологічного закону. Гай кидає Марію, їде на Дніпрельстан і зустрічає там Оксану, свою колишню знайому. Починається знов кохання — правда, вже без романтики, просте фізіологічне кохання: аджеж Оксана — виразний образ принадливої самиці. В Марії були „фіордисті очі”, в Оксани — гарні ноги. От і вся відміна.

Була колись спеціальна „жіноча” література, що змальовувала чоловіків, як „оманників” та злочинців, а жінок — як нещасних жертв. Отже, футуристичний роман — це очевидно, „чоловічий” роман: автор сприймає проблему кохання й родини виключно з боку чоловіка, вважаючи жінку злосудною й „діяволив сосуд”; — цілком несподівано, футуристична ідеологія збігається з доволі пасивістичною мораллю...

Але може ми помилились, і Г. Шкурупій в образі Оксани дає нам справжню жінку-товариша, і цим розв’язує біологічне питання в соціальній площині? — Оксана — з родини робітників, вона на Дніпрельстані працює служницею в ресторані. „Гаєві надзвичайно подобалася така самостійність... Він у цьому бачив підвалини нового суспільства... Хіба не жінка сприяє утворенню нового побуту, нових традицій? (ст. 226). Втім, такі широкі соціальні перспективи здаються досить немотивованими і не мають жодної переконливості, коли взяти на увагу вульгарно-любовну сцену між Гаєм і Оксаною, її постать самиці і мізерність цих форм нового побуту — обід в ресторані замість власного хатнього господарства.

Отже, соціальне втілення біологічної проблеми кохання в романі „Двері в день” треба визнати за спрощене й невдале: „день” здається нам доволі сіреним і не блискучим, не зважаючи на всі ці „Тру-ра-ту-та-та, бум-бум-Грох” екскаватору. Соціальне оточення майже не окреслено в останніх розділах.

Фактурні заходи, хоч не послідовно переведені й не завжди зв’язані конструктивно з темою, не позбавлені все ж певного інтересу, як шукання на шляху лівої романної форми.

Видана книга зразково.

Л. Старинкевич

Галіна Орлівна. Емігранти. Державне Видавництво України. Харків, 1929 року, Ціна 1 карб.

В цій збірці оповідань, Галина Орлівна повертається до старої вже теми: про ідейну суть нашої закордонної еміграції, її побут та настрої. Зов’язання осіннього листа,

що зберігає в собі може лише одну краплю хлорофілу — ось образ нашої закордонної еміграції, висвітлений письменницею. Ціла галерея різноманітних фігур проходить перед зором читачевим. Це все „літуні“, за влучним виразом Наталі, жінки одного з персонажів оповідання. Ось перед нами представники закордонної емігрантської „воєнщини“ — Лопух і Ляшенко, що ведуть поміж себе принципові суперечки про те, кому підмітати кімнату, бо ніхто з них цього робити не хоче. Потім — сотник Кіндратенко, що виявляє ознаки універсальних здатностей: він може продати вагон збіжжя, замінити коня, вибляти одекольон, а вінцем його діяльності стає те, що він одержує гроші за провокування виступів закордонних комуністичних організацій. Далі виводиться скрипаль Євген, що взагає за краще голодувати, аніж спуститися до того, щоб, склавши контракта з антрепренером, іти до кав'ярні та грати там на потіху нероб.

Але не тільки картину розпусти і занепаду серед емігрантів хотіла розкрити авторка в своїй художній аперцепції, вона намагалася виявити й парости протестантського елементу, окремих емігрантів, що ясно бачать всю безгрунтовність та фальш свого становища, виявляють ознаки розчарування і роблять спроби порвати з еміграцією. Ця поступова еволюція в настроях емігрантщини відбивається в оповіданні в образах медика Сергія, курсистки Ольги — жінки композитора Євгена і Наталі. Але в той час як Ольга, що захищається в тяжкій атмосфері емігрантських сутерен, своє розчарування визначає тільки тим, що тікає від свого, непристосованого до життя чоловіка, а своє жадання активної діяльності виявляє лише в тім, що робиться виконавицею циганських романсів по кав'ярнях, Сергій та Наталя стають на шлях активної боротьби з цвілью емігрантщини і починають працювати в підпільній комуністичній організації. В книзі Г. Орлівни немає протеклясового підходу, нема марксівської аналізи, а окремі моменти оповідання виявляють почуття, схоже на співчуття до емігрантів взагалі. Щодо композиції твору, то хоч авторка не користується з багатьох засобів художнього змалювання, дрібніші оповідання не позбавлено жвавості та цікавості. Як барвисто, наприклад, змалювано картину церемонної авдієнції в чекальні уряду Української Народньої Республіки, де відвідувача примушують чекати виключно для підтримування престижу. Удалися також авторці образи „діляців“, що підігрівають настрої ділових кіл Галичини та квапляться продати жито на пні покупцям, що затуманені думкою про близький вояцький похід на Радянську Україну. Крім „Емігрантів“ у книзі Галини Орлівни є два маленьких оповідання: „За річкою“, де оповідається про свідоме ставлення червоноармійця, що захопив у полон рядового з армії У. Н. Р. і звільнив його потім, не допустивши до розстрілу, і „Атлет“, де змалювано учасника невдалого походу за кордон — офіцера, що стає атлетом. Залишаючи враження ідейної амальгами, книга Г. Орлівни може бути корисною для ознайомлення з життям еміграції тільки підготовленому читачеві, що може критично поставитися до прочитаного.

Микола Панченко

Ні міста, ні села... (З приводу роману Підмогильного: „Місто“).

Критики, і зубати й беззубі, прихильні й неприхильні, однаково даремно накидають авторові „Міста“ якусь серйозну соціальну „проблематику“:

„Підмогильний хотів (слід думати, що хотів¹⁾) дати картину міста, міста сучасного, і саме в аспекті „змиченому“, на тім його стикові, де воно, — всенівелюче й революційно організуюче, — виходить за свої бруковані вулиці й кам'яниці й зустрічається з селом“ (М. Мотузка „Село й місто в творчості Підмогильного“, „Критика“, ч. 6, стор. 35).

„В „Місті“ Підмогильного цілий ряд проблем нової моралі рішається...“ (А. Ніковський в статті про „Місто“, „Ж. й Револ.“, X, 1928, стор. 109²⁾).

¹⁾ На наш погляд, цього іменно не слід думати.

²⁾ Доводиться хоч у примітці зазначити дивоглядні непорозуміння в поглядах А. Ніковського на „стару“ й „нову“ мораль. Критик скромно визнає застарілість своїх моральних поглядів і протиставить їх моральній свідомості „нового“ читача: „моральні нахили, звички та рефлекси Степанові ввесь час повинні дещо мудяти в старі наші погляди, а перед новим читачем мають розворушувати саму діялектику моральних питань“. Старі „мозолі“ проте не заважають Ніковському прилучатись до „нової“ моральної свідомості й благословити вирішення „проблем нової моралі“ в спосіб звичайного переходу до чергових справ, „так як би герой був черговим травмаєм, що по катастрофі з попереднім вагоном, коли були і людські жертви, спокійно відбуває свій рейс“... Ми думаємо, що трамвай, коли б і міг придбати якоїсь свідомості, міг би не втрачати „спокою“, з яким він „відбуває свій рейс“, адже не він відповідальний за „людські жертви“ під час катастрофи. Знаємо спроби збудувати мораль „без санкцій й обов'язку“, але не мислимо жодної моралі без відчуття відповідальності за свої вчинки, на зрівнянні щодо цього людини з... трамваем. Людський розум навіть у богобудуванні ніколи не спроможний був провести до логічного кінця ідею „всеприймання“, „всепрощення“: старозавітний Єгова жорстоко розправлявся з грішниками Содому й Гомори, наслав велидецію проти дітей, що глузували з лисого пророка, кротке християнство готувало для грішників — „геену огненную“... Нова моральна свідомість може собі дозволити значну економію карних засобів, але ні всеприймання, всепрощення, ні байдужість трамваю не можуть стати для неї ідеалом. Ходить власне не о карні засоби, навіть не о засудження, тільки о кваліфікацію соціальних явищ, соціальної поведінки. Хіба можемо, як струсює ховає перед небезпечною головою під крило. сховати від себе переконавання, що оте „люденя“, якого, за інтерпретацією Ніковського, „всеприймаюча душа“ автора кличе не засуджувати, бо воно „має, може, хоче вирости на людину, людину свого часу“, — так от хіба цей прекраснотворний заклик — надійне крило, щоб під ним нам захотіли переконавання, що оте „люденя“ — такі досить пакосний, соціально небезпечний шкідник? І художник, і критик мусять допомогати розумінню соціальних явищ: і той, і другий не виконують свого завдання, коли замість показу, розкриття позитивних і негативних елементів явища викривляють його, ідеалізують, збочують до моралізаторства (не засуджуй! — таке ж моралізаторство, як

Привід для того, — не заперечуємо, — подав автор удаваною „серйозністю“, що починається вже заголовком роману — „Місто“. Цього б напевно не сталося, коли б роман мав більш відповідний цілому його характерові заголовок, от хоч — би „Степан Радченко або щасливий українець“, до того ж без жодної іронічної акцентації на слові „щасливий“, що викликала б гздук — паралелю про „благополучного росіянина“ Негорева з відомого роману Кушєвського. А то — маєте: „Місто“, дія відбувається в місті, конкретно в Києві, куди герой прибуває з села, покинувши „прапор осінніх степів і небес“, вже викинувши „червоний стяг“, — міська кар'єра селяка й розгортається в фабулі роману, — чом же не „проблема міста й села“ та ще й в аспекті „змищеному“? Розповідається в романі про „люденя“ нашого часу, про його життєву кар'єру, — чом не інтерпретувати її як змагання „вирости на людину нашого часу“, — чом не накинути авторові рішення „цілого ряду проблем нової моралі“? Не знаємо, чого „хотів“ автор, та, врешті, це й не так важливо, важливіш за те, чого він хотів, те, що він дав у плетиві свого роману. А звертаючись до поданого в романі життєвого матеріалу, здибуємо назвиська знайомих вулиць, установ, одвідуємо разом з героєм відомі багатьом киянам літвецькі, редакції, ресторани й кафе, але Києва, сучасного Києва, міста з великої літери, як і справжнього протиставлення міста й села за часів перехідної доби, втіленого в образ справжнього селяка, що прийшов „здобути місто“, не знаходимо в романі. Ні міста, ні села — сформулювали б ми свою думку щодо „Міста“ Підмогильного, хоч герой його й прихав з села, хоч життєва його кар'єра й розгортається в місті. Невдачу роману ми б не акцентували за М. Мотушкою й деякими рецензентами на тому, що „Підмогильний замість міста дав у цьому творі паскудну карикатуру на нього й головну свою увагу фіксував на своєму героєві — Степанові Радченкові, послугуючись усіма так випробуваними вже в літературі „психологічними засобами зображення“, хоч цю оцінку в цілому й поділяємо. Але хіба роману не залежить від безнадійності методу, неправильного підходу до теми. У „психологічному“ романі, послугуючись „психологічними засобами зображення“ вповні можливо дати картину великого соціального змісту, дати справжнє місто, а не „карикатуру на нього“. Скажемо щиро, — „засобами зображення“ Підмогильний володіє не аби якими, вміє розповідати цікаво. Невдачу роману аніяк не злежить від недостачі в автора формальних властивостей, необхідних для письменника. Не стали б ми заперечувати й певної правдивості життєвих спостережень Підмогильного. Можливо, що на селі часом зростають фрукти, подібні до Степана Радченка, можливо, що в Києві вони іноді роблять свою кар'єру, подібно до розповіданої у „Місті“. Але ж безідейна спостережливість не втворює художника, його зформовують мистецтво вибору, вмілість синтезу. До того ж цілому плетиву роману Підмогильного бракує художньої перекональності. „Був і такий“ — можливо, але слухати про „такого“ замало, потрібна художня перекональність образу, вчинків героя... Ні у цілого роману „Місто“, ні у героя його Ст. Радченка — нема художньої перекональності. І то в такій мірі нема, що, напр., у фінальній сцені роману, — коли Ст. Радченко „завмер від слясного споглядання цієї величчя нової стихії“ — цебто тієї стихії міста, подиху якої ми не відчували протягом цілого роману, — і раптом широким рухом зронив у низ зачудований поцілунок“, — бачимо тільки ефектний акторський жест під завісу, а дочитуючи останню фразу: „тоді, в тиші лампи над столом, писав свою повість про людей“, не розуміємо, — та що ж він про людей знає, що людям про людей розповідати може?

Справжній художник вміє примусити повірити й неймовірному. У Шекспіра герцог Глостер, потім Ричард III, добуває кохання Леді Анни тоді, коли вона йде за труною ним убитого її чоловіка, і в читача не виникають сумніви про художню правдивість сцени. До Шекспіра не рівняємо, а й не відбираємо у Підмогильного властивостей справжнього художника, але ціле плетиво „Міста“ сприймаємо, як художньо неперекональне. До дрібниць. Знаємо, напр., що романічні перемоги в дійсному житті одержуються часом і легше за перемоги Степана Радченка над балериною Рітою. Але читаємо, як він з пер-

і засудження). Не одмовляємося від засудження, але не від порожнього моралізаторського засудження а від засудження соціальної аналізи. Було б дуже примітивним негативно ставитися до роману, як художнього твору, тому, що герой його — несимпатичний, або соціально негативний. Знаємо — ж безліч художніх творів з негативними героями, — згадаємо хоч би Славка Матчука з Мартовичевого „Забобону“, — художня заслуга яких полягає в розкритті соціального коріння негативних явищ. Але не можемо поставити в заслугу авторів, що він художньо соціально аналізує підмінює на ідеалізацію соціально негативного під прапором неспадного моралізаторства „не засуджуй“, що, за інтерпретацією Ніковського, має свідчити про „всеприймаюшу“ авторovu душу. До речі, щоб скінчити з цією „всеприймающою душею“ автора: відзначити треба, що її обмежено досить тісними рамками, — „всеприймання“, ми б волилі сказати, поблагливість автора власне стосується тільки пригод його улюбленця С. Радченка. В інших випадках виявляє автор часом навіть не аби яке лихослів'я. Не зачіпаємо тут загального питання про обсяг „літературних прав“ художника, — що до цього широкого „лібералізму“ Ніковського за наших часів пануючої нетолеранції робить приємне враження, хоч, права на пaskвіль ми не стали б захищати, тим обмежуючи широчинь свого „лібералізму“, — зазначимо тільки наявність в романі матеріалу, що вимагає істотних застережень до твердження про лагідну „всеприймаюшу“ душу автора, суперечить твердженню про відсутність у автора „злого світа“ й „жадної особистої злості“. Сцена, коли С. Радченка після візиту до критика Світозарова з прокльonom рве свій твір (стор. 59) в кожному разі не свідчить про відсутність „злого світа“. Разом відзначимо, що й „скепсис“ Підмогильного, — досить згадати „саркастичну“ характеристику літературного життя та „фізкультурної“ боротьби в ньому (стор. 185), — свідчить не стільки про ображений ідеал, як джерело здорового скепсису, скільки про з'явище, що зовсім з іншого джерела випливає...

шого абцугу „шалено потиснув своєю ногою сусідчину“ (стор. 217) й спокійна репліка Рітина: „обережніш, панчохо, забрудните“ художньо не переконує, як переконав бо краще... Неперекональні, художньо неперекональні для нас й інші романічні успіхи Степанові, неперекональна і його літературна кар'єра. Тут вже легко, не обмежуючись враженнями суб'єктивного сприймання, заперечувати, посилюючись на всім відомі факти, що примушують не вірити феєричності Степанових успіхів у місті... (Поважаючи читача, не наводимо прикладів).

На жаль, художньою неперекональністю справа не обмежується. Нема життєвих явищ, що їх було б заборонено художньо інтерпретувати, але важливе ставлення художника до того, що він вибрав для художньої інтерпретації. В обсягу ставлення до свого матеріалу „не все обстоїт благополучно“ в Підмогильного. Коли Зоська, до речі мовити, найживіша постать, найшасливіший образ роману, — називає свого „героя“ — „божественним“ — це ще більш менш нормально; що й сам Степан відчуває свою „божественність“ — це вже гірше, а те, що й сам автор не відмовляє йому в тій „божественності“ — це вже зовсім погано... Іdealізація соціального шкідництва, перетворення „героя роману“ в справжнього „героя“ — все це спричиняється до того, що не можна говорити про випадковість фотознімків, а доводиться говорити про викривлення дійсності у „кривому дзеркалі“, як це справедливо зауважив один з критиків (М. Мотузка). Джерела, що призводять до такого результату, дуже легко надаються до пізнання. Вони в тому, що ціла життєва кар'єра Степана розгортається без зв'язку з соціальною проблематикою: в романі, як ми вже констатували, ні міста, ні села, ні, додамо зараз, „моралі чи регулятора людських відносин“, зумовлених теж соціальним ґрунтом. Основна хибка Підмогильного в тому, що, звільнивши людські вчинки від соціальної зумовленості, він ставить їх в залежність від „споконвічних“ властивостей людської природи. „Серйозна“ проблематика таки притаманна романові... але яка? Її, до речі мовити, висловлено не тільки в запитальній формі епіграфу з Франсового роману „Таїс“, але й в позитивній формі цитати з Талмуду про „шість прикмет людини“. От такі „ветхі деньми“ тенденції Підмогильного, за які чомусь дякує йому Ніковський! Тут яскраво позначається в цих тенденціях, який він наскрізь несучасний у цілому своєму світовідчутті, світоприйманні! Багато гірше за те, що герої, „викинувши червоний стяг“, мріє про те, як „ну й грабив - би! ну й грабив“ (стор. 68) місто (до речі, які бідні змістом усі мрії й маріння Степанові, хоч його „уява“ й здається позбавленою всяких меж авторові! Ой, яка та уява тісно обмежена!), багато гірш за те, що в своїй моралі він, дійсно, наближається до бездушного трамваю, з якого таки й Ніковський не утворить „регулятора людських відносин“, багато гірш за все це зостаріле світовідчуття християнське з його середньовічною аскетикою, мудрість Талмуда. Коли не вчення, то життя колись відучить від недорозуму Степанових мрій та маріння, не багато мудрости треба, щоб одмовитись від „трамвайного ідеалу людської моралі, але як перемогти не переконання — ні, гірш за те, — відчуття неволі людської, що її несе тіло, відчуття тваринного (напів) ества людської природи? Врешті, Талмуд притягнуто тут за вуха для, так би мовити, „краси“. Не на трьох „ангельських прикметах людини“ акцентація епіграфів, та й не на тому, як людина їсть і п'є, як викидає, навіть не на проблемі статі в цілому, і може головний елемент останньої, „як людина множитись“, випадає з обсягу „тенденцій“ Підмогильного. Kutzer Sinn всього його філософування — середньовічно християнський жах перед „нечистим“ статі. Цитата з Франса особливо показова. Але ж Франс, великий християноборець, висміював християнський жах статі, був поганцем ради реабілітації статі! Реабілітація тіла, невідного від усіх предикатів тваринного ества, єсть великий поспіх культури. Як тварина множить людина, але й в статевому житті людина не лишається тільки твариною і в статевій моралі єсть регулятор, якого не знають тварини, а тому й можлива людська статева мораль... Але кожний регулятор людських відносин єсть продукт соціального, а не біологічного життя. Мораль єсть поняття соціальне. Тільки не розуміючи, не відчувуючи цього, можна лишатись в пазурах середньовічно-християнського жаху перед неволою тіла, перед „нечистістю“ статі... Цей жах і заважає Підмогильному розуміти сучасне життя, як соціально зумовлене, заважає навіть самій можливості постановки соціальної проблематики. У своїх основних тенденціях, в основному світовідчутті він наскрізь несучасний, ворожий радісному прийманню життя. І це багато гірш ніж те, що він не розуміє проблеми міста й села, або по-„трамвайному“ розуміє регулятора людських відносин. Життя деяких істин навчає і найбільш упертих сліпих та глухих, підкоряє регуляторові соціальних відносин, не припускає соціально шкідливої аморальності... Але серед „сучасного“ життя якими віджилими виглядають люди з світовідчуттям середньовічно-християнської аскетичності!

Не заперчуємо певної літературної обдарованості Підмогильного, добра „французька“ школа в романі наявна, її правильно вказано в статті Ніковського (головним чином Стендаль — Мопсан, ми б додали ще вказівку на вплив О. Бальзака); тому й „Місто“ не позбавлено деякої читальності. Але чекати від читання цього роману на добродійний вплив на розум або серце сучасних читачів — то була б марна надія.

Мих. Могилянський

Артур Шніцлер — Тереза. Хроніка з життя однієї жінки. Переклала з німецької О. В. Гордон. Видавництво „Культура“ Держтресту „Київ-Друк“, 1929.

Артур Шніцлер відомий, в першу чергу, як драматург і новеліст. Пише також повісті. Він належить до старшої віденської генерації, що виступила в 90-х роках минулого століття, як ось: Ведекінд, Бар, Гюго фон-Гофмансталь, Ст. Цвайг, П. Альтенберг, Вільдганс і інші — отже ціла плеяда визначених талантів, що вийшли з дрібно-буржуазного віденського осередку, а щодо мистецького оформлення розійшлися потім в різних напрямках. Та ніхто з них так глибоко не закоренився в той специфічно віденський ґрунт, як Артур Шніцлер. Отже, щоб зрозуміти творчість Шніцлера взагалі, як і його новішу повість „Тереза“, треба мати завжди перед очима цю легко-веселу міщанську публіку Відня того часу. Сьогодні, зрозуміло, вже не той Відень, що був до імперіалістичної війни. Вже з другої половини XIX століття був він через своє положення над Дунаєм головним зв'язковим пунктом Заходу із Сходом, та політично-торговельним центром Австрії, пробиваючи собі для торг. впливу шлях на південь на Балкан. До Відня напливали купці, капіталісти, робітники, вчені, студенти — різних рас, різних національностей. Відень, можна сказати, був центром культури середньої Європи. Збагачене обивательство гуляло, п'яніло в radoшах, не роздумуючи про ніякі глибші проблеми життя, бо їх воно не бачило й не потребувало бачити. З другого боку на уз краінах цього самого міста висувалося шораз то грізніше нужденно-пролетарське обличчя. Ця суспільна суперечність, викликана великим розмахом австрійського капіталу, позначилася різк. вже наприкінці XIX століття. І коли поглянемо на віденських письменників того часу, а зокрема на Шніцлера, ми бачимо дуже виразно з одного боку той поверховий формально мистецький напрям з мрійно-спекулятивною ідеологією здекласованої інтелігенції: бо ось ніде інде, тільки тут, у Відні скристалізувався імпресіонізм (Бар, Альтенберг) та неокласицизм (Гюго фон-Гофмансталь) — яскраві ознаки довернення і спаду буржуазної культури. З другого боку ми вже помічаємо в мистецтві течію неонатуралізму, де вже виступають ясно реальні суспільні контрасти. Шніцлера звикли деякі німецькі історики літератури зараховувати до неонатуралізму, але не зовсім вірно, бо в ньому видно багато мистецького формалізму (під впливом французької літератури). Вже в романі „Тереза“ пізнати ці натуралістичні штрихи, та рівночасно соціальний реалізм затемнюється ідеалістичним вихідним становищем автора, що оглядає життя крізь вікно шумної віденської кав'ярні. Із соціального становища є він співівець розквітлої віденської буржуазії кінця XIX століття. Народився у Відні, там виріс, там і живе. Спочатку посвятився медичним студіям, бо сам лікар, але швидко їх залишив і почав працювати на полі літератури. Перші його твори — це легко-салонні розмови з меланхолійно-еротичною дією. Перший твір, що дав письменникові славу, була п'єса „Anatol“ (1892), а трохи пізніше роман „Der Weg ins Freie“ (1908). Творчість Шніцлера носить всі риси цього інтелігентного, меткого легко-меланхолійного віденця. Слово „віденця“ треба підкреслити, бо Відень із своїм веселим обивателем та „солодкою віденкою“, тобто віденською міщаночкою, про яку ще Штраус мріяв (Das süsse Wienermadel) дуже відрізняється від інших німецьких міст. Ця соціальна специфічність Відня відбилася і в творчості Шніцлера, у всіх його творах, починаючи від його сентиментально-елегантного, ніжно скривленого Анатолія, аж до тої наївної, збанкротованої аристократочки Терези, симпатичної „süsses Wienermadel“, що мусила загинути в міщанському житті Відня. Характеристичні риси майже всіх творів Шніцлера, як і його роману „Тереза“ — це легкість, м'якість і простота стилю, еротичність тематики, подув сентиментальності і меланхолійності. Справді, Шніцлер не сліпий на ті суспільні суперечності, що їх витворив капіталізм; він бачить в своєму буржуазному оточенні — брехню, нахабство, егоїзм, використання робітників, але як ідеаліст не бачить виходу. Слово „хаос“, що його письменник звик так повторювати, має у нього більше формально-мистецьке значення („Das weite Land“ (1911). Навіть у творі „Der grüne Kakadu“ (1899), де малює часи перед французькою революцією, цей „хаос“ не набирає реально-суспільного ґрунту. У Шніцлера годі шукати якихось психологічних чи соціальних проблем. Легкість стилю гармонізує в нього цілком з легкістю тематики.

З цього погляду треба й дивитись на повість „Тереза“, що її правдиво назвав автор „хронікою з життя однієї жінки“. Як у всіх інших творах, так і тут автор великий прихильник, великий знавець жінок. Чар, ніжність, привабливість віденської жінки — це головна тяга його творчості. В названій повісті малює автор хронікально-ліричним стилем життя молоді віденської дівчинки Терези, дочки полковника Губерта Фабіані. Свою молодість пробула безжурно в офіцерсько-аристократичному оточенні, але після хвороби батька, коли мати опинилася в скрутному матеріальному стані, Тереза вступає на новий шлях злиднів. Розчарована в коханні, вона залишає матір, що жила в Зальцбургу, і їде до Відня. Тут починаються її перші кроки важких заробітків; працює як гувернантка, у всіх сортів панів. Перед нами встає ціла галерея тих „вершків“ віденської буржуазії. Кожний з них підходить до Терези, кожний хоче її використати. Безумовно й вона мусила впасти жертвою. Народилася дитинка. Коли „вершки“ використовують Терезу, то „низи“ бідного передмістя допомагають їй. Здавалось би, що вона

ось-ось (звичайним способом тодішніх письменників) вже ступить на шлях проституції. Але ні. Нещасна Тереза має ще силу та енергію до соціально-здорового життя. Стративши всю надію на краще сімейне життя, вона всю увагу звернула на виховання сина Франца. Але соціальні умови стали і в цьому на перешкоді. Син виріс на уличного хулігана. Одного разу він, прийшовши за грішми, почав сварку з матір'ю та вдарив її так сильно, що вона змерла. Тереза в останніх своїх хвиликах життя зустрічається востаннє ще з Альфредом, першим своїм коханим. Її сина, Франца, покарано в суді. Терезу поховано. „Поруч із скромним жорстким, вічно зеленим вінком з написом „моїй нещасній сестрі“ лежав на могилі квітучий ще не зав'язлий весняний букет“. Цимкінчається роман.

В цьому творі, дарма що находимо глибоко-ніжні тони психіки Терези, не бачимо глибини трагізму, ні глибини соціального горя. М'якість Шніцлерового стилю є також м'якістю його змісту. Майже з кожного слова відчуваємо високість і широчінь культури письменника, тільки не глибину. Тереза для нього є не соціальний об'єкт, а чисто індивідуальний. Це випливає з його ідеалістичного погляду. Письменник викликає у нас співчуття, але не потяг до боротьби. Шніцлер врешті великий майстер слова. Мова його — легка, мелодійна, підбрана до найменших нюансів. Автор уважливо обдумує кожне слово — це та специфічна віденська м'якість. Рідко при цьому автор вживає діалогів, рідко сильних зворушень; штрихи малювання посуваються легко, повільно. Ось сценка з сином (ст. 159):

„Якось в душний літній день, на одній із вулиць передмістя, сиділа Тереза з сином на лавці; вона промовляла до серця йому, і в очах його, здавалось їй, ніби бачила розуміння, навіть каютя; знов прокинулася у ній надія. Коли він ближче до неї пригорнувся, їй видалось, що бездушність його, яка завжди доводила її до розпаду, починає танути. Тереза наче з якогось надхнення спитала сина, чи не хоче він жити з нею, з своєю матір'ю. Її очі злязали слізьми, коли вона побачила, що ця можливість майже ошасливила його, і він сказав їй, що кохає лише її, а всіх інших людей не може терпіти. О, він з охотою краще б учився, і в школі добре б поведився, але вчителі чіпляються до нього, а тому він і не хоче робити їм приємності“.

Перекладач, хоч не віддав нам в нюансах високо художньої прози письменника, та переклад на укр. мову із Шніцлера, цього великого майстра слова, треба привітати, з приміткою однак, що все таки можна було вибрати із Шніцлера дещо кориснішого для радянського читача.

М. Качанюк

В. Шекспір Гамлет. Переклад М. Старицького. Стаття С. Родзевича. Редакція стаття й примітки А. Ніковського, ст. XXXVIII + 192 + XXXIV, тираж 3000, ціна 2 крб.

Нове й чи не останнє видання „Гамлета“ у відтворенні М. Старицького з'являється в супроводі: двох статей — С. Родзевича („Гамлет“ і гамлетова проблема) та А. Ніковського (Український переклад „Гамлета“), приміток (того ж А. Ніковського) та передруку передмови М. Старицького до видання його спроби 1882 р. Розгляньмо найголовнішу частину позначеного матеріалу.

У величезній літературі про „Гамлета“ можна намітити дві чи не найвиразніші лінії: одна — науково дослідницька, друга — суб'єктивно-імпресіоністична, що за різних часів різно висвітлювала Гамлетову проблему. Автор уступної статті, С. Родзевич, обрав до певної міри компромісний шлях (обумовлений головним настановленням видання — популяризувати мало поширене відтворення, запропонувавши читачеві українську інтерпретацію шедевр світового письменства): одмовившись від імпресіоністичного висвітлення Гамлетової проблеми, він дав, за термінологією німецької поетики, Bericht та не Darstellung, спинившись на еkleктично-інформаційному завданні, що його й виконано сумлінно; головні пункти викладу: проблема Шекспірового авторства та перелік згадуваних витрактувань „Гамлета“. В першому пункті, викладаючи гіпотезу Шекспір-Ретленд, С. Родзевич пристає до неї: натомість, здається, доцільніше було б подати й досить численну решту гіпотез, підкресливши одночасово їх умовність та відзначивши — особливо в переказаній гіпотезі — не лише про, але й contra. В другому пункті належно висвітлено сучасне волюнтаристичне витрактування Гамлета; проте викладові трохи шкодить надмірна стислість. Не зайва була б також драматургічна аналіза „Гамлета“ — з усіма його плюсами й мінусами.

Стаття А. Ніковського, оцінюючи вартість відтворення Старицького, на жаль, не досить об'єктивна, подекуди ж непотрібно-парадоксальна. Не можна не пристати на головне твердження автора, що перекладати українською мовою повинна людина, бездоганно обізнана з двома мовами — оригіналу й перекладу. Та звідси випливає й висновок — про максимальне наближення перекладу до оригіналу, чого спробі Старицького бракує. В наслідок можливий подвійний шлях: або пояснення відповідних дефектів в історичному аспекті практики українського перекладу, або ж їх засудження з погляду сучасної

проблематики перекладного мистецтва. А. Ніковський не робить ні того ні другого: можливо, не бажаючи порушити відповідний hommage до автора відтворення, він лише стверджує дефекти останнього, чого безперечно не потребує згаданий автор.

Розгляньмо найголовніші пункти цього „ствердження“ (що спрямоване проти слухного, на наш погляд, зауваження І. Франка); із них перший стосується до розбіжності в ритмічній тканині — ямбічній оригіналу і хорейчній відтворення; з цього приводу А. Ніковський зауважує: „Старицький взяв п'ятистоповий хорей з трьома головними наголосами, взяв очевидно свідомо, бо знав дуже добре й інші, ямбові, наприклад, ритми; справа вибору ритму залежить зрештою від перекладача, аби лиш у йому зміщалася енергія й загальний характер оригіналу (XXXIII)“. Та чи йти за поширеними принципами перекладу - аналогії, чи навпаки керуватися менш відомими гаслами перекладу - стилізації (нещодавно сформульованими на Вкраїні від В. Державіна) однаково: зауважена заміна ритмів неприпустима¹⁾. Наслідок цієї заміни відчувається безпосередньо в зниженні ораторського пляну трагедії на розмовний. Брак місця дозволяє лише одне зіставлення (умисно взято українські рядки, цитовані й від А. Ніковського):

А здригнувся він, мов злочинець тяжкий,
Від страшного поклику. Чував я,
Ніби півень, цей сурмач ранковий,
Криком дужим голосним, горластим
Збуджує денного бога з сону,
Й на те гасло вся нечиста сила,
Де б на той час не була, — чи в морі,
Чи в огні, чи на землі, чи в вітрі —
Враз зникає по таємних сховах,
Як оце ми бачили тут зараз (11).

And then it started like a guilty thing
Upon a fearful summons. I have heard,
The cock, that is the trumpet to the morn,
Doth with his lofty and shrill-sounding throat
Awake the god of day, and at his warning,
Whether in sea or fire, in earth or air,
The extravagant and erring spirit hies
To his confine; and of the truth herein
This present object made probation.

Розглядаючи далі Франкове зауваження — про брак рим у відтворенні Старицького — А. Ніковський так „захистає“ останнього: „римовані вірші у Шекспіра і в перекладачів виходять надто сентенціозно, дешево: „Сцена, повість — от чим пиймаю королевську совість“ (пер. Куліша)“ (XXXIV). По суті, цей „захист“ навряд чи потрібний: римовані кінцівки монологів, що про них і каже Франко, не такі вже й часті в оригіналі; одну з них відтворює і Старицький:

... А мені — давно жаданий спокій. An hour of quiet thereby shall we see;
Швидко, швидко ... Ще потерпим поки Till then, in patience our proceeding be²⁾.
(172).

Чи наведене відтворення „сентенціозне“, чи може й „дешеве“ судити не нам. Та цього мало: римовані кінцівки монологів Старицький, мабуть, мав на увазі, чого доказ — в оповіданні Офелії на ст. 52:

І поки не зник він за дверима,
Все зорив за мною він очима.

Найцікавіше те, що оригінал навіть не дає тут прецеденту для рими:

... For out o' doors he went without their help
And to the last bended their light on me.

Коли зважити ці факти, як і римоване відтворення куплетів Офелії, то висновок буде ясний: справа не в штучно притягнутій сентенціозності, а — на цей раз — в недостатній умілості перекладача. Що правда А. Ніковський закидає цю сентенціозність en passant і Шекспірові, та навряд чи до речі: стаття бо його не аналізує естетичну вартість оригіналу; з другого боку, навіть при умові цієї сентенціозності, і переклад-аналогія і переклад-стилізація повинні були її відтворити.

Решта зауважень стосується до „дослідності“ відтворення та — у зв'язку з цим — до розбіжності в кількості рядків (спроба Старицького, як закидає Франко, сливе на третину довша за оригінал). В цьому пункті не можна не погодитись із загально-відомим твердженням про те, що „характер англійської мови має недосягну для слов'янських стислість, компактність (XXXIV)“. Отже перед перекладачем — дилема: орієнтуватись на кількість рядків оригіналу й відбити останній неповно; орієнтуватись на повний відбиток і збільшити кількість рядків проти оригіналу. Старицький пішов останнім шляхом, що його слід не стверджувати (як це робить А. Ніковський), а прийняти, яко „непереможене зло“, до того ж підкресливши відповідний, можливо, й не цілковито досяжний, ідеал.

¹⁾ Цей факт знов же дає цікавий матеріал до проблеми „обратимості“ стоп, прийнятої шкільною поетикою, що за нею — ямб є той же хорей, лише з односкладовою анакрузою. Зауважена заміна суперечить цьому твердженню: для цього надто наочна різниця ритмів; розв'язання, можливо, слід шукати не лише в анакрузі, а й у досліді каталектики, особливо ж — іпостас (п'ятистоповий хорей з трьома головними наголосами), їх позиції та кількості в цих двох системах організації метроряду.

²⁾ Синтаксична інверсія оригіналу підкреслює умисність ритмічного й зокрема римового завдання.

Ще раніше, як „ствердити“ всі зауважені дефекти, А. Ніковський констатує: „Наші величезні культурні потреби законом попиту повинні сплодити нового перекладача Шекспіра, которому не годен буде розв'язати постолу ні Старицький, ні редактор цього видання, ні видавці його: він сам один подасть руку панові Вільяму Шекспірові (XXXI)“. Не можна не погодитися з цим висновком, що його до того ж двічі підкреслено у примітках — 32-й (ст. IX) та 55-й (XV): що правда на тлі аналізованого „захисту“ він брешить немов нев'язкою.

Лишається розглянути відтворення Старицького, що його якості почасти ясні з попереднього розгляду; поза тим, безсумнівна його літературна вартість, що не втратила своєї стилістичної ваги й досі. Звідси ясна потреба — дослідити спробу Старицького, зіставивши її з оригіналом, зафіксувавши всі ампліфікації, перепуски, особливо ж — відтворення образів (серед останніх у Шекспіра чимало прикладів того, що теорія — Wells, Poetic imagery, 1924 — уживає *sunken image*); такий дослід сприяв би встановленню бодай тимчасового дороговказу щодо типології відтворення певних стилістичних ходів англійської мови — українською: якими „окольными“ шляхами відбити, приміром, дієприкметник теперішнього часу, що його дуже полюбує англ. мова і не має українська? Відповідний матеріял, вибраний із „Гамлета“ Старицького, може, й не прислужився б майбутньому його перекладачеві, згадуваному від А. Ніковського, але безперечно став би у пригоді сучасним перекладачам з англійської мови¹⁾. Без сумніву, ця рецензія не може претендувати на виконання позначеного, цілком одмінного завдання. Проте додамо до вищенаведених міркувань кілька деталей.

Зауважене зниження ораторського пляну у плян розмовний захоплює не лише вірші, а й прозу відтворення Старицького. Що правда, елемент розмовності подекуди властивий цій прозі і в оригіналі, але навряд чи можна погодитися з таким відтворенням кінцівки слів Гамлета до акторів: „Ну, ідіть, приготуйтесь! (91)“; підкреслене слово до щенту руйнує всю підвищену урочистість оригінального: „Go, make you ready“.

Також навряд чи можна погодитися з таким накопиченням сполучників у рядках:

... Не йме віри привідові тому
Що аж двічі ми уже вбачали;
Так оце я й ублагав невіру,
Щоб сю ніч він вартував тут з нами.
І як часом та кара й сьогодні
Прийде знов, то щоб він сам допевнивсь,
Що не дурять нас манюю очі,
Та щоб з нею забалакав навіть.

Наведене місце стосується до відтворення інфінітиву з відповідного місця оригіналу (де немає найменшого натяку на позначену какофонію сполучників):

... And will not let belief take hold of him
Touching this dreaded sight, twice seen of us;
Therefore I have entreated him along
With us to watch the minutes of this night,
That if again this apparition come
He may approve our eyes and speak to it.

Не можна погодитися і з накопиченням голосівок у рядку:

Як живий стою я, ясний принце (23);

суворі межі метроряду не повинні послаблювати фонетичних норм: хист перекладача в тому й полягає, щоб, не порушивши їх, зберегти й ритмічну тканину (чимало позитивних прикладів цього подає поетика М. Рильського). Доводиться також протестувати проти такого стилістичного ходу, недозволеного з погляду сучасної, стилістики:

Обарвилась ще в колір більш страшний (74);

зауваження до попереднього прикладу — про Сциллу й Харибду поезії й мови — приципово пасує й сюди. Нарешті, навряд чи можна погодитися з інверсією наголосів у прикладах

Товариші й побратими давні (43),
Ох, і хто ж за цей кривавий вчинок
Дасть відповідь?.. (125);

конфлікт поміж мовою й поезією в них знов наявний.

Звичайно, ці деталі з одного боку не порушують стилістичної ваги відтворення в цілому; з другого, вони не складають і малої частини вищезгадуваного завдання.

¹⁾ Прикладом відповідних синтетичних підсумків індивідуального досвіду перекладачів може бути реферована в „Критиці“ (1928, № 3) книга Sholz'a „The art of translation“ (1918).

До перекладу додано дбайливі примітки з цінними спостереженнями щодо стилістики української мови: приміром, № 118 (ст. XXV) підкреслює властиву останній двоїстість наголосу.

Наприкінці відзначмо, що порядне з зовнішнього боку видання, на превеликий жаль, не вільне від помилок: одну подибуємо на ст. XII передмови („цей образ робить ще більш складним...“), другу — на ст. XXXVII („ці ноті буде знайдено“). Хибу першого звороту щойно відзначено в аналізі відтворення Старицького; щождо другого, то використання безособового звороту дієприкметника минулого часу („знайдено“) в застосуванні до майбутнього часу навряд чи поправне. Обидві помилки дуже дисонують на добірному стилістичному тлі передмов.

Гр. Майфет

В. Ф. Одоевский. Романтические повести. Предисловие, вступительная статья и редакция Ореста Цехновицер, Л. „Прибой“, 1929 г. тир. 4.000, стр. 399, цена 2 рубля 75 коп.

Перевидання „клясиків“ в російській літературі набуває тепер справді загрозливих розмірів. „Клясики“ знов і знов з'являються на ринкові, видержують по кілька видань і все ж „клясичний“ голод читача не задоволений, і все ж купити книжку російського „клясика“ не завжди легко.

Одоевський ніколи не був клясиком, навіть у тому специфічному розумінні, якого надають цьому слову на книжковому ринкові. Одоевський завжди, власне, був самотній, ішов своїм власним, вузьким, кривулястим шляхом. Він не був так само і забутий письменник; його особі й письменницькій діяльності присвячували великі дослідження, він посідав помітне місце в усіх мемуаристів доби. Його ім'я згадують по біографіях усіх видатних письменників і музик його часу, ще 1913 року були знов видані його „Русские ночи“. Отже перевидання Одоевського не намічене в плані „воскрешения забытого писателя“ і потреби книжкового ринку його не викликають.

Одоевський, можливо, потрібний сьогодняшній літературі більше, ніж сьогодняшньому читачеві. Цього не взяв до уваги автор книжки, що її рецензуємо, який розраховував, здається, на дуже широке коло читачів.

О. Цехновицер поставив собі завдання „различными повестями Одоевского дать наиболее полную характеристику его писательской личности“ (ст. 19), доповнюючи цю характеристику „проникновением в его (Одоевского) глубоко-интересную личность“ великою вступною статтею. Подивимось, як йому це вдалося.

Книга має заголовок „Романтические повести“. Проте, уміщені в книжку „Княжна Мими“, „Княжна Зизи“, „Катя, или история воспитанницы“ (до речі, уривок з роману, а не оповідання) ні для Одоевського, ні для його сучасників не були романтикою. Це прості реалістичні оповідання з світського життя, може трохи приправлені сагірою, але це не „романтические повести“, як називає їх Цехновицер. Називати ж їх романтичними оповіданнями значить — переіначувати письменницьке обличчя Одоевського, а ні в якому разі не характеризувати його.

Три інших „романтических повести“ Одоевського „Opere del Casaliere Giambattista Piranesi“, „Последний квартет Бетховена“ і „Себастьян Бах“, увійдуть, як відомо, як складові частини в „Русские ночи“. „Русские ночи“ — це збірка оповідань, звідки редактор для „характеристики“ письменника може вибирати окремі кавалки. Найхарактерніше в „Русских ночах“, найхарактернішим творі Одоевського, є глибокий, внутрішній зв'язок між окремими оповіданнями („рукописями“) Одоевський каже про „Русские ночи“ буквально так: „автор почитал возможным существование такой драмы... где бы не речь, подчиненная минутным впечатлениям, но целая жизнь одного лица служила бы вопросом или ответом на жизнь другого“ (предисловие к „Русским ночам“, соч. 1844 г. I с. VII). Чи можна характеризувати драматурга, вискубнувши кілька реплік з його драми? Так само не дають характеристики, а тим більше найбільш „полной“ і розрізнені частини одного цілого Одоевського. Редактор намагається мотивувати припустимість такого розриву тим, що „повести, включенные в „Русские ночи“ ранее печатались в современных Одоевскому журналах“ (стр. 14). Здається, тут редактор забув згадати, що „Русские ночи“ автор писав не рік і не два, а більше як десять, і окремі оповідання, що пізніше ввійшли в „Русские ночи“ саме тут і набули свого значення. Адже книжку „Романтические повести“ видають уже після „Русских ночей“, навіщо ж перебувати в становищі сучасника, який ще не дожив до них? Чи не значить це, що замість „наиболее полной характеристики“ письменника Одоевського читача частують переіначуванням суцільного авторського обличчя?

Але цього мало. Цехновицер інколи дозволяє собі так само довільно поводитись і з текстом Одоевського. Всупереч встановленому правилу друкувати останню редакцію твору померлого письменника, Цехновицер викопає текст „Піранезі“ з альманаху „Северные цветы“ за 1832 р. на тій підставі, що „текст в „Русских ночах“ подвергся сильным изменениям и, должно признаться, не в пользу художественности и яркости рассказа“ (стр. 14). Це значить, що Одоевський виправив свій твір, а Цехновицеру ці поправки не до вподоби. Але чи повинен читач сприймати Одоевського крізь призму смаку Цех-

новіцера? Чи не є Одоєвський автор своїх творів і чи не мусить редактор поважати волю письменника, який виправляє свій власний твір?

Але чим, власне, гірший текст „Піранезі“ в „Русских ночах“? Якщо порівняти тексти, то виявляється, що від переробки оповідання безперечно покращало. У першому друку вся фабула оповідання відбувається у Петербурзі, де Піранезі говорить „нетвердым русским языком“, у виправленому тексті фабула перенесена до Неаполя, — і чи не природніше, і чи не „художніше“ це? У виправленому тексті багато місць розвинено й підсилено; вичистився стиль: замість „архитектуры“ ми маємо тут „зодчество“, „замок“ заступає місце романтичної „беседки“, приховано-іронічна „небольшая церковь св. Петра в Риме“ обернулася на одверто-іронічну „так называемую огромную церковь“. Від усієї цієї додаткової роботи Одоєвського Цехновіцер-редактор відмахується; ми справді знайомимся в цій книжці не так з письменником-Одоєвським, як з сумнівним смаком Цехновіцера.

Цехновіцер любить епіграфи. Він оздобив ними кожний розділ своєї вступної статті. Але „Себастьян Бах“, що друкується за текстом „Русских ночей“ не має епіграфу. Цехновіцер оздоблює оповідання Одоєвського епіграфом з першодруку, — і в цьому разі творчий намір Одоєвського, який викреслив маловиразовий епіграф, цілком очевидний: адже інші оповідання, наприклад, „Последний квартет Бетховена“, мають епіграфи і в „Русских ночах“. Але з Одоєвським Цехновіцер не числиться — нав'язуючи письменникові свою волю, свої вподобання.

Цехновіцер хотів добром оповідань Одоєвського дати „наиболее полную характеристику его писательской деятельности“. Кожна характеристика суб'єктивна. Отже натурально, що ця книжка показує нам не самого Одоєвського, а його передомовлення в сприйманні Цехновіцера. Як Меєрхольд, автор спектаклів Грибєєдова й Гоголя, так Цехновіцер тут не просто редактор, а автор книжки. Творчість Одоєвського є для нього спосіб для характеристики Одоєвського, як письменника. — Але — *quod licet Jovi, non licet bovi*. Меєрхольд — велика культурна сила; рядовому глядачеві важно й цікаво знати, як Меєрхольд інтерпретує Гоголя та Грибєєдова. Культурна ж цінність Цехновіцера ще невідома. І невідомо, кому треба знати, як Цехновіцер сприймає Одоєвського; читач має право вимагати від книжки, що має заголовок „В. Ф. Одоевский, Романтические повести“, самого Одоєвського, а ніяк не Цехновіцера.

Крім редакторських обов'язків Цехновіцер узяв на себе ще обов'язок тлумача. „Пониманию особенностей его (Одоевского) творчества поможет нам и проникновение в его глубоко-интересную личность. Посему (sic!) я решил повести предварить очерком об Одоевском, как человеке, общественном деятеле и мыслителе“ (стор. 19). Цехновіцер — тлумач забирає, приблизно, чверть цілої книжки. Але про його коментаторську роботу серйозно говорити неможна. Тут популяризується популярні соціологічні та історично-літературні книжки типу „История русской литературы“ Л. Войтоловського, на якого Цехновіцер посилається, і всілякими методами, від прихованого монтажу до виписок із архіву Одоєвського, не так виявляється, як замагається Одоєвський як людина, громадський діяч та мислитель.

На стор. 11 Одоєвський названий „аристократом-консерватором“, на стор. 37 „одним из наиболее ярких идеологов либеральной дворянской интеллигенции“. При змалюванні салону Одоєвського замасована найхарактерніша його риса: соціальна диференціація відвідувачів Одоєвського між вітальнею (аристократи) і кабінетом (різночинці). Оповідач різночинець вільно сидить у салоні, є присутній при вечері, серед великосвітського вельможного панства і ані сам не соромиться, ані соромить аристократів. Це суперечить цілком певним даним, що зафіксовані у спогадах Григоровича, І. Панаєва, Ю. Арнольда та інших. Як же це сталося в Цехновіцера? Цехновіцер, користуючись матеріалами і різночинців і аристократів, не має елементарного критичного чуття й вальє усе, не розбираючи діла, в уста оповідача-різночинця (перший розділ статті).

Прикрі історично-літературні помилки можна зустріти на кожному кроці. Так А. А. Краєвський потрапив у ліберально-прогресивні дворяни (стор. 41). До гуртка любу мудрив (Москва) зараховані й декабристи, навіть Олександр Одоєвський, що жив у Петербурзі і гостро негативно ставився і до любу мудрив взагалі і до філософських занять свого брата у перших (стр. 43). „Общество посещения бедных“, яке заснував Одоєвський 1846 р. закрили, за Цехновіцером, 1848 р., бо, як пояснює він, — „испуганное французской революцией 1848 года российское самодержавие заподозрило это общество в склонности к коммунизму“ (стр. 44). Це вже прямо вигадування: „Общество посещения бедных“ закрили тільки 1855 р. Зовсім не тяжко список отаких недбалих, неправдивих і шкідливих домислів Цехновіцера збільшити до безкраю.

Загалом треба сказати, що книжка Цехновіцера про Одоєвського — розрахована на рядового читача, дає неправдиве уявлення як про Одоєвського письменника, так і про Одоєвського — людину й громадського діяча. Одоєвський потрібний не читачеві, а сучасній літературі і для цієї мети треба б видати, коли не всього письменника, то принаймні його „Русские ночи“, а ні в якому разі не шматувати Одоєвського на окремі кавалики, начебто для його „наиболее полной характеристики“.

М. Арпей

М. Лесков. Вибрані твори. Переклади С. Васильченка та М. Зєрова. Вибір та вступна стаття П. Филиповича. „Книгоспілка“. (Київ. 1929). Стор. XXXVII + 188 + V. Тир. 4.000 прим. Ціна 1 карб. 50 коп.

Збірка, яку ми рецензуємо, звертає на себе увагу найперше своєю цілеспрямованістю. Перед нами не просто російський письменник у перекладі на українську мову — така трансплітація не завжди відбувається вдало й безболісно, — але власне український Лесков. У збірці перекладені не кращі твори письменника й не найхарактерніші для нього, а тільки ті, які можуть бути цікаві для українського читача Лєскова, тільки ті, в яких зв'язок його з українською культурою виявляється найвиразніше. А зв'язок цей, звичайно, великий та органічний. Українська культура для Лєскова була не тільки способом оживлення свого лексичного багатства, і не тільки тематичним резервуаром (така була роль української мови й культури для російських письменників 30-х — 40-х рр.). Саме тому така значна роль українізмів у творах Лєскова, навіть тих, які ніяк не зв'язані на погляд з Україною¹⁾.

Видання українського Лєскова характерне ще й з другого боку: на ґрунті російської й західно європейської літератури Лєсков останніми роками відроджується із напівзабутого й погорджуваного від усіх письменника регената робиться вчителем прозаїків для Росії, що близький своєю християнською й почасти толстовською ідеологією сучасному Заходові. (Докладно див. в моїй статті „Leskov's Forschungen in den letzten Jahren“ в „Zeitschrift für Slavische Philologie“ hrsg. von Max Vasmer).

П. П. Филипович удало вибрав твори, які можуть зацікавити українського читача. Опушені навіть деякі місця з „Печерських антиків“, що не являють собою „безпосереднього інтересу для характеристики київського життя 50-х років XIX віку“ (примітки, стор. IV).

З художніх творів Лєскова в книзі перекладені „Заячий Ремиз“, твір, що до 1917 року не бачив світу з цензурних умов, „Старовинні психопати“ й „Печерські антики“ — спогади Лєскова про Київ у 50-х роках. Із статтів Лєскова в книзі репрезентовані дві, що зв'язані з Шевченком — „Остання зустріч і розлука з Шевченком“ і замітка з „Нового Времени“ — „Чи забута Тарасова могила?“.

Перекладати Лєскова тяжко; особливо ті твори, які багаті на українізм; тут найперше виникає принципове питання: чи залишати їх в редакції автора чи теж перекладати? Перекладач робив цілком правильно, обравши другий шлях. Адже ж українізм у російському тексті наприклад „Заячого Ремизу“ грав певну роль, був у якомусь співвідношенні з основним текстом книжки і, залишений без зміни в тексті перекладу, цілкомито змінив би свою функцію; найпевніше відігравав би роль „комічного провінціалізму“. Трохи дивно бачити неперекладені кілька російських чотирьох-рядкових віршів. Вони нічого б не втратили, коли б їх переклали, а загальна гармонійність перекладу можливо виграла б. Але це дрібниці.

Взагалі всі переклади зроблені не тільки старанно й акуратно, але й художньо, і що особливо приємно, зберігають специфічність Лєскова мови.

Дуже змістовна вступна стаття П. П. Филиповича, присвячена як загальній характеристиці Лєскова взагалі, так і спеціальному постеріганню українського впливу в його творчості. Можна взагалі стверджувати, що зв'язок Лєскова з Україною був зв'язок біографічний, мовний, тематичний та загальнокультурний. З історії друкування „Печерських антиків“, з відносин Лєскова до Шевченка це стає очевидним.

У статті П. П. Филиповича всі ці питання чітко поставлені й розв'язані. У кінці книжки подані потрібні бібліографічні та інші примітки. Видана книжка чепурно й недорого. Треба всіма способами вітати інтерес до Лєскова, який виявляється останнім часом на Україні і є для неї й для Росії важливий та плідотворчий.

Українська література збагатилася ще на одну справді гарну книжку.

Сол. Рейсер

П. Губер. Кружение сердца. Семейная драма Герцена. Издательство писателей в Ленинграде. Цена 3 руб. 10 коп. Стр. 372.

Книжка П. Губера — це спроба детально висвітлити ту душевну трагедію, яка сталася в родині одного з найвизначніших опозиційно-настроєних письменників соціальних питань XIX сторіччя — О. І. Герцена. Особа Герцена, що втілювала буржуазно-поміщицьку опозицію російського дворянства проти утисків самодержавства, невпинно буде притягати громадську увагу, бо Герцен, безумовно, є один з предтеч і підготовувачів сучасної соціальної революції. Не можна тим гостріше не підкреслити цілої пансько-дворянської суті настроїв Герцена. Відповідним пунктом революційних поглядів письменника було суворе заслання його до В'ятки з порівнюючи маловажного приводу: участь Герцена в зборах гуртка сен-симоністів, на яких співали протиурядові вірші. Уражене

¹⁾ Розглядові зв'язку Лєскова з Україною присвячена моя стаття в „Зап. Істор. Філол. Відділу“ ВУАН і незрівнянно докладніша й систематичніша вступна стаття П. Филиповича до книжки, яку рецензуємо, „Український елемент у творах Лєскова“.

Окремі зауваження до тієї ж теми знаходимо й по інших роботах присвячених Лєскову.

особисте самолюбство зродило зненависть і загостило опозиційний настрій Герцена до міри революційності. Але риси того життєвого ладу й тої ідеології, в рамках яких він зріс і виховався, дають себе знати при читанні багатьох і багатьох сторінок герценовських писань. Недаремне автор „Былого и Дум“ був власником спадщини — 500,000 грошей і нерухомого майна — що перейшла до нього від його усиновителя І. А. Яковлева. У світлі цього пансько-поміщицького побуту розгортається перед нами й душевна драма О. І. Герцена, суть якої така: жінка Герцена — Наталія Олександрівна — захоплюється німецьким поетом Гервегом, приятелем Герцена. Герцен, що ні в якому разі не був бездоганим у своїх минулих родинних стосунках до коханої Natali і навіть зрадив її якось з власною покоївкою, дуже був стурбований як настирливістю Гервега, так і симпатією, яку виявляла Natali до нього. Нарешті холодний егоїзм Гервега й заціліле почуття до дружини витвердежують молоду жінку. Але серйозна хвороба й низка душевних її хвилювань і переживань у зв'язку з цією історією звели Natali до передчасного гробу. Численні листи Герцена та його дружини один до одного та до їхніх знайомих, надруковані в книжці, поряд з глибокими та яскравими думками, що в них містяться, дають картину непотрібної й болісної аналізи своєї та чужої психології, постійних неврастенічних мордувань, таких характерних для психології панства, яке вже відживало свій вік. Заслуга П. Губера в тому, що він, відкинувши трафаретні оцінки й шабляни в розумінню особи та інтимного життя Герцена, подав сучасному читачеві його портрет у світлі найновішої соціальної психології. Яскраво й цікаво висвітлені такі, наприклад, моменти в біографії Герцена, як бажання потрапити за всяку ціну на службу до počету наслідника, яке не змінив революційний настрій після В'ячеславського заслання. Книжка являє собою цінну спробу найновішого трактування особи Герцена і прочитають її з певним інтересом. На жаль можна думати, що висока ціна перешкоджатиме її поширенню.

Микола Панченко

Виктор Шкловський. Матеріал и стиль в романе Льва Толстого „Война и Мир“. Изд-ство „Федерация“, Москва, стр. 249. Цена 3 р. 30 коп. (В папке 3 р. 50 коп.).

Останній „дослід“ В. Шкловського і видано, і написано перш за все неохайно. — Друкарські помилки починаються з першої друкованої сторінки (стор. 5), на якій поруч з подякою іншим товаришам, що допомогли авторові в роботі, він дякує й „Борисові Эйхенбаумові“. На стор. 8 маємо посилку на збірник „Сексуала педагогига“... Але такими, так би мовити „невинними“ друкарськими помилками, на які книжка просто рябіє, справа не обмежується. На стор. 199 читаємо про „определение поэзии и прозы, как разных способов испражняться“ (sic!); на стор. 126 рядки 3, 5 і 6 переплутано так, що важко добрати глузду (4-й стоїть на місці 6-го, а 6-й на місці 4-го). На стор. 233 замість 16-го рядка, що зовсім зник з книги, маємо рядок 24-й, що стоїть вдруге й на своїй місці. Не можемо збільшувати прикладів подібної коректорської неохайності, — їх безліч в книзі — *passim*. На стор. 201 стріваємо посилку на лист Тургенєва від 6 августа 1841“. Мова йде про Толстого, який „греческий язык уже одолел“... „но зачем он толкует о необходимости создать какой-то особый русский язык?“ Знаємо, що Толстому 6-го серпня 1841 р. ще не скінчився 13-ий рік і ясно, що дата помилкова. Перевіряємо посилку (за мемуарами Фета) й бачимо, що замість „1841 года“ повинно б стояти „1871 года“. Але посилки Шкловського не завжди легко перевірити. На стор. 56, наприклад, маємо посилку: „П. Анненков. Воспоминания, стр. 383“. Якого року, де видано ці „Воспоминания“, вказівки нема. Нема зазначеної книжки Анненкова й в бібліографічному покажчику (стор. 241 — 245). Беремо видання 1928 р. видав-тва „Ассademia“ (мемуари Панаєвої Шкловський цитує за виданням цього вид-тва) і не тільки не знаходимо на вказаній сторінці наведеної цитати, але її не може бути і в цілій книзі, бо в ній зібрано „спомини“ зовсім інших років. І знов таки в „досліді“ Шкловського це не одинокий приклад таких „сліпих“ помилок, що їх неможна перевірити...

На стор. 88 — 89 наведено величезну цитату з статті Бороздина 1910 р., і на стор. 89-й читаємо: „К этому мнению присоединился и Кирипичников“, що доводиться знов таки величезною¹⁾ цитатою (стор. 89 — 90) з книги останнього виданої р. 1903-го. Але гірші за неохайно-розв'язний виклад сумнівні засоби аналізу. Їх знов таки зустрічаємо в досвіді Шкловського *passim*. Покажемо їх хоч би на прикладі питання про „по-

¹⁾ Часто без потреби великі цитати збільшують розмір (і ціну!) книжки, а навіть зовнішньої вченості „дослідів“ не збільшують. Напр., на стор. 58 маємо на півсторінки цитату з Витмера для доказу, що „сражения при Арколе, Лоди, Ваграме и Маренго“ зовсім не були успішними з самого початку... Останнє можна б твердити й без довгої цитати, але це зовсім і не важливо, бо це цілком не з важало Наполеонові на початку Бородинського бою пригадувати собі свій минулий бойовий довід, як успіх з самого початку... Відомий психологічний факт, що людині, коли їй щось не дається, минуле пригадується в іншому світі, хоч би в тому минулому у неї були й „Арколе, Лоди, Ваграм, и Маренго“... А що історичні „Арколе, Лоди, Ваграм и Маренго“ були зовсім не такі, як це (за Толстим) „пригадувалося“ Наполеонові на початку Бородинського бою, це можна знати й не читаючи „спеціальної“ критики Витмера. Подібної цитатної зайвщини взагалі не мало в „досліді“ Шкловського, від чого він не набирає особливої вченості.

дробности несюжетного характера, главным образом характеризующие эпоху или действующих лиц". Мережковский "взял на себя задачу перечислить исторические детали — штрихи в „Войне и Мире" — оказалось, что их действительно не очень много" (стор. 87). Проти вказівок Мережковського виступив р. 1910-го проф. Бороздин, а 1903 р., як ми вже бачили, до його думки приєднався і Кирпичников. Шкловський наводить їх докази, але з свого боку зазначає, що в цілому спискові деталей, поданих у Бороздина, „любопытна следующая вещь. Характеристики главным образом мнимые. Они занимают место характеристики и ничего не характеризуют" (стор. 90). В. Шкловський не хоче бути голословним, він доводить. Але як? „Чем выделен дом графа Петухова? Большой бюст, большая разделенная колоннами и арками комната, высокая кровать, огромный киот с образами" ... „А у Николая Андреевича Болконского огромный кабинет, большой стол, высокие стеклянные шкафы, высокие столы" ... „Это не характеристики, это по определению Брика для стихов — безразличные эпитеты" (стор. 91). Не треба звертатись до сторінок Толстого, досить переглянути цитати з статті Бороздина, наведені у Шкловського, щоб пересвідчитись, якими засобами досяг останній переможних результатів. Він просто одні „характеристики" повикидав, інші утяв. Венеціанське дзеркало в залі — геть, чекальню з двома італійськими вікнами, з виходом до зимового саду, великим бюстом і портретом на цілий зріст Катерини — геть! Залишається „большой бюст" десь в просторі (ні чий, ні де він стоїть — ні слова!). „Большая разделенная колоннами и аркой комната" позбавляється „маленьким проворством рук", того, що в Толстого вся вона „оббита персидскими коврами". У Шкловського „кровать" (мовчок, що вона стоїть в тій же такій хаті) — тільки „высокая", в Толстого вона ще й „червоного дерева під шовковими заслонами". Зникає в Шкловського и „длинное вольтеровское кресло под освещенными ризами киота" ... Тим самим способом „маленького проворства рук" досягнуто й позбавлення всього „характерного" в кабінеті князя Болконського. В Толстого той кабінет не тільки „огромный", але й „наполнен вещами, очевидно беспрестанно употребляемыми", стіл не тільки „большой", але на ньому „лежали книги и планы", „высокие стеклянные шкафы" — шахи бібліотечні й мають „ключи в дверцах", а далі не „высокие столы", а — высокий стол для писання в стоячем положенні, на котором лежала открытая тетрадь, токарный станок с разложенными инструментами и с рассыпанными кругом стружками". Шкловський знає, що „певне групування деталей утворює характер дієвих осіб, і тому кількість переходить в стилістичну якість" (стор. 88). Отже гадаємо, що й кількість підкреслених у нас стилістичних фокусів Шкловського переходять в якість і свідчить про таке „проворство рук", з яким можна братись і з білого зробити чорне. Л. Толстой і в теоретичній науці про мистецтво висловлював думку, що художника утворює здібність вибору. Можна сперечатись з кожного конкретного приводу, чи дуже влучно зроблено вибір деталей для характеристики доби, особи (Мережковський напр., в своїх історичних романах зовсім в полоні речової надмірності, — тому його мало не ображає скупість щодо цього Толстого). Але коли аналізувати деталі, їх треба брати в суцільній сукупності, а вже в ніякім разі не класти кожного деталю на прокрустове ліжко та не втинати від нього всього, що суперечить дослідницькому упередженню.

До цього ж типу „інтерпретації" належить твердження Шкловського: „неточность пересказа у Толстого была в это время правилом" (стор. 179), що ілюструється тим, як „для удобства полемики сами показания Тьера несколько изменяются". А наведений приклад такої „зміни" ніякої зміни не підтверджує. У Толстого читаємо: „увидев обоз, загромождавший армию, Наполеон ужаснулся (как говорит Тьер)", а в Тьера — „это зрелище удивило, задело, встревожило Наполеона". Шкловський зміну „показаний Тьера" бачить не в тому, що замість „это зрелище удивило, задело, встревожило Н.". Толстой написав: „Н. ужаснулся". Але тільки це накидає Тьерові Толстой, дальшу сцену він малює за матеріалом Тьера, хоч і самостійно, не посилаючись на нього (але ж він і не зобов'язаний дотримуватись викладу Тьера). І коли Шкловський з докором пише: „У Тьера Наполеон вовсе не говорит, что „это хорошо" (стор. 180), це зовсім не означає, що він зловив Толстого на „гарячому вчинкові", „неточного пересказа". У Толстого Наполеон навіть говорить — „это очень хорошо". Але це зовсім „не пересказ Тьера", а самостійне змалювання подій, хоч би й за матеріалом Тьера, що такому змалюванню точно не відповідає. В кожному разі Тьерові такого змалювання Толстой не накидає, як це можна подумати за Шкловським.

Щось подібне стітимо в Шкловського й *passim*¹⁾ в його „досліді" і це сильно знижує не тільки „науковість", але й просто перекональність.

Ідеологічне установлення нової праці Шкловського скероване на перехід цілої дослідницької цілеспрямованості на нові рейки від іманентного самодовольного формалізму до соціологізму. Не скажемо, щоб це завдання було щасливо виконане. В кожному разі

¹⁾ Прикладів більш наводити не можемо, і без того рецензія виросла.

з метою діалектичного матеріалізму соціологізм Шкловського нічого спільного не має. Kurzer Sinn соціологічної аналізи знаменитого твору Толстого вичерпується доказом, що роман, написаний для уславлення (класове замовлення), попав до розряду сатиричних („обличительных“) і тому дійшов не до того читача, на якого розраховував Толстой. Доказ свідомого класустановлення тодішнього Толстого подекуди яскраво доведений, але в цілому сама матерія доказу не виходить за межі трюїзмів à la знамените: — Волга впливає до Каспійського моря... Щождо художнього заміру та його результатів, то доводиться згадати Тургенівське твердження, що справжній талант не підноситься до панегірика, так і не знижується до пашквіля... До того ж його завдання поза публіцистичною цілеспрямованістю. Роман Толстого безумовно дав публіцистиці матеріал для виявлення (обличення) змальованої в ньому дійсності, але разом з тим він дав і художньо правдиве відтворення тієї дійсності, що ніколи не буває ні панегіриком, ні пашквілем.

В обсягу формальної аналізи в роботі Шкловського знаходимо багато цікавих і тонких спостережень, до яких напр. належать вказівки на боротьбу Толстого з матеріалом, на композиційні винаходи під тисненням матеріалу: в міру розгортання матеріалу „війна“ перемогала „мир“, а матеріал „сюжет“ (стор. 232). Дослідник іронізує над „сприйманням геніального роману, як твору „неправильно написаного“ (стор. 234), проте в аналізі стилістичних метод Толстого і сам не чужий елементів такого сприймання. В кожному разі йому не притаманно живе відчуття того, що не художні твори пишуться за естетичними нормами, а „норми“ втворюються за щасливими естетичними „винаходами“ художників. Взагалі ж засоби формальної аналізи в Шкловського й по при нове установлення його дослідницької цілеспрямованості зберігають у нього самодовольний характер метафізичної іманентності. Щодо цього, то навіть софуровської синтези не досяг дослідник, попавши на шлях роздвоєння й теоретично необґрунтованого дуалізму.

Проте і тут у Шкловського можна б відзначити щасливі моменти абстрактно-формального мислення, ілюстрованого на матеріалі стилістичної аналізи, коли б вони не потопали в пристрасності та засобах „подпольного адвоката“ з дрібязковою причепливістю, натяганнями, пересмикуваннями ест... Не оздоблює роботи й вчений педантизм, що напр. примушує дослідника у випадку використання в Толстого моменту „загадування“ (Андрій Болконський — Наташа) бачити використання... історії „о сватовстве Сперанського“: — на пів сторінки цитата з Корфовой „Жизни графа Сперанского“ свідчить не стільки про вченість, скільки про педантизм. Подібне „використання“ можна знайти рідше до кожного тематичного, чи й „сюжетного“ моменту. До речі, цікаво тут зазначити „стиль“ Шкловського. „Есть чрезвычайно любопытная история о сватовстве Сперанского. Привожу ее“ (стор. 121) і далі дві цитати на пів сторінки з книги барона Корфа, після чого Шкловський продовжує: „Толстой использовал ее“... (стор. 122). Читач не розуміє, кого „її“? Тільки, перегорнувши сторінку назад, догадується: „историю о сватовстве Сперанского“.

Це ще дрібниці, але й накопичення подібних дрібниць своє важить на терезах тих прикмет роботи Шкловського, що знижують її цінність про при всю безсумнівну талановитість, спостережливість, начитаність, дотепність автора.

П. Чубський

Яновский, М. Ф. О книге Опыт анализа понятия „Книга“. С предисловием проф. С. И. Маслова. „Культура“ МСМ XXIX, 188 стр.

В дореволюційній Росії дослідження книги було в руках вузького кола бібліофілів, колекціонерів і власників цінних збірок, здебільшого людей з необмеженими коштами і необмеженим вільним часом — урядовців, поміщиків, рідше — купецтва і промисловців.

В книжковій продукції СРСР, щороку зростає кількість творів, присвячених питанням „книгознавства“, призначених для широкого кола читачів.

Саме поширення в нас цього терміну характеризує тенденцію до утворення спеціальної науки, яка б дозволила на підставі вивчення історичних даних і глибокої аналізи сучасних процесів перевести на науковий ґрунт те величезне практичне значення, що його має книга в класовій боротьбі та соціалістичному будівництві, значення, що його усвідомили найширші трудящі маси.

Ми маємо навіть на терені РадСоюзу два спеціальних науково-дослідних Інститути книгознавства (в Ленінграді та Києві).

Не згадуючи про внутрішню роботу цих інститутів та їхню ув'язку з потребами книжкової справи (організаційно-економічними та технічно-виробничими), ми примушені констатувати повну невідповідність того доробку, що випускається під маркою „книгознавчого“ дослідження з життєвими потребами нашого книгарства, бібліотечної справи, редакційно-видавничої роботи.

Все, що виходить цінного — здебільшого йде від практики. Отже ж маємо наявність „ножиць“ між теоретично-дослідницькою думкою і практикою.

Жовтнева Революція поруч інших гасел, зв'язаних з культурним будівництвом, висунула й гасло обережного ставлення до матеріально-культурної спадщини буржуазії.

Часто - густо це гасло на практиці перекручувалося, перетворювалося в самоціль, оберталося на свою протилежність. Досить пригадати обурення московських робітників з приводу надто „консервативного“ ставлення Головнауки до церковних приміщень, або історію з лєнінградськими палацами, де радянським коштом утримувалися, як учені музеєзнавці, активні білогвардійці.

В книжковій справі такий консерватизм позначався доброзичливим ставленням до так званого „культу книги“. Творці цього новоявленого культу, використавши гостинність радянської науки, принесли в радянське „книгознавство“ стару бібліофільську термінологію, старий бібліографічний формалізм, старі схолястичні методи аргументації й дослідження. Проблема „філософії книги“ — наскрізь метафізична і ідеалістична балаканина, де „Книга“ (з великої літери) трактується, як прояв „духа“, як „явище, що не повторюється“ тощо, та проблеми „філософії книгознавства“ — вигадання системи книгознавчих наук — ось основне, на що витрачали сили вчені книгознавці, заздалегідь захищаючись від критики твердженням, що книгознавство переживає ще „філософський період“ (К у ф а є в).

Тим же шляхом — шляхом остогидлих балачок про те, що таке книга і з яких боків її можна розглядати — пішла й молодь, нагадуючи своїми вправами зразки середньовічної екзегетики.

Праця Яновського „о книге“ прочитана, як доповідь в обох Інститутах Книгознавства та в Російській Книжковій Палаті.

В авторській передмові висловлюється подяка низці російських і укр. книгознавців за цінні вказівки: таким чином констатується їхня ідейна співучасть у згаданій праці.

Ми не знаємо, як книгознавці з трьох наукових установ по-ставилися до доповіді: ми констатуємо лише, що їхні виступи не примусили автора відмовитися від опублікування книги. Ми констатуємо (з глибоким жалем), що один із них — справжній фахівець, історик книги, знавець стародруків — проф. С. І. М а с л о в написав до книги передмову, де рекомендує її „так называемому, широкому читателю“, як інтересну книгу, що „написана живо и увлекательно, с большим знанием дела, с полным учетом русской и украинской литературы вопроса, с привлечением материала из литературы западно-европейской“, як книгу що допоможе цьому читачеві „в смысле уточнения и прояснения столь важного, в условиях современной жизни понятия „книга“.

На жаль не все невірне в цій рекомендації: автор багато перечитав літератури, багато повиписував цитат, чимало попрацював і витратив чимало часу.

В дореволюційній науці постійним явищем були наукові вправи, що за своє завдання мали або приховати думку, або приховати брак будь-якої думки. Молодим „гелертерам“ треба було мати друковану працю, д вести, що вони знайомі з літературою й опанували специфічну наукову фразеологію. Під обороною товстих мурів традицій (на Заході ще й досі збереглися від фєвдальних часів дивні мантиї професури, дики звичаї студентських корпорацій, богословські факультети в університетах) така „наука“ не стикалася з життям, не розсипалася від його гарячого подиху.

Але за наших часів — після заяв Академії і наук. організацій про зв'язок науки з практичним життям, з соціалістичним будівництвом — такі „наукоподібні“ твори справляють гнітюче враження.

Книга „о книге“ — абсурдна з початку до кінця. Абсурдна мета, що її поставив собі автор, — „дать логический анализ понятия книги и попытаться построить точное определение этого понятия“ (оскільки неможливе й непотрібне таке „поняття“, бо самий термін „книга“, як і термін „наука“, „знання“ тощо має різний зміст залежно від часу, місця, обставин).

Абсурдна й незрозуміла хвальба автора: „не было еще ни одной такой (книги), которая считала бы своей единственной задачей ответить на вопрос, что такое книга“ (такої не було, а була колись, здається, не менш важлива праця „буква „и“ в русской литературе“).

Абсурдні, нарешті, й метода, і висновки книги.

Хтось висловився, що книга це „сконцентрирована праця її автора й усіх попередніх поколінь“, другий автор сказав, що „книга є продукт і знаряддя духовної та матеріальної культури“, третій подав таку „красивую формулу“: „книга — це людська душа в хвилини найвищого напруження й в стані потенційної енергії“.

М. Яновський серйозно витягує ці цитати з загального тексту цих авторів і, приписуючи авторам бажання дати вичерпне визначення поняття „книга“, починає „розбивати“ їх такими аргументами:

1) до сконцентрованої праці можна віднести і „електричний трактор“, — ерго перша формула нічого не варта.

2) „изготовленная книга, всегда будучи продуктом культуры, может в некоторых случаях еще и не быть орудием культуры“. Тут же наводиться такий випадок: „мне лично известно об одной книге, весь тираж которой был закуплен еще в то время, когда он находился в типографии и полностью уничтожен из соображения чисто личного характера“. Висновок — і друга формула не годиться.

3) Гай Юлій Цезар і С. Ю. Витте (чому саме вони, невідомо) надавали більше ваги своїй політичній діяльності, а не мемуарам. Отже їх „душі“ напружувалися най-більше не тоді, коли вони писали книги, а в інші моменти життя. Значить, і цю формулу зруйновано.

Ще один анекдотичний приклад схолястичної плутанини. М. Яновський цитує енциклопедистів: ... „On peut encore définir un livre — une composition d'un homme de lettres... etc й, перекладає це речення „можно еще определить книгу, как сочинение литературно-образованного человека“. Потім, відповідаючи нібито енциклопедистам, „нельзя думать, что автор книги обязательно образованный человек“, шукає визначення слова „образованный“ у Паульсена й Рубакіна, висловлює думку, що навряд чи під їхнє визначення підходить автор книги „Как чорт сапоги шил в Замоскворечьи“, обвинувачує енциклопедистів в ідеалізації книги й доводить що формула енциклопедистів непридатна для поганих книжок (бо таких книжок „образованный человек“ за Паульсеном і Рубакіном не пише) і для книжок колективних авторів (бо це вже не „образованный человек“). Все це словесне мережево Яновського (на 5½ стор) побудовано на звичайнісінькій помилці в перекладі: „французьке“ „homme de lettres“ значить „письменник“, а не „литературно-образованный человек“!

Такими прикладами заповнено всю книгу. Вся ця „гра формул“ нагадує анекдот про сліпих, що хотіли дати визначення поняття „слон“. Один помацав слонячий хвіст і сказав „слон нагадує линву“, другий, взявши хобот слона, заявив, що „слон — це пожежна кишка“, третій, що доторкнувся до ноги, порівняв слона з баштою і т. д.

Коли М. Щелкунов, спочатку кваліфікував книгу як „продукт і знаряддя культури“, (підкреслюючи її соціальну роль), а потім як „поєднані в одній обкладинці аркуші“ (говорючи про її технічну форму), наш зрячий „книгознавець“, по аналогії з сліпими „слонознавцями“, висловлює своє здивування: „по непонятной для меня причине два указанных определения совершенно отличны одно от другого“.

В практиці бібліогр. класифікації є деяка потреба уточнити поняття „книга“, „аркушітка“, „газета“, „журнал“, щоб полекшити технічну класифікацію. Для цього треба встановити різницю між газетою і журналом (має значення для багатьох додатків до наших газет), газетою і аркушіркою (напр. місце односторонньої газети), книгою і журналом (місце напівперіодичних „наукових трудів“, „записок“ тощо).

Чи подбав, принаймні, про це автор трактату „о книге“? Він незадоволений М. Лісовським, що легко „не задумываясь, исключает из книг клинописные таблички вавилонян“. Він відмовляється „признать обязательным обычное словопотребление“. Він погоджується з тим, що „листовка и газета — тоже книги“ і в той же час категорично заявляє: „альбом гравюр я никогда не признаю книгой“, „воззвание перестает быть книгой, если мы прикреем его на стене“.

В наслідок тлумачення цитат і наскрізь суб'єктивної, спекулятивної критики, не зв'язаної з будь-яким цілевим наставленням і практичною перевіркою, на 158-й сторінці, нарешті, подається квінт-есенція твору Яновського. Це 1000-а формула визначення „книги“ — книги всіх часів і народів, книги, як явища соціального і технічного.

„Книга — продукт человеческого творчества, воспринимаемый органами зрения или осязания, в устойчивой форме, как комбинация знаков, требующих для своего восприятия собственной установки (?) по отношению к указанным органам (!?) и объединенных между собою таким образом, что раз'единение их невозможно без разрушения книги“.

Коротко і ясно, зрозуміло і зручно! Яке цінне практичне придбання для нашого книгарства і бібліотечної справи.

Видавництво „Культура“, що за досить незначний час встигло зарекомендувати себе, переважно, як видавництво непотрібної книги, і на цей раз не порушило своїх принципів.

М. Годкевич

Ернест Тох. — „Учение о мелодии“ перевод с немецкого Г. М. Ванькович и Н. Н. Игнатовой под редакцией и с предисловием М. В. Иванова — Борейского Музсектор Госиздата, Москва 1928 г. Цена 2 р. 50 коп. (стор. 135).

З передмови авторської бачимо, що він не мав на думці скласти книжку, як підручника, поставивши собі завдання лише „пролить некоторый свет на ту область, которая до сих пор была оставляема в тени музыкальной теории“ — і, як далі говорить: „сделать попытку внести свою часть работы в систематизированном виде и тем самым побудить к дальнейшим исследованиям в этой области.“ Майже того самого призначення книжки надає й редактор перекладу в своїй передмові, коли говорить про неї, як роботу „стремящуюся найти основные законы существа мелоса“, а тим то й робота ця „несомненно может служить первым пособием при изучении мелоса“.

Виходячи з поставлених собі завдань, автор подає свій виклад за таким пляном та структурою: поперше визначає принципи установки щодо сприймання музичного

матеріалу та потребу практичного видучення науки про мелодію в особну науку. Далі він подає „Понятіе о мелодии“, на підставі якого книжку можна розбити на три виразних частини за такою ознакою: в основі першої лежать графічні ознаки мелодії (розділи: „Прямая линия“, „Волнообразная линия“ та „Мелодическая и ритмическая эластичность“); в основу другої покладено звукову природу мелодії (розділи: „Мелодия в свете гармонии“ та „Гармонически-чуждые тоны, как средство образования мелодии“); в основу третьої частини покладено ритмічну природу мелодії (розділи: „Накопление и перебои“, „Мелодические опорные пункты“ та „Несколько слов о ритме“).

В своїй роботі автор додержується такого порядку викладу: подаючи будь-яке твердження, що походить з його особистих спостережень та здогадливості, автор далі доводить правильність його через ілюстрування та розбір старанно та щедро лібраної низки зразків з музичної творчості так видатніших як й другорядних, так старих як і новіших мистців.

В своєму сприйманні слухових вражень автор виходить з принципу трьох вимірів та паралелізму їх у мистецтвах, що різняться між собою лише організуючим починком: простором, часу і т. інш. Тим то в музиці є лінія (цебто мелодія), кут, як щось середнє між лінією та площиною (цебто інтервал), площина (цебто акорд), фарбі — відповідає тембр у музиці. Комплекс музично-теоретичних дисциплін, вивчаючи кожен з трьох вимірів зокрема та їхнє взаємовідношення, оминає справу дослідження сутності лінійних звукових явищ; таку прогалину й заповнює дана робота.

Далі (в 2 розділі) автор вилучає елементи мелодії: лінію звукової висоти та ритм, що ту лінію здушевлює; звідси й означення мелодії як „многообразное по высоте и ритму последование звуков“.

В розділі III („Прямая линия“) автор спиняється: на видах мелодії, що являє собою повторення звука одної висоти, де „ритм и гармония дополняют отсутствие звукового движения в мелодии“, та на мелодіях, що являють собою висхідну й нисхідну лінію звукової висоти (гаму); шлях побудови останньої узагальнює як 1) добір звукової бази (тональність), 2) добір гармонічних підпориш пунктів (з 1 та 5 ступеня), 3) добір метра, 4) добір ритма в межах окремих тактів та 5) продовження мелодії після її слідування гамою. Від цього автор зв'язно переходить до розгляду „Волнообразной линии“ (IV розділ), даючи поняття про неї, як лінію „которая движется вверх и вниз“, преимущественно по ступеням, не слишком удаляясь от средней горизонтальной линии“.

Поширюючи розуміння хвилястої лінії, автор наближається до основного питання своїх досліджень — до „большой волны“, уявлення про яку дає графіка статистичної мінливості від максимуму до мінімуму. В ній „выявляется власть и действие тех органических скрытых сил, которым подчинено образование мелодии“, що відбувається на основі таких емпірично встановлених тверджень.

- 1) Звуковисотна (квільмінаційна) вершина досягається принципіально лише один раз.
- 2) Если линия звуковой высоты, дойдя до известной вершины, снова подымается, то она или уклоняется от приближения к последней, или переходит и тем создает настоящую в данном случае звуковисотную вершину.
- 3) Вершина появляется к концу мелодии, приблизительно к последней трети или последней четверти ее.

Останній момент автор стверджує через паралелізм у принципах побудови драм. твору (наростання — катастрофа — спадання), а також і прикладами в галузі фізичної та психічної діяльності.

Дальше твердження ось яке: — „Продолжительность движения по ступеням в одном направлении влечет за собой скачок в противоположном движении“, і навпаки: „После скачка в одном направлении следует движение по ступеням в обратном направлении“. З нього автор виходить, коли говорить про мелодичну еластичність (розд. V, „Мелодическая и ритмическая эластичность“), сутність якої зводиться не до зміни напрямку, а до зміни руху — ступенями та плижками.

Еластичність ритмічна характеризується зміною рухливості водночас із чергуванням руху плижками чи ступенями: моментам плижків відповідають ноти більшої продовжності, моментам ступневого руху — ноти короткої продовжності.

На початку розд. VI („Мелодия в свете гармонии“) автор подає історію утворення гармонічного стилю, зв'язаної з ним інструментальної (гармонічної) мелодії, а далі наводить різні випадки побудови мелодій на основі гармонічної її структури, новим і видатним майстром якої визначає Макса Регера: коли, на його думку, стара класична музика Гайдна, Моцарта й Шуберта щодо мелодійно-гармонічної її особливості була „отказом от быстрой и богатой смены гармонии“, а натомість панувала „мелодическая разработка гармоний“, то мелодія Регера — „отказ от мелодической разработки однородной гармонии, более быстрая и богатая смена гармоний“.

З погляду авторського велике тут має значення підхід до розуміння гармонічно чужих тонів, існування яких доводить спочатку VII розд. (Гарм. чужд. тоны, как средство построения мелодии“) наперекор поглядів Шенберга. Тимто спиняється на моментах загаювання та прохідних нотах.

Характеризуючи мелодію з чистих тонів, як мелодію мужньої величності, виразності й діяльної сили, мелодії з гармонічно-чужими тонами надають характеристичних ознак жіночості, ніжності, еротичності.

В розділі VIII („Накопления и перебои“. Мелод. опорные пункты“) автор подає такі засоби ритмічної виразності як „накопления“—повторення одного чи кількох звуків у тому ж ритмі й на тих самих ступенях, та „перебои“—переривання послідовності звуків павзами тематичного значення. Підпорні пункти—тоніка та здебільшого домінат....—вид „накоплений“ фізичного, начебто, порядку, коло якого обертається хитка мелодія.

Розділ останній („Несколько слов о ритме“) подає уявлення про вплив на форми виявлення ритму в мелодії. В них—значення ритма поза мелодією (ритмічне завдання), повторність ритму, що лягає в основу найдрібніших муз. думок (елементів форми) з видами повторності: однакового ритму, паралельного й хвастичного. На цьому автор і обриває свій виклад.

Як бачимо зовсім стисло поданого змісту роботи Е. Тоха, в основу дослідження мелодії він кладе переважно зовнішні її ознаки, тим то цікаве є відношення Тоха до поглядів, з яких виходить Курт у своїй роботі: „Лінійний контрапункт“, де дослідження бахівської мелодії переведено на основі енергетичних її властивостей. То х неначе оминає говорити про мелодію з погляду енергетичних її властивостей, що походять з динаміки психологічно творчих зрушень мистця, оріане в найнебезпечніших для свого погляду вдається до вияснення справи за властивостями енергетизму мелодії.

(Я маю на увазі момент пояснення „большой волны“ коли він говорить, що „в нашем исследовании она (звуковысотная вершина) лишена ст. 28—29)

Проте не вдається до з'ясування законів „действия органических скрытых сил“, що н им и лише можна з'ясувати явище кульмінаційних пунктів, а переходить знов до подальшого простішого виразнішого, наочного, приступного їх пояснення за графічним методом. Тох цілком стає на ґрунті поглядів Курта, коли пояснює другий момент, момент „метательного движения“ (стр. 59). Та в цім погляді, мені здається, є доля цінності викладу, бо пояснення мелодії з поглядів енергетизму потребує надто поширеного викладу, більшої спеціалізації в питанні, робота ж Тоха претендує на ширшу популярність, в межах лише якої автор і притягає як засіб пояснення принципу енергетизму. Цінним засобом популярності викладу слід визнати й рівнобіжне порівнювання деяких спільних моментів мистецтва музичного з іншими мистецтвами: образотворчими, драматичним і т. інш. До того ж велико прислужується дуже живий, легкий склад мови, цікавий виклад багато ілюстрований муз. зразками, що красномовно й переконливо промовляють за автора.

Проте в роботі є й недоліки: за виключенням 4 й 5 розділу автор не подає узагальнень своїм думкам та спостереженням; та їх, власне, неможливо й полати, бо роботу зведено до розгляду окремих виразних випадків закономірності в побітовій мелодії. Таких, наприклад, моментів, як секвенція, модуляція, автор з'єсім і не цікає. Лише подальші дослідження над мелодією, яких сподівається автор, дадуть матеріали до широкого систематизованого та узагальненого вчення про мелодію, отже роботі з цього погляду і справді можна надати значення лише стимулюючого, а не більш-менш довершеної розробки питання. Буває, що автор береться вяснити яексь питання й обриває розбір його сутності, захопившись поточним, хоч і цікавим моментом (ст. 80, коли наспівує дитирамби Регерові за його неперевершену з боку гармонічної структури мелодію, часто-густо надто поширює пояснення зразків, вдаючись в сферу особистого сприймання (ст. 32, 55, 109).

Всі це підсумовуючи, слід зауважити, що робота є великий внесок до всієї літератури так новою питання, як і способом його розробки та викладу. Книжка стане цінно-придатною і для музик. фахівців, яким подасть основи вчення про мелодію та стимул і метод до подальших спостережень над нею, і для тих, хто кохаючись у музиці, побажає поширити свої знання понять та навичок до сприймання й розуміння музики, і для тих, хто працює в галузі інших мистецтв та характером своєї роботи має точки дотику з мистецтвом музичним через спільність законів організації спорідненого мистецького матеріалу.

Книжку видано просто, але дуже охайно. Лише висока ціна книжки зашкодить їй стати популярною.

Г. Гармаш

За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття, — за редакцією академіка Михайла Грушевського. Книга третя (Записки кол. Історичної Секції Українського Наукового Товариства в Києві т. XXIX). Державне Видавництво України. Київ, 1928. Стор. 325 + 3, ціна 4 карб. 25 коп.

Різноманітність матеріалу й характеру статтів—цілком природня особливість збірника „За сто літ“, оскільки він подає „матеріали з громадського й літературного життя України“ за ціле століття (XIX—поч. XX). Але не вважаючи на такий звичайно

сорокати характер тих 19-ти статтів, що з них складається нова, третя книжка збірника, ми мусимо відзначити її до певної міри своєрідну фізіономію і разом із тим її особливий, спеціальний інтерес. Причина цього полягає в наявності кількох значних розміром статтів мемуарного характеру та особистих споминів, що — зайнявши майже половину даної книжки (157 сторінок з 325!) — надають їй своєрідного характеру та інтересу. Сюди належать: „Мої спомини (1879 — 1915)“ С. Русової (стор. 147 — 205), „Українські гуртки в Києві другої половини 1880 та початку 1890-х років“ М. Беренштам — Кистяковської (с. 206 — 225), „З останніх десятиліть життя Франка (1896 — 1916)“ М. Мочульського (с. 226 — 284), «Кіевская Старина» сорок років тому“ Ігн. Житецького (с. 125 — 146) та „Матеріяли до життєпису Володимира Самійленка“ О. Тулуба (с. 295 — 314).

Друга й, очевидно, остання частина спогадів С. Русової, що охоплює цілих 35 років її життя і відбиває кілька епох у житті колишньої дореволюційної Росії, має всі ті якості, що ми їх зазначили були в свій час у першій частині¹⁾: і тут перед нами проходить ціла галяра до видатних, широко відомих, то скромних і непомітних діячів культурного, громадського й революційного руху минулих часів, — українців і росіян; і тут ми маємо стислі, але яскраві, барвисті характеристики як окремих осіб, так і цілих гуртків (у Києві, Одесі, Харкові, Чернігові). Вважаємо, що „Спомини“ Русової залишаться помітною сторінкою в історії української інтелігентної дореволюційного часу.

Поруч із різноманітним матеріалом спогадів Русової, дійсно, як і передбачала сама М. Беренштам — Кистяковська, блідими й менш цікавими здаються її спомини про київські українські гуртки 80 — 90 років. Але й в них історик українського громадського життя знайде не один цікавий факт, не один забутий цікавий деталь. Так, між іншим, навряд чи хто з осіб, що знали особисто ще перед революцією начальницю та власницю жіночої гімназії О. Т. Дучинську, могли б думати, що й вона колись брала участь в українських нелегальних гуртках, за дорученням Мик. Ковалевського їздила до Катеринослава в якійсь таємній справі і навіть підчас святкування Шевченкових роковин р. 1885 в своєму рефераті докоряла поетові, що він не знав творів Лассалля та Маркса...

На найбільшу увагу заслуговує велика мемуарна стаття Мих. Мочульського „З останніх десятиліть життя Франка 1896 — 1916“ (підзаголовок: Спогади і причинки). Ці спогади (переважно) набувають особливого значення тому, що належать людині, яка особисто знала Франка протягом останніх 20-ти років його життя, ставилася до нього весь час з любов'ю й ширістю, уперше відчувши могутній вплив його творів ще наприкінці 80-х рр., знала оточення, в якому поет перебував, та всі умови, за яких йому доводилося жити й творити. Тут знайдемо й перші, юнацькі враження від Франкових художніх творів, і пильну увагу до політичної фізіономії поета та його діяльності в цьому напрямкові, і цікаві зауваження про „Франкові способи творення“ та його літературно-критичні погляди, про ставлення Франка до марксизму, релігії, взагалі — про його світогляд. Але найбільше місця й уваги автор спогадів приділяє питанню про страшну, незлічимую хворобу поетову та її повільне, але безперервне діяння на його організм, — переважно психику й творчість. Великий інтерес для франкознавців матимуть ті невеликі екскурсії, де саме з цього боку дано аналіз деяких поетових творів, від збірника „Із днів журби“ починаючи. Взагалі ж сторінки з описом психічних, де-далі гостріших проявів тяжкої недуги поета, навіть при тому, що писала їх стримана, дружна рука, справляють зворушливе й важке враження... Коли ж додати, що тут-таки знаходимо цікаві нотатки про відродження й деякі моменти діяльності Львівського Наукового Товариства ім. Шевченка, про Драгоманова, про Павлика та його розрив з Франком, про наукову, організаційну й громадську діяльність у Львові академіка М. С. Грушевського та багато іншого, — ясно стане, оскільки виключно-цікавий матеріал подав у своїх споминах М. Мочульський.

Чималий інтерес має також стаття Ігн. Житецького «Кіевская Старина» сорок років тому“ (підзаголовок: Історичні нариси та спомини), що продовжує його ж таки попередні нариси про «Кієвскую Старину»²⁾. Тут автор на підставі почасти особистих споминів (деякий час, ще студентом університету, він виконував обов'язки секретаря редакції „К. С.“), почасти невиданих рукописних матеріалів детально освітлює стан і роботу журналу „К. С.“ — докладніше за часів О. С. Лашкевича (1888 — 1889) і коротше за рр. 1890 — 1893, коли фактичним власником журналу була вже Київська Стара Громада, а складну й напружену редакторську роботу виконував Е. О. Кивлицький. Серед іншого матеріалу знаходимо тут цікаві дані про співробітництво окремих осіб, як от письменників В. П. Горленка, Г. О. Мачета, а також московських професорів — Олексія Веселовського та Миколи Стороженка. Сподіваємося, що шановний автор продовжить оцю свою роботу й висвітлить далі життя „К. С.“ аж до самого припинення журналу 1907 р.

Треба широко подякувати О. Тулубові, що поклопотався — не за довгий час до смерті Володимира Самійленка — записати його автобіографічні спомини („Матеріяли до

¹⁾ Реч. на „За сто літ“, кн. II: „Черв. Шлях“, 1928 р., № 9 — 10 с. 274 — 277.

²⁾ „Україна“ за 1926 р. №№ 4 і 6.

життєпису В. Самійленка¹): хоч і дуже короткі й стислі, хоч і уривчасті, вони всеж таки висвітлюють багато моментів життя й творчості письменника. Цікаві його розповідання про роки дитинства та гімназійного навчання, про перші літературні спроби, про роки студентства в Києві (1884 — 1890) „найвітлішу й найрашу добу“ його життя, про досить численні переклади з чужих мов¹) та оригінальні твори.

У даних споминах уперше опубліковано деякі ранні твори Самійленка, а з деяких він міг пригадати лише кілька початкових рядків. Матеріалами до життєпису Самійленка й закінчується той великий відділ III-ої книги „За століт“, що дає їй в цілому своєрідну так би мовити „мемуарну фізіономію“.

У відділі листування стаття В. Никитина „З останніх днів життя М. Л. Кропивницького“ (ст. 293 — 294), подає чотири листи Кропивницького, писані в останні місяці його життя (січень — лютий 1910 р.). Набагато цікавіші двадцять три „Листи М. П. Драгоманова до О. М. Пипіна“ (с. 66 — 96), що їх надрукував О. Дорошкевич у супроводі невеличкої вступної замітки й коментарів. Інтерес цих листів, на думку видавця, полягає в тім, що вони (разом з листами Драгоманова до Стасюлевича та інш.) „ілюструють ненаписану історію взаємин української соціалістичної інтелігенції з російським великодержавним лібералізмом“. В листах, що йдуть з р. 1870 аж до 1892²), помітно повільне „розходження“ Драгоманова з російською академічною ліберальною інтелігенцією, яка підпала загальної реакції 80-х р.р., і зокрема — з Пипіним, що в українському питанні залишився, кінець — кінець, на досить стриманих позиціях. В коментарях неприємно вражає такий lapsus: в листі з 17 січня 1877 р. Драгоманов просив між іншим Пипіна надіслати йому „Вістник Європи“ за 1877 р., додаючи: „Разжалованный из сотрудников я уже не получаю 1 № и начал было лакомиться Новью по экземпляру Корфа. Впрочем блюдо вышло жестковатое. Не то!“ — да и растянуто“ (с. 84). Справа ясна: Драгоманов „лакомился“ Новью, що була в „Вістнике Европы“ за січень 1877 р., по чужому примірникові. Дійсно, з січневої книжки „В. Е.“ за 1877 р. розпочато друком відомий роман Тургенєва „Новь“. Тим часом О. Дорошкевич, не тільки не звернувши уваги на зміст наведених слів листа Драгоманова, але й забувши про його дату, подав до назви Новь таке „пояснення“: „Новь“ — ілюстрований двохтижневий журнал, вих. у СПб. з 1884 р....“³) і т. д.

Три статті збірника присвячено громадському та революційному рухові на Україні, а саме: С. Буда, „Українські переклади революційної літератури 1870 років“ (с. 50 — 65), О. Назаревський, „Березневий рух“ київських студентів р. 1878“ (с. 102 — 122) і В. Камінський, „В. К. Дебогорій-Мокрієвич в останні роки його життя (1917 — 1926)“. Перша з них, висвітлюючи спроби перекладати в 70-х р.р. російську революційну літературу українською мовою, подає відомості про двох авторів таких перекладів: Ольгу Разумовську та Павла Пушнюка, активного учасника багатьох студентських заколотів у Києві, в тому числі й „мартовской истории“ 1878 р., коли його заслаано було у Вятську губернію. Останнім подіям спеціально присвячена друга стаття, що на підставі неопублікованих архівних матеріалів, газет та нелегальної тогочасної львівської брошури докладно змальовує так званий „березневий рух“ київського студентства, що стався р. 1878 та призвів до нападу на ректора — проф. Матвєєва і виключення з університету до 150 чоловік. Наприкінці дано й оцінку львівської брошури, яка вбачала вже в березневих подіях „факт соціологічний“. Третя стаття даної групи подає відомості про останні роки життя відомого народника-революціонера Дебогорія-Мокрієвича, що починав свою діяльність у Києві за 70-х р.р. і потім жив тут в 1917 — 1922 р. Головний інтерес статті полягає в тому, що вона висвітлює маловідомий десятирічний період життя Дебогорія-Мокрієвича — з р. 1917 і до смерті (1926 р.). На жаль, тут маємо не дуже численні й уривчасті відомості, а коли пригадаємо, що майже ціле двадцятиріччя життя Дебогорія-Мокрієвича (р.р. 1890 — 1917) залишається зовсім мало з'ясованим (його не охоплюють ні відомі „Воспоминания“, ні автобіографія — в 40 томі Енциклоп. словника Граната), доводиться побажати скорішої публікації повної автобіографії й споминів покійного революціонера, що їх має видати його донька (див. ст. 324).

Серед літературних матеріалів стаття М. Возняка „З письменської спадщини Василя Мови (Лиманського)“ (с. 17 — 45) подає кілька листів та досі неопублікованих творів цього оригінального українського письменника минулих часів, якому так не пощастило з публікацією своїх творів ні за життя, ані навіть після смерті. Хоч уривок одного віршу його надрукований був уже в „Основі“ р. 1861, вся літературна спадщина В. Мови й досі не зібрана, не впорядкована і не видана. Як каже автор, „Василь Мова не дождався опублікування своїх писань, щоб відповідно до їх стійності та значення

¹) Заслуговує на увагу думка поетова з приводу цього: „Що до перекладів... я завше тримався того погляду, що нам найбільше треба робити переклади найкращих зразків європейських письменників, бо російську мову більше людей знає і з неї легше перекладати“ (стор. 312 — 313).

²) Найбільше листів падає на 1876 і 1877 роки (8 і 7).

³) Підкреслення наше.

зайняти місце в історії української літератури" (с. 17). Найбільший інтерес із поданих тут матеріалів мають три листи до О. Кониського (один з них містить у собі коротенькі автобіографічні дані), поема "Троїсте кохання" (пісні про кохання, зраду та зваду; вперше оброблено ще р. 1863), декілька віршів 70-х р.р., що відбивають українські симпатії та свідомість В. Мови, та деякі переклади з Лермонтова.

Друга літературного характеру стаття — "Енеїда Рачинського" (с. 5 — 10), що її подав Михайло¹⁾ Марковський, знайомить нас з одною з пізніх (40-х р.р.) переробок "Енеїди" Котляревського. Перша її частина ("Война") відповідає 5 і 6 пісням "Енеїди", не дотримуючись їх тексту дуже близько, але "для опису майже кожної події користуючись досить близько з ріжних місць поеми Котляревського". Друга частина ("Весілля") оригінальніша за першу: взявши за сюжет одруження Енеєє з Лавінією, автор "подає здебільшого самостійну картину українського сватання й весілля", використавши значний етнографічний матеріал щодо цього. Поруч із живими, правдивими сценами, в обох частинах є чимало грубостей, типових для "котляревщини" пізньої доби. Поема відбиває консервативно-патріотичний світогляд невідомого нам ближче автора (він був студент московського університету), типовий для частини тодішнього українського письменства, що зв'язана була з інтересами вищих верств. І цілком правдиво М. Марковський закінчує свою статтю словами, що "треба було появитися Шевченкові, виходячи з пригніченого селянства, щоб розірвати те мертве коло, в якому опинилось тоді наше письменство" (с. 10).

Решту книги складають дрібні статті з архівними та іншими матеріалами, що ми їх тут тільки перелічимо: М. Бужинський, До біографії В. Л. Лукашевича (с. 3—4); Б. Шевелів, Петиції українських громад до петербурзького комітету грамотности з р. 1862 (с. 11—16); Н. Бракер, М. Ф. Федоровський, перший український діяч м. Єлисавету (с. 46—49); Ю. Бер, Лист революціонера семидесятника (с. 97—101); М. Бужинський, Революційні відозви в 1883 р. на Полтавщині (с. 123—124); А. Дучинський, З студентських літ Євгена Нероновича (с. 285—289); Ю. Циганенко, Шевченкове свято на Полтавщині р. 1914 та заборона "Кобзаря" (с. 290—292).

Третю книгу збірника "За сто літ" прикрашено кількома портретами, — С. Русової (останніх часів, стор. 149); Вол. Самійленка (1925 р., — с. 279) і В. Дебогорія-Мокрієвича (1879 р., — с. 317). Ціну проти попередніх томів трохи зменшено.

О. Назаревський

Е. А. Мороховец. Аграрные программы российских политических партий в 1917 г. — "Прибой" Ленинград 1929 г. стр. 167 ц. 1 р. 50 к.

Останні роки принесли багато праць, що висвітлюють видатне місце аграрної справи в окремих історичних етапах. Такі роботи С. Дубровського, Тюменева, Карпова, Гайстера, В. Качинського, Мірзи-Авак'янц і інші.

Видано й досить матеріалів як ось "Аграрный вопрос в Совете Министров", видання Центархиву тощо.

Отже від кожної нової роботи аграрної історії Східної Європи маємо право чекати певної систематизації подаваного матеріалу, певної синтези, відповідних висновків. Ці вимоги очевидно треба ставити і низі т. Мороховця.

Робота т. Мороховця починається з коротенького вступу, де подається характеристика положення селянської справи після революції 1905 року, й переходить до аналізу аграрних програм окремих політичних партій. Окрім "введення" й "заключення" робота розподіляється на 3 розділи: "Аграрная программа партии пролетариата", "Аграрные программы мелкобуржуазных партий", й "Аграрные программы буржуазно-помещичьих партий". В кожному з розділів автор дає характеристики аграрної програми даної партії в 1905 році й після цього робить порівняння з програмою 1917 року. Такий шлях можна було б визнати за правильний лише в тому випадку, коли б автор пов'язав питання з аналізом аграрної еволюції країни між двома революціями й, таким робом, підвів базу під свою роботу. Тільки після докладної економічної аналізи в якій була б виявлена об'єктивно-неминуча боротьба двох типів аграрного капіталізму — поміщицького й селянського можна з'ясувати й характер аграрних програм різних класових угруповань і боротьбу їх між собою.

Економічна аналіза виявила б картину мобілізації землеволодіння — процес, який тягнувся від 1861 року, безупинне збільшення селянського землеволодіння коштом поміщицького, занепад останнього за часів імперіялістичної війни. В світлі таких даних стала б ясною еволюція аграрних програм політичних партій, що її автор і намагається з'ясувати. Цієї економічної аналізи як раз і бракує в роботі Мороховця.

Замість економічної аналізи автор намагається пов'язати аграрну програму кожної партії з загально-політичною програмою, останній іноді відводиться непомірно велике місце в роботі (напр., стор. 92 — 103, де автор знайомить з есерівською оцінкою революції 1917 р.)

¹⁾ Не Микола, як чомусь надруковано в заголовку статті та колон-титулі!

Отже з методологічного боку робота далеко не задовольняє.

Окрім цього в роботі є хиби й іншого характеру. Так, говорячи про аграрний програм більшовицької партії, автор ні словечка не каже, що на другий же день після Жовтневої Революції, партія в своїй практичній аграрній політиці висловлювалась за соціалізацію землі (декрет 26 Окт. 1917 г., Декрет ВЦИК'а 19 Февреля 1918 года) й лише потім поступово вводилось в земельне законодавство принципи націоналізації (Полож. о соц. землеустройстве 14 Февреля 1919 года. З приводу етапів аграрної політики РКП після Жовтневої Революції дивись Евтихiev „Земельное право СССР“ стр. 78 — 87, Б. Книпович, Очерки деятельности НКЗ й др.)

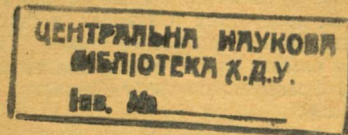
Компромісний характер перших кроків аграрної політики ком. партії після революції то був неминучий тактичний маневр, зв'язаний з проблемою взаємовідносин робітничої класи й селянства в пролетарській Революції (Ленін XVI 512 прим. 77).

Без висвітлення цього питання недосить ясні й принципові основи програми більшовицької партії.

Архітектоніка книги також не блискуча. Книгу перевантажено величезною кількістю цитат, які часто лише утрудняють справу ясного систематичного викладу й призводять до надзвичайної розкиданості матеріалу. Через це книжка є щось середнє між хрестоматією й монографією.

По за всім цим книга Мороховця може принести деяку користь читачеві, який хоче побіжно ознайомитися з боротьбою аграрних програм різних партій в 1917 році.

О. Погребинський

Листи до редакції

До редакції місячника „Червоний Шлях“

Вш. т. т.! Видрукування в ч. 1 р. 1926 „Червоного Шляху“ мого оповідання „Вбивство“ дало привід для дуже прикрих для мене непорозумінь — аж до обвинувачення мене в заклику до боротьби з радянською інтелігенцією та антисемітизмі. Прошу дати місце моїй заяві: — участь в радянському соціалістичному будівництві вважаю за єдиний гідний для української інтелігенції шлях і для себе особисто іншого шляху не мислю; щождо антисемітизму, то вважаю його за брудніший вияв націоналізму та гидливішу спадщину дореволюційної дійсності. Дуже шкодую, що „Вбивство“ подало привід для непорозумінь і вважаю, що видрукування його було тяжкою помилкою. Вину свою в тій помилці визнаю і сподіваюсь спокутувати її участю в повну міру моїх сил в будівництві української радянської соціалістичної культури.

9 березня 1929 р.

Мих. Могилянський

Високошановний Товаришу Редакторе!

В № 12 „Червоного Шляху“ вміщено рецензію на переклад роману А. Доде „Нума Руместан“. вид. „Українського Робітника“, 1928 р. рецензент Л. С-ич, вихваляючи стилістичну майстерність перекладача, за якого вважає, згідно з написом на титульній сторінці книги, Аркадія Любченка, дещо йому й закидає, а саме те, що перекладник, „намагаючись перш за все відтворити оригінальний текст“, „де в чому переступає межі“ (напр., залишає без перекладу чимало французьких слів в виразів; неперекладні слова пише не за українською, а за французькою транскрипцією; пише „месье“, замість бажаного рецензентові „панове“ etc.)

Хоч автор рецензії далі й каже, що „все це, зрозуміла річ, дрібнички супроти загальної сукупності перекладу, що загалом виконаний більш, ніж задовільно“, але моє сумніння не дозволяє мені навіть і оці дрібненькі огріхи перекладу залишити на відповідальності шановного Аркадія Любченка, а поготів — загальний закид щодо зайвої достотності перекладу: це — моя провина, як перекладника названого роману, а не А. Любченка, що запрошений був, як редактор *ad hoc* для стилістичних поправ мого перекладу і, відома річ, на титул перекладника не претендує.

Отже, на адресу А. Любченка, як мого шановного редактора, припадають тільки самі компліменти; закиди ж і догани щодо характеру перекладу, як такого (достотність, „екзотичність мови“ — мої улюблені „придибашки“, „нагрушування“, „стрекішки“ etc) хай ганблять тільки мене, як автора перекладу роману „Нума Руместан“.

Із листа до мене вид. „Український Робітник“ я зрозумів, що надання А. Любченкові титулу перекладника відбулося з примхи самого видавництва; якже ж видавництво не згодилось виправити свою помилку, покликаючись на те, що воно заплатило редакторові за його роботу більший гонорар, ніж мені за переклад, то це змушує мене, товаришу редакторе, просити про опублікування на сторінках „Червоного Шляху“ цього листа.

Тов. А. Любченко не зречеться ствердити, що він вимагав од видавництва тільки побільшеного гонорару, але ніяк не визнання його за перекладника.

22/III — 1929 р.

З найбільшою пошаною *І. Вакулович*

До редакції журналу „Червоний Шлях“

Шановний товаришу редакторе, не одмовте надрукувати:

Є таке лихо, що його французи називають *peu de m  moire*, або ж, українською мовою казавши, — брак пам'яті.

Очевидно, воно властиве й шановному гр. Вакуловичу, бо ж інакше, згадавши добре за свій переклад і порівнявши ту роботу з моєю, він не завдавав би самому собі таких великих та зайвих сумнівів і турбот.

Звички завжди *aller de bon pied dans une affaire*¹⁾, я дозволю собі й зараз коротенько нагадати те, що, либонь, свого часу відомо було й шановному гр. Вакуловичу. Отже: в - во „Український Робітник“ запропонувало мені зредагувати переклад з французької (А. Доде, „Нума Руместан“), що його виготовив гр. Вакулович. Я погодився. Але, почавши роботу, звіряючи переклад з оригіналом, я після кількох перших сторінок, що перекладені були більш - менш сумлінно, почав натрапляти на більшу та більшу перекладачеву байдужість, — кінець - кінцем, на дивовижну недбайливість щодо точности перекладу, дивовижні перекручування, неприпустиму плутанину. Тут уже одна стилістична обробка, що тільки її було мені доручено в - вом, аж ніяк не могла врятувати справу. Не сподівавшись такого й зберігаючи свій час, я повернув в - ву матеріяли, вказав на причини й попросив не навантажувати мене цією неможливою сировиною. В - во, перевірівши мої закиди й цілком поділивши їх, просило все ж таки мене роботу цю конче взяти й довести її до пуття. Тільки моя прихильність до цього робітничого в - ва, що на той час стояло перед загрозою незрівняно більших витрат, наколи б йому довелося замовити когось зовсім іншому зовсім новий переклад, — тільки це примусило мене поступитися. І мені фактично довелося виконати перекладницьку роботу, ба навіть роботу більшу, ніж звичайний переклад (це може ствердити експертиза, бо матеріяли, очевидно, зберігаються), а тому, як в - во, так і я, мали цілковиті підстави не вважати гр. Вакуловича за перекладача. Щождо збільшеного гонорару — його мені запропонувало саме в - во.

От і все. Все, про що, либонь, мусить знати або згадати й шановний гр. Вакулович.

Є таке лихо („не порок, а несчастье“), лихо, що звється слабкою пам'яттю, і я певен, що це тільки воно заздало шановному гр. Вакуловичу зайвої облуди й турбот. Бож припускати з його боку щось інше я не маю підстав, бо ж грошові його справи до мене зовсім не стосуються, бо ж нарешті — *tout comprendre c'est tout pardonner*²⁾.

І я йому вибачаю.

Арк. Любченко

До редакції журналу „Червоний Шлях“

Шановні товариші! Не одмовте надрукувати: На наше замовлення тов. Вакуловичу зробити переклад роману „Нума Руместан“ перекладач подав нам таку недбайливу роботу, що треба було або замовляти новий переклад, або ж переводити надто складне опрацювання поданого матеріялу, котре, кінець кінцем, мусило б являти собою не що інше, як новий переклад. Матеріяли Видавництво зберігає і це завжди може встановити експертна комісія.

Згідно з умовою, Видавництво мало право зовсім не платити за такий переклад, але Видавництво, шануючи час, затрачений г. Вакуловичем, лишило за ним ту суму, що він одержав, як аванс.

Тов. А. Любченкові, що вважив на прохання Видавництва і в решті погодився всебічно опрацювати цей матеріял, довелося, звичайно, перевести величезну роботу, складнішу за переклад з оригіналу, а що перевів він її досконало, про це свідчить велика різниця між рукописами т. Вакуловича і т. Любченка та ціла низка лише позитивних критичних оцінок цієї роботи А. Любченка в нашій пресі.

Отже: не дарма виплачено А. Любченкові збільшений, порівнюючи з редакторськими ставками, гонорар (що до речі, в основі становить лише близько 50% перекладницьких гонорарів), не дарма й визначено на книжці його ім'я.

З товариським вітанням Видавництво

„Український Робітник“ Штоке

Від Ред. Даючи місце цим останнім трьом листам Редакція вважає, що пояснення вид - ва „Укр. Роб.“ цілком з'ясовує цю справу, а тому дискусію з цього приводу за вичерпану.

¹⁾ Відверто поводитись у справах.

²⁾ Все зрозуміти — все вибачити.

ВЕЛИКИЙ ГРОМАДСЬКО - ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВИЙ ЩОМІСЯЧ-
НИЙ ЖУРНАЛ

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

За редакцією : В. Затонського (гол. ред.), В. Корина,
Кулика, М. Куліша, С. Пилипенка, П. Тичини, В. Хви-
лі, В. Юриця, М. Скрипника, Р. Азарх

В журналі беруть участь найвидатніші
літературні й наукові сили СРСР, Європи
й Америки

Журнал виходить книжками великого
формату

Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнех-
та, 31, ДВУ, „Червоний Шлях“

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

1 рік — 13 крб. 50 коп., 6 міс. — 7 крб.,
3 міс. — 4 крб., 1 міс. — 1 крб. 60 к.,
окреме число — 1 крб. 80 к.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

— ЛІТЕРАТУРНО - КРИТИЧНИЙ —
— І МИСТЕЦЬКИЙ МІСЯЧНИК —

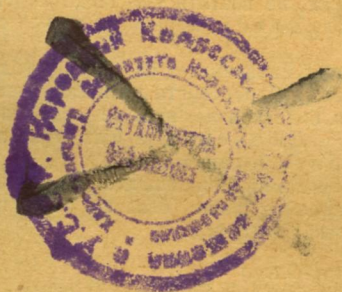
ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ

„Життя й Революція“ подає кращі твори
з української та чужоземної літератури.
Містить критичні огляди поточної укра-
їнської й чужоземної літератури. Освіт-
лює питання образотворчого, театрального
і кінематографічн. мистецтва

Відгукується на головніше з політично -
економічн. і науково - технічних питань

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік	8 крб. — к.
„ 6 міс.	4 „ 25 „
„ 3 „	2 „ 25 „
„ 1 „	— „ 85 „
Окреме число	1 „ — „

ІЛЮСТРОВАННИЙ ГРОМАДСЬКО - ПОЛІ-
ТИЧНИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНИЙ
ЄВРЕЙСЬКИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

ДІ РОЙТЕ ВЕЛТ

Журнал редагують : М. Кінер, Л. Квітко,
Г. Козакевич, М. Левітан, Ф. Шпрах.

„Ді ройте Велт“ подає читачеві всі нови-
ни єврейської і всесвітньої літератури,
огляд зовнішньої і внутрішньої політики,
а також огляди громадського й економіч-
ного життя

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік	8 крб. — к.
„ 6 міс.	4 „ 25 „
„ 3 „	2 „ 25 „
„ 1 „	— „ 85 „
Окреме число	1 „ — „

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ

СЕКТОР ПЕРІОД. ВИДАНЬ ДВУ —
Харків, Сергіївська пл., Московські
ради, № 11, уповноважені Період.-
сектору ДВУ скрізь по Україні

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК

ПРОТЯГОМ 1929 РОКУ
ВИДРУКУЄ:

ШАХТА МАРІЯ

Нова п'єса І. Дніпровського

МИНА МАЗАЙЛО

Комедія М. Куліша

НАРОДНІЙ МАЛАХІЙ

П'єса М. Куліша

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Драма П. Тичини

АЛЬМАНАХ ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК

ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ

Великою книгою на 250 сторінок збільшеного формату

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік — 10 крб.,
6 міс. — 5 крб. 50 коп., 3 міс. — 3 крб.

А ДРЕСИ:

РЕДАКЦІЯ: Харків, ДВУ, вул.
К. Лібкнехта, 31

КОНТОРИ: Харків, Сергіївська
пл., Московські ряди, Період-
сектор ДВУ

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯРМАРОК

